T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

KİLİS'TE DİNÎ MÛSİKÎ

Yunus ASLAN

ŞANLIURFA – 2022

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

KİLİS'TE DİNÎ MÛSİKÎ

Yunus ASLAN

DANIŞMAN

Prof. Dr. Hüseyin AKPINAR

ŞANLIURFA – 2022

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Hüseyin AKPINAR danışmanlığında, **Yunus ASLAN**'ın hazırladığı **"Kilis'te Dinî Mûsikî"** konulu bu çalışma **31/03/2022** tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Harran Üniversitesi **Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları** Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

[x] Oy birliğiyle / [ ] Oy çokluğu ile

İmza

Danışman	: Prof. Dr. Hüseyin AKPINAR	
Üye	: Prof. Dr. Murat AKGÜNDÜZ	
Üye	: Doç. Dr. M. Sait MERMUTLU	

Bu tezin İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalında yapıldığını ve enstitümüz kurallarına göre düzenlendiğini onaylarım.

Prof. Dr. Şevket ÖKTEN
Enstitü Müdürü

Bu çalışma: ……. Tarafından Desteklenmiştir.

Proje No : ……

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

	T.C. HARRAN ÜNİVERSİTESİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS ORİJİNALLİK RAPORU ve BEYAN FORMU	Doküman No : HRÜ-KYS-FRM-015 Yayın Tarihi : .../..../20... Revizyon No : RevizyonTarihi : Sayfa No : 1 / 1

ÖĞRENCİNİN	
Öğrenci No	185226004
Adı / Soyadı	Yunus ASLAN
Anabilim Dalı/Programı	İslâm Tarihi ve Sanatları / Tezli Yüksek Lisans
Tez Konusu	Kilis'te Dinî Mûsikî

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen "**Kilis'te Dinî Mûsikî**" çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam **225** sayfalık kısmına ilişkin, **06/03/2022** tarihinde şahsım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı **%21**'dir. Ayrıca "**Kilis'te Dinî Mûsikî**" çalışması hiçbir blok kopyalama içermemektedir.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
2- Kaynakça hariç
3- Alıntılar hariç/dâhil
4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi, Harran Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesini ve Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tezli Yüksek Lisans çalışması Orijinallik Raporu alınması ve kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

07/03/2022
Yunus ASLAN

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 07/03/2022

Prof. Dr. Hüseyin AKPINAR
(Danışman)

ÖZET

KİLİS'TE DİNÎ MÛSİKÎ

ASLAN, Yunus

Yüksek Lisans Tezi

İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hüseyin AKPINAR

Mart, 2022, 225 Sayfa

Bu çalışmanın konusu, Kilis yöresine ait mûsikî kültürünün "Dinî Mûsikî" perspektifinden incelenmesidir. Çalışmamızın giriş kısmında Kilis şehir kimliğine ve mûsikî kültürüne değinilmiştir. Çalışmanın öncelikli hedefi, "Türk Din Mûsikîsi" formlarının Kilis'e özgü güfte, beste, icrâ veya uygulama içerenlerini kayıt altına alarak kalıcılığını sağlamak ve "Kilis Dinî Mûsikisî"ne katkıda bulunmuş mûsikîşinas şahsiyetleri tanıtmaktır.

1995 yılında il statüsüne kavuşan Kilis'in, mûsikî kültürü açısından sahip olduğu birikim her dönem korunmaya çalışılmıştır. Özellikle mûsikîye ilgi duyan şahısların bireysel çabaları, Kilis'te Dinî Mûsikî birikiminin sonraki nesillere aktarılması adına önemli bir unsur olmuştur. Kilis'te tanınan bir isim olan Şeyh Abdullah Sermest Efendi'nin tekkede dinî eğitimin yanında vermeye çalıştığı mûsikî eğitimi, divân şairi Bekir Vahid Efendi'nin câmi görevlileri ve halktan gönüllülerle yaptığı makam ve usûl dersleri bu bireysel çabalara örnek gösterilebilir. İlk dönemlerde evlerde beste ve şarkı şeklinde, câmilerde Ezan, Dua, Salâ, Tekbir şeklinde, tekkelerde İlâhî ve Nefes şeklinde, köylerde ise türkü ve uzun hava şeklinde yeşertilmeye çalışılan mûsikî sevgisi, ilerleyen dönemlerde ortaya konulan güfte ve bestelerle Kilis'in sanat ve kültür mirasında yerini almıştır. Bu mirasın korunmasına katkı sunmak adına, çalışmanın konu sınırları içerisinde "Kilis Dinî Mûsikîsi'ne dair elde edilen materyaller titizlikle incelenmiş ve tasnif edilmiştir. Özgünlüğü tespit edilen formlar, kavramsal boyutta tanımlandıktan sonra Kilis

örnekleri paylaşılmıştır. Paylaşılan örneklerin orijinalliğinin bozulmamasına özen gösterilmiştir. Çalışmada biyografilerine yer verilen mûsikîşinas şahsiyetlerin hayatta olanlarıyla yapılan kişisel görüşmelerle hem icrâ örnekleri edinme hem de mûsikî kültürünü tanıma adına kendilerinden istifade edilmiştir. Çalışmamız neticesinde "Kilis'te Dinî Mûsikî"nin özellikle "Câmi Mûsikîsi" başlığında zengin bir birikime sahip olduğu tespit edilmiştir. "Tekke Mûsikîsi" başlığında ise bazı formlarda Câmi Mûsikîsi ile ortak icrâlara rastlanmış fakat Câmi Mûsikîsi'ne nazaran hitap ettiği kitlenin sınırlı kaldığı kanısına varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kilis Mûsikî Kültürü, Dinî Mûsikî, Câmi Mûsikîsi, Tekke Mûsikîsi, Mûsikîşinas,

ABSTRACT

RELIGIOUS MUSIC IN KİLİS

ASLAN, Yunus

Master's Thesis

Departmen of Islamic History and Art

Advisor: Prof. Dr. Hüseyin AKPINAR

March, 2022, 225 Pages

The subject of this study is the examination of the musical culture of the Kilis region from the perspective of "Religious Music". In the introductory part of our study, the city identity and musical culture of Kilis has been mentioned. Primary objective of the study is to ensure the permanence of the "Turkish Religious Music" forms by recording the lyrics, compositions, performances or practices specific to Kilis, and to introduce musical personalities who contributed to "Kilis Religious Music".

Having attained the status of a province in 1995, Kilis's musical culture has always been tried to be preserved in every term. The individual efforts of people who are especially interested in music have been an important element in order to transfer the accumulation of Religious Music in Kilis to next generations. The musical education that Sheikh Abdullah Sermest Efendi a well-know name is Kilis, tried to give in addition to the religious education in the lodge; divan poet Bekir Vahid Efendi's maqam and method lessons whit mosque officials and volunteers from the public can be given as examples of these individual efforts. In the early periods, the love of music which was tried to be cultivated in the form of compositions and songs in homes, in the form of Azan, Dua, Sala, and Tekbir in mosques, in the form of Divine and Nefes in dervish lodges, and in the form of folk songs and long air in the villages, has taken its place with the lyrics and compositions produced in the later periods has become a part of Kilis's artistic and cultural heritage. In order to

contribute to the preservation of this heritage, the materials obtained on the "Religious Music of Kilis" have been meticulously examined and classified within the scope of the study. After the forms whose originality was determined were defined in the conceptual dimension, examples of Kilis were shared. Care was taken not to spoil the originality of the shared samples. Personal interviews whit the alive of musical personalitles whose biographies are included in the study were benefited to obtain examples of performance and to get to know musical culture. As a result of our study, it has been determined that "Religious Music in Kilis" has a rich accumulation especially in the title of “Mosque Music”. In the title of “Tekke Music”, on the other hand, in some forms, joint performances with the Mosque Music were found, but it was concluded that the audience it addressed was limited compared to the Mosque Music.

Keywords: Musical Culter of the Kilis, Religious Music, Mosque Music, Tekke Music, Musical Personality

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI II

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ III

ÖZET IV

ABSTRACT VI

İÇİNDEKİLER VIII

KISALTMALAR XIII

TABLOLAR LİSTESİ XIV

ŞEKİLLER LİSTESİ XV

EKLER LİSTESİ XVI

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

KİLİS'E GENEL BAKIŞ

1.1.TARİHTE KİLİS 7

1.2. TARİHİ CÂMİ VE MEDRESELER 8

1.2.1. Câmiler 8

1.2.2. Medreseler 9

1.3. KİLİS MÛSİKÎ KÜLTÜRÜ 11

1.4. GÖÇTEN SONRA KİLİS'TE SOSYAL VE DİNÎ HAYAT 'Benzerlikler-Farklılıklar-Değişimler' 12

1.4.1. Kilis'teki Suriyeli Göçmenlerin Sosyal Hayatı 12

1.4.2. Kilis'teki Suriyeli Göçmenlerin Dinî Hayatı 'Câmi Uygulamaları' 14

1.5. TEKKELER VE MÛSİKÎSİ 18

1.5.1. Mevleviyye 18

1.5.1.1. Kilis Mevlevîhânesi 20

1.5.2. Nakşibendiyye 24

1.5.2.1. Şeyh Efendi Tekkesi 25

1.5.3. Kādiriyye 28

1.5.3.1. Mustafa Kahraman Baba Tekkesi 28

İKİNCİ BÖLÜM

KİLİS'TE DİNÎ MÛSİKÎ

2.1. CÂMİ MÛSİKÎSİ 36

2.1.1. Salâ 37

2.1.1.1. Cuma Gecesi Salâsı Kilis Örneği 39

2.1.2. Temcîd ve Münâcât 40

2.1.2.1. Temcîd ve Münâcât Kilis Örneği 41

2.1.2.2. Âmin Çağırma 60

2.1.3. Cuma Namazı Mûsikîsi Kilis Örneği 61

2.1.4. İstiğfâr 61

2.1.4.1. İstiğfâr Kilis Örneği 62

2.1.5. Tevhid Zikri 63

2.1.5.1. Tevhid (Töhüd) Zikri Kilis Örneği 63

2.1.6. Mi'râciyye 66

2.1.6.1. Mi‘râciyye Kilis Örneği 66
2.1.7. Mevlid 70
2.1.7.1. Şemseddin Sivâsî’nin Hayatı ve Sivâsî Mevlid-i Şerifi 71
2.1.8. Câbir Vak’ası ve Mu‘cizât-ı Câbir 72
2.1.9. Güveyi Koşması 81
2.2. CÂMİ – TEKKE MÛSİKÎSİ ORTAK FORMLARI 85
2.2.1. Kasîde 85
2.2.1.1. Kasîde Kilis Örneği 86
2.2.1.2. Kasîde-i Bürde 95
2.2.1.2.1. Kasîde-i Bürde Yazarı Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî 96
2.2.1.2.2. Kasîde-i Bürde’nin Muhtevası 97
2.2.1.2.3. Kasîde-i Bürde Besteleri 99
2.2.1.2.4. Kasîde-i Bürde Kilis Örneği 101
2.2.2. Salât-ı Kemâliye 109
2.2.2.1. Salât-ı Kemâliye Besteleri 111
2.2.2.2. Salât-ı Kemâliye Kilis Örneği 112
2.2.3. Na‘t 117
2.2.3.1. Na‘t Kilis Örneği 117
2.2.4. Gazel 123
2.2.4.1. Gazel Kilis Örneği 124

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KİLİS'TE MÛSİKÎŞİNAS İMAM, HÂFIZ, MEVLİDHÂN VE MUTASAVVIF ŞAİRLER

3.1. ABDULLAH SERMEST TAZEBAY 139

3.2. AHMED RAMİ 140

3.3. ALÂEDDİN YAVAŞCA 141

3.4. BEKİR VAHİD EFENDİ 159

3.5. CELÂL PAŞA 159

3.6. FARUK KADRİ TİMURTAŞ 160

3.7. HÂFIZ İZZET GÖKÇEK HOCA 161

3.8. HÂFIZ KÂMİL KIDEYŞ 162

3.9. HÂFIZ MEHMET ATİK HOCA 162

3.10. HÂFIZ MUSTAFA İSLAMOĞLU (PAFE HOCA) 163

3.11. HÜSEYİN ATİK 164

3.12. HÜSNÜ EFENDİ 164

3.13. MEHMET ÖKKEŞ ÖZKÖSELER 165

3.14. MEHMED SEZAİ 167

3.15. MEHMET SİNAN NÜNÜKOĞLU 168

3.16. MEYLİ 169

3.17. MUHARREM AĞA 170

3.18. NİHAT FERAH HOCA 171

3.19. ÖMER ŞEKEROĞLU 172

3.20. RUHİ EFENDİ 174

3.21. SAĞIR KATİP 175

3.22. SAİT DİLMEN 175

3.23. ZİHNİ BABA 175

SONUÇ 177

KAYNAKÇA 180

EKLER

KISALTMALAR

A.Ş.	Anonim Şirketi
bs.	Baskı
Bkz.	Bakınız
c.c.	Celle Celâluh
çev.	Çeviren
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	Editör
H.	Hicrî
Haz.	Hazırlayan
Hz.	Hazreti
KMDA	Konya Mevlânâ Dergâhı Arşivi
M.	Milâdî
nşr.	Neşreden
s.	Sayfa
s.a.v.	Sallallahu Aleyhi ve Sellem
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri
VGMA	Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
vs.	Vesaire

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Görüşme Yapılan Kişilerin Durumu 17

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Uşşâk - Senin Aşkın Değil Midir 31

Şekil 2: Hicâz - Akan Sular Durulur Mu 34

Şekil 3: Hüseynî - Arayı Arayı 43

Şekil 4: Rast - Tevhid (Töhüd) Zikri 64

Şekil 5: Uşşâk - Tevhid (Töhüd) Zikri 65

Şekil 6: Sultânî Yegâh - Mi'râciyye 67

Şekil 7: Uşşâk - Mu'cizât-ı Câbir 74

Şekil 8: Bestenigâr - Güveyi Koşması 83

Şekil 9: Hicâz - Kasîde-i Bürde (Örnek 1) 105

Şekil 10: Hicâz - Kasîde-i Bürde (Örnek 2) 107

Şekil 11: Nevâ - Salât-ı Kemâliye 115

Şekil 12: Hicâz Uzzal - Rahmeyle 125

Şekil 13: Acem - Âyin-i Şerif "Birinci Selam" 143

Şekil 14: Uşşâk - Del' Etme Beni Allah 149

Şekil 15: Mâye - İlâhî Duyguyla Geldim Kapına "Söndürme" 151

Şekil 16: Evçmâye - Kesildi Ravza-i Dilden Heman Su 154

Şekil 17: Evçmâye - Safâyı Aşktan Kim Anlar Kiminle Söyleşelim 156

EKLER LİSTESİ

EK-1: Kilis Mevlevîhânesi Çizim ve Resimler ek s. 1

EK-2: Ömer Şekeroğlu'nun Güfte Mecmuası'ndan Kilis'e Dair ek s. 4

EK-3: Hüseyin Atik Güfte Mecmuası ek s. 11

GİRİŞ

Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Anadolu'nun her bir köşesinde, insanın benliğine ruh üfleyen, varlığına mâna yükleyen, onu hayatta tutan bir geçmişin saklı olduğu herkesçe malum ve kabul gören bir olgudur. Geçmişin gölgesinde, geleceğin arkasında, şimdinin ortasında yaşayan insanoğlu, bu zamanları bütün olarak düşünüp tefekküründe samimi kaldığı sürece kendisinde yaşattığı ruhu bir sonrakine aktarmayı başaracaktır.

Mûsikî de bu ruhun en değerli ögelerinden biridir elbette. Değerini ruhun vücutta bulduğu ahenkten alır. Ruhun telinde asılı kalan her bir nota bir sonrakine doğru hızla akarken, vücuttaki her zerre ondan aldığı ilhamla başka bir pencerede bulur kendini. Kulaklardan kalplere dolan her güzel ses insana verilen güzelliklerin habercisi olur. İnsanları bir araya getiren, sevgiyi, şefkati ve merhameti diri tutan bir sözleşmenin, benzeri olmayan imzası, silinmeyen mührü olur.

Âlemlerin yaratıcısı olan Allah (c.c.)'tan gelen ilk ilâhî emir ile okunmaya başlayan Kur'ân-ı Kerîm'in inanan-inanmayan herkesin kulağında hoş bir sadâ bıraktığı aşikârdır ki Hz. Peygamber'in (s.a.v.) de bizlere bıraktığı emanetlerin ilki Kur'ân-ı Kerîm'dir. Bu emanete ilaveten okunan Ezanlara ve getirilen salavâtlara da sahip çıkan ve dilinden düşürmeyen ecdadımız, her türlü övgüye lâyık olan Allah'ı ve Habib'i Hz. Peygamber'i (s.a.v.) her fırsatta ve her şekilde anmaya çalışmış, aynı hassasiyetin sonraki nesillerde de var olması adına elinden gelen çabayı göstermiştir.

Bu mirası yaşatmak ve emanete sahip çıkmak adına yüzyıllardır gerek câmilerimizde gerek tekkelerimizde ve diğer toplantı meclislerinde icrâ edilen eserler, kimi zaman kulaktan kulağa kimi zaman da kaleme alınmak sûretiyle bizlere kadar ulaşmıştır. Fakat yıllar ilerledikçe değişen kültür ve toplum yapısı sonucu bizlere ulaştırılan bu mirasın göz ardı edilmeye başlandığı da açıkça görülmektedir. Ülkemizin hemen hemen her yöresinde icrâ edilen birçok sanatsal formun yozlaşmaya uğradığı bugünlerde, Dinî Mûsikî formlarında da birçok eserin kaybolduğu veya kayıtlarda bulunduğu halde icrâ edilmediğini görüyoruz.

Kilis, gerek bulunduğu coğrafya itibariyle gerekse sahip olduğu kozmopolit yapıyla her türlü etkileşime açık bir şehirdir. Komşu şehirleri Gaziantep, Hatay ve

güneyinde Halep ile kurduğu sosyal, kültürel ve ticari ilişkiler, şehir özelinde mimari ve sanatın gelişimine de yön vermiştir. Özellikle dinî yapıların mimarisi çevre şehirlerle benzerlik taşımakla birlikte bu mekânlarda yetişen hocaların, hâfızların, şairlerin ve mûsikîşinasların bahsi geçen illerle bir şekilde irtibatta bulunduğu bilinmektedir.

Kilis'te mûsikî, geçmişten günümüze bir hobi ya da geçici bir uğraş olmanın ötesinde insanların birbiriyle buluştuğu ortak bir yaşam alanı olmuştur. Evlerde, iş yerlerinde, arkadaş meclislerinde, câmilerde, tekkelerde her bir selamlaşmanın her bir sohbetin beslendiği gıda olmuştur.

Bu tür etkileşimlerin ürünü olarak ortaya çıkan Alâeddin Yavaşca, Bekir Vahid Efendi, Zihni Baba, Abdullah Sermest Tazebay gibi isimlerin önderliğinde Kilis, geçmişinden aldığı mûsikî mirasını ayakta tutmaya çalışan vefalı şehirlerimiz arasında yerini almaktadır.

Kilis'te "Dinî Mûsikî" denilince akla ilk gelen "Câmi Mûsikîsi" olmakla birlikte "Tekke Mûsikîsi" de tamamen yok sayılmamaktadır. Câmi minarelerinden okunan Salâların, Kasîdelerin, İlâhîlerin kulaklardan kalplere akıttığı hazdan olsa gerek, Kilisli vatandaşların câmi görevlilerinden hoşnutluğu yüksek olmakla birlikte beklentileri de bir hayli fazla. Özellikle ileri yaştaki câmi cemaatinin Kilis'e has okuyuş ve güfteleri dinleme arzusu, câmi görevlilerini arayış içerisinde olmaya sevk ediyor.

Bu bağlamda çalışmamızın amacı, bir önceki sayfada bahsettiğimiz kaybolma ve unutulma tehlikesinin bertarafı adına ülke genelinde yapılan yöresel çalışmalara bir yenisini eklemek suretiyle, Kilis şehrinin geçmişiyle arasında kurduğu vefa köprüsünün dinî mûsikî koridoruna ışık tutmak; Kilis'te Dinî Mûsikî alanında unutulan veya unutulmaya aday olan ögeleri hâfızalara ve gönüllere hatırlatarak kalıcı olmasına yardımcı olmaktır. Konu başlığı ise "Kilis'te Dinî Mûsikî" olarak belirlenmiştir.

Çalışma amacımıza dönük yaptığımız literatür taramasında, Kilis'teki mûsikî kültürüne ve Kilis Dinî Mûsikîsi'ne dair kapsamlı bir çalışmanın yapılmadığını görmekle birlikte, Kilis'in yerel gazetelerinden olan "*Kent Gazetesi*"nin köşe

yazarlarından Metin Mercimek'in[1] konumuza dair yazıları, fikir edinmek adına faydalı bir başlangıç olmuştur. Özellikle Kilis'e özgü güftelere ve Kilis'te yetişen mûsikîşinas şahsiyetlere ulaşma noktasında, sayın Seyfettin Başçıllar'ın[2] 1998'de yayımlanan "*Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*" ve sayın Hâfız Abdurrahman Sinanoğlu'nun 2016'da yayımlanan "*Kilis Yöresi Seçme Şiirler*" eserleri çalışmamızda başvurduğumuz önemli kaynaklardan olmuştur.

Yoğun bir şekilde istifade ettiğimiz diğer kaynaklarımızı ise eser bazında şu şekilde sıralayabiliriz; *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*'nin muhtelif maddeleri, Prof. Dr. Hüseyin'in Akpınar'ın *Şanlıurfa'da Dinî Mûsikî*, Prof. Dr. Ahmet Hakkı Turabi'nin editörlüğünü üstlendiği *Türk Din Mûsikîsi*, Doç. Dr. Fatih Koca'nın *İslâm Medeniyeti'nde Salâ ve Salavât Geleneği –Anadolu Örneği-*, İbrahim Hakkı Konyalı'nın *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Kilis Tarihi*, Faruk Kadri Timurtaş'ın *Kilis Tarihi*, Ş. Barihüda Tanrıkorur'un *Türkiye Mevlevîhânelerinin Mimarî Özellikleri* başlıklı doktora tezi. Şahıslar bazında ise özellikle Ömer Şekeroğlu, Mehmet Sinan Nünükoğlu, Mehmet Atik, Osman Bora, Mehmet Ökkeş Özköseler isimleri önemli kaynaklarımız olmuştur.

Çalışmamızın birinci bölümünde "Kilis'e Genel Bakış" başlığı altında kısaca şehrin tarihine, konumuza dahil olan şahsiyetlerin yetiştiği önemli câmi ve medreselere ve "Kilis Mûsikîsi" kültürüne değinilmiştir. Ayrıca Suriye göçünden sonra Kilis'teki sosyal ve dinî hayat, çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Son olarak, Kilis'te varlığı bilinen Mevlevîyye, Nakşibendiyye ve Kādiriyye tarikatları yapısal ve müzikal açıdan "Dinî Mûsikî" perspektifinde incelenmeye çalışılmıştır.

[1] Kilisli araştırmacı ve "*Kent Gazetesi*" yazarıdır. Köşe yazılarında, sanat ve sanatçıların yanısıra gündeme dair konulara da yer vermektedir.

[2] 8 Haziran 1930'da Kilis'te dünyaya gelmiştir. 1955 yılında Ankara Veterinerlik Fakültesi'ni bitirir. Kilis'te on sene veterinerlik yapar ve tayininin çıkmasıyla birlikte ABD'de yaşamaya başlar. 25 Mayıs 2002'de ABD'de vefat eder. Öğrenim hayatı boyunca birçok şiirsel faaliyete katılır. Sonrasında da birçok şair ve siyasetçi ile tanışır ve dostluk kurar. İlk şiiri Gaziantep'te "*Halk Dergisi*"nde yayımlanmıştı. *Hisar, Türk Dili, Yeditepe, Papirüs, Sanat Olayı, Ülkü ve Zeytin Dalı* gibi dergiler ve *Vatan, Cumhuriyet, Milliyet* gibi gazetelerde şiirleri ve yazıları yayımlanmıştır. Şiirlerindeki temaları ise üç temel başlığa ayırabiliriz; Bireysel temalar, toplumsal temalar ve Gaziantep/Kilis memleket temaları. Bkz. Seyfettin Başçıllar (ed.), *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi* (İstanbul: Kilis Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, 1998), 6.

İkinci bölümde "Kilis'te Dinî Mûsikî" başlığı altında "Câmi Mûsikîsi" ve "Tekke Mûsikîsi"ne ait formlar işlenmiştir. Bu formların bir kısmı ortak formlar olup sınıflandırılırken icrâ edildiği mekânlar esas alınmıştır. Türk Din Mûsikîsi formlarından bazılarını kapsayan bölümümüzde bu formları tercih etmemizin sebebi yöreye özgü güftelere, bestelere, irticâlî okuyuşlara veya uygulamalara sahip olmalarıdır. Salât-ı Kemâliye, Kasîde-i Bürde, Tevhid Zikri örnek verilebilir.

Üçüncü ve son bölüm ise "Kilis'te Mûsikîşinas İmam, Hâfız, Mevlidhân ve Mutasavvıf Şairler" başlığı altında; ilmiyle, icrâlarıyla, kalemiyle, yetiştirdiği talebeleriyle ve Allah rızası gölgesinde biriken mesaileriyle Kilis'e ve Kilis Dinî Mûsikîsi'ne hizmet etmiş kıymetli isimlere ayrılmıştır. Bu şahsiyetlere ait eserlerin bir kısmına ikinci bölümde yer verilmiştir.

Yazım kuralları bağlamında öncelikli olarak "DİA" olmak üzere "TDK"dan da istifade edilmiştir. Gerekli görülmesi halinde "Dinî Mûsikî" literatüründe öne çıkan çalışmalara ve bu alanda söz sahibi olan şahsiyetlere de başvurulmuştur. Ayrıca metin içerisinde bahsi geçen fakat irticâlen okunduğu için notası verilmeyen eserlerin icrâsı, çalışmamıza mahsus oluşturulmuş olan sosyal medya kanalı üzerinden paylaşılarak ulaşmak isteyenlerin istifadesine sunulmuştur.

Çalışmamızın muhtevasına dair yaptığımız literatür taraması sonrası edindiğimiz fikirler ışığında ve Danışman Hocam Prof. Dr. Hüseyin Akpınar'ın rehberliğiyle sürece dair bir planlama yaptık. Konu başlığımız alan araştırması ve yerinde tesbit gerektirdiği için bir taraftan alt başlıklarımızı belirleyip bu başlıklar altında literatürden edindiğimiz bilgileri tasniflerken, diğer taraftan da Kilis'e yaptığımız ziyaretlerle eser ve şahıs bazında kaynaklar edinmeye çalıştık. Her bir ziyaretimiz başka bir kapıyı aralamakla birlikte alt başlıklarımızı ve içerik zenginliğimizi artırdı. Edindiğimiz eskiye dönük icrâ kayıtları ve hâlihazırda yaptığımız kayıtlar neticesinde Kilis'e özgü eserlere ve uygulamalara ulaştık. Görüşme yaptığımız kişilerdeki birikimin tamamına erişememiş olsak da bizlere sunmaya çalıştıkları her şeyin samimiyetle yoğrulduğundan emindik. Şifahî kaynaklar dışında ilgili kurumlar ile yaptığımız görüşmeler, şehir yapısını ve kültürünü tanıma açısından faydalı oldu. Netice itibariyle edindiğimiz bilgi,

uygulama ve icrâları orijinalliğini korumaya özen göstererek ve düzenleyerek çalışmamıza dahil ettik.

Tabii çalışmamızın özellikle araştırma ve doküman edinme aşamasında karşılaştığımız kısıtlamalar sunmak istediğimiz katkının boyutlarını küçülttü. Kilis özeli dışında Türkiye genelinde özellikle son yıllarda yaşanılan sosyal, siyasal süreçler ve bunların dinî hassasiyetlerle birlikte dinî faaliyetlerdeki olumsuz yansımalarının, direkt olmasa da dolaylı olarak araştırmamızın içeriğini sınırlandırdığını söyleyebiliriz.

Dinî duygularını ve hassasiyetlerini uçlarda yaşayabilen bir millet olarak, bu duygu ve hassasiyetlerimizi kirli emelleri için araç olarak kullanan oluşumların ortaya çıkması, toplumdaki kimi birey ve gruplarda inanç ve ibadet boyutunda sarsılmalara yol açmıştır. Kimi birey ve gruplarda ise tedbir veya korku güdüsüyle dine, millete veya mensubiyet duyduğu cemaat, tarikat ve topluluklara hizmet sevdasını gölgelemiştir.

Kilis'te de özellikle tarikatların yukarıda bahsi geçen kirli emel sahibi kişi veya oluşumlardan korunmak amacıyla faaliyetlerini durdurmaları hatta kapıya kilit vurmaları, bizi bizzat kaynağından edinebileceğimiz bilgilerden mahrum bırakmıştır.

Diğer önemli bir kısıtlılık sebebi ise 1 Aralık 2019 tarihinde Çin'in Hubei bölgesinin başkenti olan Vuhan'da ortaya çıkan ve Türkiye'de ise 11 Mart 2020 tarihi itibariyle etkili olmaya başlayan Covid-19 salgını olmuştur. Her geçen gün artan vaka sayısıyla birlikte beraberinde birçok kısıtlamayı da getiren salgın, konuya dair alan araştırmamızı olumsuz yönde etkilemiş olup yapacağımız bireysel görüşmeler, planlanan mekân ziyaretleri ve seyahatler sekteye uğramış veya iptal edilmiştir.

Kilis'e özgü icrâları yapacak olan okuyucu sayısının çok az olması da diğer bir kısıtlılık sebebimiz olmuştur. Özgün icrâların günümüz câmi ve tekkelerinde çok az yer bulması okuyucu sayısının da az olmasına sebep olmuş, özel meclislerdeki icrâlarda ise daha çok irticâlen yapılan okuyuşlara rastlanmıştır. Bazı okuyucuların ise çalışmamızı herhangi bir menfaat umarak yapmadığımızı ifâde etmemize rağmen katkıda bulunmaktan kaçınmaları icrâ örneği sayımızı kısıtlamıştır.

Kurumsal bazda ise Kilis 7 Aralık Üniversitesi ve Kilis Kültür ve Turizm Müdürlüğü başta olmak üzere, ziyaret edilen kurumlardan salgın süreci ve konumuza dair yeterince muhatap bulunamaması sebebiyle istenilen verim alınamamıştır. Şehir kimliğine katkı sunan bu tür çalışmalara dair bilgi birikimi ve paylaşımların daha fazla olması temennimizdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KİLİS'E GENEL BAKIŞ

1.1.TARİHTE KİLİS

Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alan ve Güneydoğu'nun Akdeniz'e açılan kapısı olan Kilis ili, Hatay-Maraş hendeği ile Fırat Nehri arasında uzanan Gaziantep Platosu'nun güneybatısında yer alır. Güneyinde Türkiye-Suriye sınırı mevcutken, kuzeyi, doğusu ve batısı Gaziantep ile çevrilidir.

19. yüzyılda Halep vilâyetinin Halep sancağına bağlı bir kaza olan ve bölgenin kuzeyinde yer alan Kilis, Anadolu'nun işgali sırasında ilk olarak 13 Aralık 1918'de İngilizler tarafından, 29 Ekim 1919'da ise Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Verilen mücadeleler neticesinde 7 Aralık 1921'de düşman işgalinden kurtulmuş olup Gaziantep'in bir ilçesi konumunda iken 6 Haziran 1995'te il statüsü verilmiş ve Türkiye'nin 79. ili olmuştur.

Cumhuriyet dönemi yapılan ilk nüfus sayımı olarak kabul edilen 1927 tarihli nüfus sayımında, Kilis nüfusunun dinler itibari ile inkısamı, mezhepsel bir ayrıma gidilmeden, doğrudan kişilerin mensubu olduğu dine göre yapılmış; Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu şehirde Mûsevî, Ermeni ve Hıristiyanların da yaşadığı belirlenmiştir.[3]

Şehir yapısı olarak Osmanlı-İslâm mimarisiyle benzerlik gösteren Kilis, câmi, çeşme, hamam üçlüsü etrafında gelişen bir merkez ve merkezi çevreleyen alanlardan oluşur. Özellikle Cuma Namazı'nın kılındığı Canbolat Câmii etrafında yayılan çarşı ve pazarı ile dinî ve ticari yaşantı bir arada hayat bulmuştur.[4] İdari kurumların da bu çevrede bulunması ile kamusal alan niteliğine kavuşmuştur.

[3] Tahir Öğüt & Ali Rauf Karataş, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Kilis'in İktisadi ve Sosyal Yapısı", *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi* 4/6 (Haziran 2012), 40.
[4] İlhan Oğuz Akdemir & Ömer Faruk İncili, "Coğrafi Ortam ve Kent Fizyolojisi İlişkileri: XIX. Yüzyıl Kilis Şehri Örneği", *Marmara Coğrafya Dergisi* 29 (Ocak 2014), 239.

1.2. TARİHİ CÂMİ VE MEDRESELER

1.2.1. Câmiler

Kamusal alanlar içerisinde câmi ve medreseler çalışmamız bağlamında önem arz etmektedir. Özellikle aşağıda ismi geçen câmiler, Kilisli mutasavvıf şair ve din adamlarının yetiştiği mekânlar olması sebebiyle Kilis'in dinî, edebî ve kültürel mirasının oluşmasında önemli rol oynamış ve konumuza dahil olmuştur.

Kilis tarihi hakkında var olan birçok kaynağın en önemlilerinden birisi de şüphesiz Evliya Çelebi'nin "*Seyahatnâme*"sidir. Evliya Çelebi'nin Kilis'e geliş tarihi her ne kadar net bilinmese de İbrahim Hakkı Konyalı merhumun "*Âbideleri ve Kitâbeleri ile Kilis Tarihi*" adlı eserinde bu ziyaretin H.1008/M.1599'dan önce olduğu ve 1570 yıllarında Kilis'e gelen Evliya Çelebi'nin 30 câmiyi inceleyip bunlardan bazıları hakkında bilgi verdiği belirtilmektedir.[5] Evliya Çelebi'nin bilgi verdiği 9 câmi şunlardır:

1- Canbolat-Tekye Câmii ile Mevlevîhâne Mescidi ve Tekkesi
2- Büyük Câmii (Ulu Câmii)
3- Hasanbey Câmii (Muallak Câmii): Bânisi Hasanbey olup yoldan câmiye basamakla da çıkılır demektedir.
4- Tabakhane (Debbağhane) Câmii: Tabakhane Mahallesi'ndedir.
5- Şeyh Câmii
6- Cüneynne Câmii: Küçük cennet anlamındadır.
7- Ali Subaşı Câmii: Günümüzde tespit edilememiştir.
8- Ali Çavuş Câmii: Günümüzde tespit edilememiştir.
9- Hacı Hilal Mescidi: Vakıflar İdaresi'nce satılmıştır.

Yukarıda verilen isim ve sayılar dışında birçok kaynakta câmi, medrese, mektep vb. kamusal alanlara dair farklı sayılar zikredilmektedir. Câmi ve medrese

[5] Ahmet Turan Hazar, "Ulema ve Câmileriyle Kilis Medreseleri", *Vakıflar Dergisi* 25/25 (Haziran 1995), 285; İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleri İle Kilis Tarihi* (İstanbul: Fatih Matbaa, 1968), 14-15.

bağlamında Kilis'ten bahsedilirken bir Osmanlı aydını olan Şemseddin Sami Bey'in *Kâmûsu'l A'lâm*'ında 37 câmi ve 14 medrese, H.1288/M.1871 tarihli vilâyet salnâmesinde 34 câmi ve 11 medrese, H.1330/M.1911 tarihli salnâmede 37 câmi ve 14 medrese bilgisi verilmektedir. *İslâm Ansiklopedisi*'nde de 37 câmi ve 14 medrese bilgisi mevcuttur.[6]

Bütün bu bilgiler ışığında Kilis İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile yapılan görüşmede, Osmanlı döneminde kayıtlı 55 câmi ve 10 mescidin olduğu ve bunlardan sadece 11 câmi ve 2 mescidin günümüze ulaştığı bilgisine ulaşılmıştır. Günümüze ulaşamayan câmilerden 13'ü yapılan onarımlarla özgünlüğünü yitirirken 31'i ise tamamen yok olmuştur. Osmanlı dönemi öncesi yapılarından olan Ali Çavuş Câmii, Alacalı Câmii, Akcurun Câmii ve Ulu Câmii arasında özgünlüğü yitirmeden günümüze ulaşan sadece Ulu Câmii ile Akcurun Câmii'nin minaresi olmuştur. Ali Çavuş Câmii'nin sadece adı kalırken, Akcurun Câmii yapılan onarımlarla özgünlüğünü kaybetmiştir.

1.2.2. Medreseler

Faruk Kadri Timurtaş'ın *Kilis Tarihi* ve İbrahim Hakkı Konyalı'nın yukarıda da zikrettiğimiz *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Kilis Tarihi* eserlerinden, Kilis'teki medreselerin bir kısmının sonradan yapıldığı, bazen mektep olarak da kullanıldığı bilgisine ulaşıyoruz. Bu bakımdan genel olarak 15 medresen bahsedebiliriz. Bu medreseler şunlardır:

1- Canbolat Tekye Câmii ve Medresesi
2- Hacı Ali Ağa Medrese ve Mescidi
3- Ulu Câmii Medresesi
4- Tabakhane Câmii ve Medresesi
5- Kesikminare Câmii ve Medresesi
6- Çalık Câmii ve Medresesi
7- Servili Câmii ve Medresesi

[6] Hazar, "Ulema ve Câmileriyle Kilis Medreseleri", 285-286; Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleri İle Kilis Tarihi*, 226.

8- Çekmeceli Câmii ve Medresesi
9- Kadı Câmii ve Medresesi
10- Hindioğlu Câmii ve Medresesi
11- Küçük Câmii Medresesi (Mektep)
12- Kemâliye İbrahim Efendi- Mehmet Paşa Câmii ve Medresesi
13- Pirlioğlu Câmii ve Medresesi
14- Güllü Câmii ve Medresesi
15- Cedit Hüseyin Ağa Câmii ve Medresesi

Kilis dinî dokusuna ve sosyal yapısına çok önemli katkıları olan isimleri yetiştiren bu medreselerden özellikle ikisi ön plana çıkmaktadır ki bu medreseler hakkında kısaca şunları söyleyebiliriz;

Tekye Câmii ve Medresesi: Tahminen 1562 yıllarında yapılan câmi, minare, türbe, şadırvan, mektep ve meşrutaları şeklinde bir külliye olup Osmanlı padişahı Kanunî Sultan Süleyman devrinde yapılmıştır. Mektep hakkında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 4 esas nolu defterinin 217. Sayfasında bilgi verilmektedir. Cumhuriyet döneminde restore edilmiş ve tahrife uğramıştır.

Çekmeceli Câmii ve Medresesi: Kütüphane ve âlim denildiğinde Kilis'te akla ilk gelen meşhur medrese, Baytaz Tekkesi'nin yanındadır. Çekmecelizâde Mustafa Efendi ile Çekmecelizâde Mehmet Efendi burada ders okutmuş olup verdikleri telif eserler ile 600 ciltlik Çekmeceli Kütüphanesi'ni meydana getirmişlerdir. Fakat günümüzde bu kütüphane ve kitapların akıbeti bilinmemektedir.[7]

[7] Hazar, "Ulema ve Câmileriyle Kilis Medreseleri", 286-288.

1.3. KİLİS MÛSİKÎ KÜLTÜRÜ

İslâmiyet öncesinde ve sonrasında gerek dinî âyinlerde gerek sosyal hayat içerisinde mûsikîyi hakikatin merkezine açılan bir kapı olarak gören Türkler; coğrafî, kültürel, sosyal, etnik ve dinî etkenlerdeki farklılıklara rağmen mûsikî aşkında aradığı hakikat özünü olabildiğince korumaya çalışmışlardır. İlkel olarak başlayan mûsikî serüveni doğduğu coğrafyanın izleriyle güzelleşerek ve gelişerek sanatsal bir zemin edinmeye başlamıştır. Tabii bu zemindeki en büyük pay hem batıda hem bizde hem de diğer bütün kültür ve medeniyet dünyasında dini inançlara aittir.

Büyük küçük demeden her bir ferdiyle şiire, edebiyata, felsefeye, mantığa, tasavvufa ve daha birçok ilime ve bilime kayıtsız kalmayan Kilis insanının da mûsikîden uzak ve bağımsız bir hayat sürmesi düşünülemez. Anadolu'nun harita üzerinde ücra bir köşesinde görünen Kilis, mûsikîye olan ilgisiyle Türk Mûsikîsi'nin başkentine uzanan ana yollardan birisi olmuş ve mûsikî sevgisini şu dört zemin üzerinde yeşertmeye çalışmıştır; evler, câmiler, tekkeler ve köyler.

Evlerde beste ve şarkı şeklinde, câmilerde Ezan, Dua, Salâ, Tekbir şeklinde, tekkelerde İlâhî ve Nefes şeklinde, köylerde ise türkü ve uzun hava (barak havası) şeklinde yeşertilmeye çalışılan mûsikî sevgisi, ilerleyen dönemlerde ortaya konulan güfte ve bestelerle Kilis'in sanat ve kültür mirasında yerini almıştır.[8]

Erkeğiyle kadınıyla gerek evlerde gerek özel meclislerde türkü ve şarkı fasılları düzenlenen Kilis'te, enstrüman olarak erkekler saz ile, kadınlar ise ud ile meşgul olmaya çalışmıştır. Kadınlar, bütün baskılara rağmen güfte ve besteleri ile Kilis mûsikî kültürüne katkı sağlamaya çalışmış, fakat bunların birçoğu dillerde saklı kalmıştır.

Dinî Mûsikî'nin Kilis'te yaşatılmasında ise en önemli isim, mutasavvıf Mehmet Vakıf Tazebay'ın (Şeyh Efendi) babası mutasavvıf Şeyh Abdullah Sermest Efendi olmuştur. Mûsikîye düşkünlüğü ile bilinen Abdullah Sermest Efendi, tekkede dinî eğitimin yanında mûsikî eğitimini de ihmal etmemiş, etrafındakilere mûsikîyi sevdirmeye ve öğretmeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra câmi görevlilerine ve halktan

[8] Metin Mercimek, "Kilis'te Müzik Aşkı", *Kent* (25 Aralık 2020), 18.

gönüllülere makam ve usul eğitimi veren, aynı zamanda divân şairi olan Bekir Vahid Efendi de önemli isimlerden biridir. Câmi Mûsikîsi içerisinde sayabileceğimiz Ezanlar ve Salâlar, verilen makam dersleri neticesinde minareleri süsleyen önemli formlar arasında yerini almıştır.

Kilis'te mâzisinden günümüze hayatın bir gerçeği olan mûsikî, köklerini çok derinlerde muhafaza etmiş ve her dönemde büyüyerek ve gelişerek sanat hayatının renkleri arasında yerini almıştır. Mûsikîye olan aşkı ile anılan ve anıtlaşan Prof. Dr. Alâeddin Yavaşca'dan bu bayrağı devralacak ve ileriye taşıyacak olan mûsikî severlerin var olması ümidi Kilis Mûsikîsi adına mutluluk verici olan bir haberdir.

1.4. GÖÇTEN SONRA KİLİS'TE SOSYAL VE DİNÎ HAYAT 'Benzerlikler-Farklılıklar-Değişimler'

1.4.1. Kilis'teki Suriyeli Göçmenlerin Sosyal Hayatı

Türkiye'nin Suriye'ye sınır illerinden birisi olan Kilis'te de yaşanan göç hareketinden dolayı birçok yönden değişim ve gelişimlerin olması kaçınılmazdır. Çünkü göç sadece bir nüfus hareketliliği değil, kişilere ait yaşam biçimlerinin, inançlarının ve bunlara dair her türlü uygulamaların da mekân değiştirmesidir. Bu mekân değişikliğinin ise hem göç eden kişiler hem de göç edilen yerde yaşayan kişiler açısından birçok değişeni söz konusudur. Bireysel tercihlerin sorgulanması, dinî ve kültürel kimlikte oluşan güncellemeler bu değişimin temel noktalarıdır.

Suriye göçmenlerinin Türkiye'yi yaşam alanı olarak tercih etmelerinin elbette birçok sebebi var. Bu sebepler arasında özellikle sosyal ve dinî yaşantıdaki bazı benzerlikler öne çıkan etkenlerdendir. Bu bağlamda çalışmamıza kaynak olması adına, Kilis'te yaşayan, farklı yaş ve meslek guruplarından olan Suriye göçmenleriyle yapmış olduğumuz görüşmeler konumuza dair bize yardımcı olacaktır.

Öncelikle iki toplumun da Müslüman olması uyum sürecini kolaylaştırmada önde gelen faktörlerden birisidir.

"Suriyelilerin namaza önem vermesi, nerede nasıl bir kıyafet giymesi gerektiğini bilmesi Türklerin bizi toplu alanlardan dışlamamalarında çok önemli bir durumdur. Bu bakımdan Türkiye'deki durumun muhacir ensar kardeşliği çerçevesinde değerlendirilmesi gerekir."[9] Aynı zamanda Suriyelileri gurbette olmalarına rağmen kendi içinde bir arada tutan şey din olgusudur.[10]

İfade edildiği üzere dinî yaşantıdaki benzer tercihler bu uyumu kolaylaştıran en önemli faktörlerdendir. Kanaatim bunu dindarlıkla sınırlamanın yanlış olacağıdır. Çünkü dindarlığın yanında toplumumuzun sahip olduğu gelenek ve kültürün içerisinde barındırdığı yardımseverlik, insanlık ve medenilik gibi vasıflar da bu bakış açısının öncüsü olmuştur.

Bunun yanında Kilis'in Suriye'ye sınır olmasından ötürü sosyal anlamda da ortak bir paylaşım alanı olarak görülmektedir. "Savaş başlamadan önce amcalarım, dayılarım hatta ben bile alışveriş için Halep'e değil Kilis'e ya da Antep'e giderdik. Onlarla aynı şeyleri yer, benzer kıyafetleri giyerdik. Hatta bazı konularda aynı görüşte olduklarımız dahi vardı. "[11]

Göçten sonra Suriyeli göçmenlerin dinî yaşantılarındaki değişimlerde onların uyum sağlama çabasının bir göstergesidir. Özellikle büyüklerin gençleri bu konuda bilinçlendirmeleri en önemli kazanımdır.[12] Suriye'de tatil günlerinin farklı olması ve sosyal hayatın da buna göre planlanmasına rağmen Türkiye'deki düzene uyum çok uzun sürmemiştir.[13]

Dinî yaşantının yanında dinî temsil eden kişi ve kurumların ulaşabildiği kitleleri büyütmek adına Türkiye'de verdiği çabayı göç öncesi Suriye'de de görmek mümkün.[14] Fakat izlenen metod, mezhepsel farklılıklar, bireysel tercihler düşünüldüğünde aynı sonucu beklemek gerçekçi olmayacaktır.

[9] Muhammed El Ahmed, Kişisel Görüşme, 13 Ekim 2020.
[10] Naim El Kedri, Kişisel Görüşme, 25 Haziran 2020.
[11] Abdülaziz Lok, Kişisel Görüşme, 2 Nisan 2020.
[12] Yusuf Alabdan, Kişisel Görüşme, 17 Aralık 2020.
[13] Fadıl Alabdan, Kişisel Görüşme, 17 Aralık 2020.
[14] Muhammed Mederati, Kişisel Görüşme, 21 Mayıs 2020.

1.4.2. Kilis'teki Suriyeli Göçmenlerin Dinî Hayatı 'Câmi Uygulamaları'

Suriye ve Türkiye toplumları olarak her ne kadar ortak bir dinin mensubiyetinde birleşsek de özellikle bazı amelî konularda farklı uygulamalara sahip olduğumuz gerçeği Suriye'den Kilis'e gelen göçmenlerin de dikkatlerinden kaçmamış, dinî yaşantılarını yeni yaşam alanlarında korumak, düzenlemek hatta bazen de değiştirmek durumunda olduklarını beyan etmişlerdir. Bu bölümde bahsedilen farklılıkların Kilis'te Suriyeliler tarafından uygulanmaya çalışıldığı fakat genel olarak Türk toplumuna ait uygulama şekillerine doğru evirilmeye başlandığı gözlemlenmiştir.

Hükmî konularda görüşleri temellendirirken başvurulan kaynakların Kur'ân ve Hadis olması, Suriye dilinin Arapça olması anlama ve aktarma eylemleri açısından kolaylık sağlamıştır. Bu sayede dinî istismar etmek isteyenlere karşı her daim daha diri bir şekilde ayakta oldukları görüşündedirler.[15]

İbadet ve uygulamalar konusunda da benzerlikler, farklılıklar ve değişimler söz konusudur. Öncelikle namaz ibadeti konusunda söze başlayan Said el Halef, "Kişinin herhangi bir kötü alışkanlığa sahip olması namazı terk etmesi için sebep gösterilemez." ifâdesi ile gerek Suriye'de gerek Türkiye'de bazılarımızın sığındığı karamsar limanlara ışık saçan bir pencere aralıyor ve sözlerine şöyle devam ediyor;

"Bir genelleme olarak düşünülmesini istemiyorum fakat şahit olduğum ve üzüldüğüm bir örneği paylaşmak istiyorum. Bir cuma günü imam efendi hutbede bir grup cemaate bazı uyarılarda bulundu. Cuma Namazı'nın son sünnetini ayrı bir bölümde cemaat olarak kılmanın, aynı çatı altında ayrı düşmek olarak görünmesinden endişe duyuyordu. Bu uyarılara rağmen o cemaat grubu son sünneti kılmak için bir araya gelip daha gür bir sesle cemaat olarak namazı tamamladılar. Türkiye'de şahit olduğum bu durum her ne kadar beni üzse de İmam Efendi'nin çabası da bir o kadar örnek ve takdir edilebilirdi."[16]

Namaz uygulaması konusunda dile getirilen bazı farklılıklar ise şunlardır: "Suriye'de bizler namazın sünnetlerine ve namazdan sonraki tesbihat bölümüne çok

[15] Hacı Abdullah Külli, Kişisel Görüşme, 2 Nisan 2020.
[16] Said El Halef, Kişisel Görüşme, 12 Haziran 2020.

dikkat etmeyiz. Fakat Kilis'te gördüğümüz kadarıyla namazın sünnetlerine ve tesbihat bölümüne çok özen gösteriliyor. Bizde namazın sünnetlerinden çok görsel sünnetlere (davranışlarda sünnet) hassasiyet söz konusudur. Yine Türkiye'de cemaat sünnet namazdan sonra müezzinin kāmet getirmesi ile farza başlarken, Suriye'de farzdan önce Fâtiha okunup salavâtlar getirilir. Fakat Türkiye'deki uygulama sünnete daha uygun kanaatimce. Ayrıca biz, göze batan bir necâset olmadığı sürece hatta bazen ayakkabılarımızla namaza duruyoruz. Doğal olarak Türkler bu uygulamamızı görünce garipsiyorlar."[17]

Göçten önce Halep'te bir câmide görev yapan imam-hatip Muhammed Mustafa Seydan ise benzerlik ve farklılık taşıyan noktalar konusunda bizlerle şunları paylaşıyor: "Suriye'de Müslümanlar özellikle "Pazartesi-Perşembe Orucu"na önem verir. Türkiye'de de bu durum çok yaygın. 3 aylar (özellikle Ramazan ayı) Suriye'de de çok özel kabul edilir ve tüm heyecanı ile idrak edilir. Ramazan ayının ilk gününden itibaren mukabeleler okunmaya başlanır. Kandil geceleri gibi mübarek gecelerde namaz kılmayanlar dahi câmiye akın eder. Bunun yanında farklılık olarak ise Ramazan akşamlarında Kur'ân tilâvetinden çok sohbetler düzenlenmesini, Terâvih Namazı'nda ise cemaat 8 rek'at kılındıktan sonra neredeyse yarı yarıya azalmasını (günümüzde Türklerde de yaygınlaşmaya başlayan bir uygulama) söyleyebilirim. Bayram günlerinde ise cemaat geceden Sabah Namazı'na kadar câmiyi terk etmez; sohbetler, tesbihler, salavâtlar Bayram Namazı'ndan sonra dahi devam eder. Toplumun bayramı daha derinden hissetmesi adına okunan dua ve salavâtların makamlarında da farklılık vardır. Salavât, Tevhid ve tesbihler daha hareketli ve coşkulu bir şekilde okunur. Ayrıca bazı eski câmilerde devamlı olarak Ezanlar koro şeklinde okunur, Ezan'dan sonra ise salavât okunur."[18]

Câmi adabı ve çocukların câmiyle ilişkileri konusundaki değerlendirmeler ise dikkate değer: "Suriye'de çoluk-çocuk câmiye gitmek ve beraber ibadet etmek sünnet olmanın yanında artık gelenekselleşmişti. Göçten sonra Kilis'te bu alışkanlık her ne kadar devam ettirilmeye çalışılsa da câmiye iştirak konusundaki hassasiyette bir azalma olduğu görülebiliyor. Câmi adabı konusunda ise dini sohbetlerde ve diğer uygulamalarda hocanın veya âlim kişinin kılık kıyafetinin buna uygun olması

[17] Muhtez Şirimo, Kişisel Görüşme, 8 Temmuz 2020.
[18] Muhammed Mustafa Seydan, Kişisel Görüşme, 21 Mayıs 2020.

gerekir. Türkiye'deki şekilselliğin Suriye'deki kadar radikal olmadığını, Türkiye'de mâneviyata ve ahlaka daha çok önem verildiğini söyleyebilirim.[19]

Dinî uygulamalar içerisinde değerlendirebileceğimiz diğer bir uygulama ise tâziyedir. Tâziye adabındaki farklılıklar ise şöyledir: "Türkiye'de ölünün arkasından daha çok Kur'ân okunurken, Suriye'de Kur'ân'dan ziyade sohbetler düzenlenir. Ayrıca Kilis'te olduğu gibi ölünün arkasından tevhid halkaları oluşturulmaz. Verilen tâziye yemeklerinden sonra ise Fâtiha verilir. Türkiye'de bu her yemekten sonra yapılırken bizde ise genelde tâziye yemeklerinden sonra olur."[20]

Son zamanlarda Suriyelilerin dinî hassasiyetlerinin azaldığını, câmilerdeki katılımın Suriye'dekine kıyasla olmaması gereken seviyelerde olduğunu dile getiren Abdülkerim Kıblevi, bunun sebebini dil faktörüyle açıklamaya çalışıyor: "Suriye'de namazdan önce ve sonra yapılan sohbetler ve özellikle Cuma Hutbeleri cemaat için eğitim niteliğindedir.

Bundan yoksun kalan göçmenler sosyal hayatlarını dinî çerçevede düzenlemede zafiyet yaşıyor. Her ne kadar bazı göçmenler kendilerine yakın gördükleri Suriyeli hocaların cemaatleri ile ilişki kurarak kendilerinde nitelikli bir dindar imajı oluşturmaya çalışsalar da bunun bir sürekliliği olmayacaktır."

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın resmî sitesinde Cuma Hutbesi'nin Türkçe, İngilizce, Rusça, Almancaya ilâveten Arapça olarak da paylaşılması namaza gelen göçmenlerin de konudan ve içerikten haberdar olması açısından bir seçenektir. Yıllar içerisinde dil farklılığı sorununun çok yaşanmadığı görülmekle birlikte dil faktörünün dinî hassasiyetlerdeki göstergelere etkisi her geçen gün azalmaktadır.

[19]Ammar El Salih, Kişisel Görüşme, 18 Ocak 2020.
[20] Mahmun Hac Ali, Kişisel Görüşme, 2 Nisan 2020.

Tablo 3: Görüşme Yapılan Kişilerin Durumu

Ad Soyad	Cinsiyet	Uyruk	Yaş	Eğitim Düzeyi	Suriye'de Meslek	Türkiye'de Meslek
Muhammed El Ahmed	Erkek	Suriye	38	İlköğretim	Çiftçi	Çiftçi
Naim El Kedri	Erkek	Suriye	42	Ortaöğretim	Fotoğrafçı	-
Abdulaziz Lok	Erkek	Suriye	51	Ortaöğretim	Tüccar	Anahtar Satıcısı
Yusuf Alabdan	Erkek	Suriye	35	Lisans	Medrese Hocası	Medrese Hocası
Fadıl Alabdan	Erkek	Suriye	41	Lisans	Medrese Hocası	Medrese Hocası
Muhammed Medereati	Erkek	Suriye	53	Ortaöğretim	İşçi	Seyyar Satıcı
Hacı Abdullah Külli	Erkek	Suriye	44	Ortaöğretim	Halıcı	İplikçi
Said El Halef	Erkek	Suriye	32	Lisans	Öğretmen	Esnaf
Muhtez Şirimo	Erkek	Suriye	39	Ortaöğretim	Tüccar	-
Muhammed Mustafa Seydan	Erkek	Suriye	54	Lisans	İmam-Hatip	Medrese Hocası
Ammar El Salih	Erkek	Suriye	47	Ortaöğretim	Lokantacı	Lokantacı
Mahmun Hac Ali	Erkek	Suriye	25	Lisans	Öğrenci/İlâhîyat	İşçi
Abdülkerim Kıblevi	Erkek	Suriye	43	Lisans	Dil Bilimci	Tercüman

Çalışmamızın diğer bölümlerinde de görüşlerine yer vereceğimiz Ömer Şekeroğlu Beyefendi'nin yıllardır Kilis'te yaşayan bir Türk olarak, Kilis'teki Suriyeli göçmenler hakkındaki değerlendirmeleri ise şöyledir:

"Suriyeliler buraya ilk geldiğimde ben onlara çok yardım ettim ki benim eşim de Suriyelidir. Gözlemlediğim kadarıyla her toplumda olduğu gibi Suriyeli göçmenlerde de takva sahibi olan olmayan, itidal üzere yaşayan yaşamayan kişiler mevcut. İster istemez birbirimizi etkiliyoruz. Önemli olan doğru yolda doğru arkadaşlar edinebilmektir."[21]

Suriyelilerin kendine at bir câmi veya mescidi var mı diye sorduğumuzda ise onlara ait bir mekânın olmadığını, namaz kılmak için câmiyi tercih edenlerin ise yüzde yirmiyi geçmediğini belirtiyor.

Konu başlığına dair yapılan görüşmeler neticesinde anladığımız kadarıyla Suriyelilerin sosyal ve dinî yaşantılarındaki göç öncesine ait bazı alışkanlıklar değişmekle birlikte hâlâ savunulan ve devam ettirilmeye çalışılan uygulamaları da

[21] Ömer Şekeroğlu, Kişisel Görüşme, 19 Nisan 2021.

mevcut. Yeni bir kültürün ve yeni bir din anlayışının beraberinde getirdiği benzerlikler ve farklılıkların olması gayet doğal kabul edilmelidir. Kilis halkının da bu süreçte başta sosyal hayatında olmak üzere dinî alışkanlıklar üzerinde de kısmî değişimler yaşadığı söylenebilir. Geçen yıllar üzerine her iki taraf için de artık uyum sağlama sürecinin bittiğini, her alanda iletişimin daha kolay ve daha fazla olduğunu söylemek mümkün.

1.5. TEKKELER VE MÛSİKÎSİ

Tasavvufî düşüncenin hayat bulduğu ve zâhidâne hayatların yaşandığı tekkelerde, her tarikatın kendine özgü âyinleri söz konusu olduğu gibi bu âyinler de genellikle zikre dayalı olarak ortaya çıkmıştır. Semâ başta olmak üzere birçok müzikal icrânın görüldüğü tekkelerde mûsikî, sembolik bir unsur olarak yerini daima korumuştur. Bu bağlamda Kilis'teki Mevleviyye, Kādiriyye ve Nakşibendiyye tarikatlarına ait bazı ritüeller, Tekke Mûsikîsi'ne dair örnekler arasında gösterilebilir.

1.5.1. Mevleviyye

Başlangıçta Anadolu'daki diğer tasavvuf akımları gibi belirli bir âdâb ve erkân üzere tekke niteliğinde kurulmuş bir tarikat olan Mevlevîlik'in ilk tarikatlaşma faaliyetleri, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin oğlu Sultan Veled ile başlamış, tarikatın pîri ise Mevlevî silsilenâmesinde Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî kabul edilmiştir.[22]

Mevlânâ'nın aşka ve cezbe[23] dayanan şiirle ve mûsikî ile yoğrulmuş olan tasavvuf anlayışı halk arasında muteber bir yer edinmeye başlamış, mevlevîhânelerin âsitâne denilen büyük yapılarında bir eğitim bölümü olan matbah-ı şerif'te pişirilen dervişler mânevî ve ruhî tekamüllerini gerçekleştirmişlerdir.[24] Çile yolunda

[22] Ş. Barihüda Tanrıkorur, "Mevleviyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/468.
[23] Sözlükte "Çekmek" anlamında kullanılmakta olup, tasavvufta "Hakk'ın kulu kendine çekmesi ve âniden yüce huzuruna yükseltmesi"dir. Bkz. Hasan Kâmil Yılmaz, "Cezbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/504.
[24] Cinuçen Tanrıkorur, *Osmanlı Dönemi Türk Mûsikîsi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016), 27.

yeteneğine göre mûsikî veya Semâ meşk eden, *Mesnevî* okuyan ve dinleyen Mevlevî dervişleri bunun yanında edebiyat, şiir, tezhib, hat, minyatür vb. birçok alanda çalışmalar yapmış ve zamanla mevlevîhâneler kültür ve sanat merkezleri haline gelmiştir.[25]

İçerisinde mescit, türbe, kabristan, kütüphane, derviş hücresi, matbah ve avlu gibi bölümler bulunması gelenek olan mevlevîhânelerde semâhâne de önemli bir bölüm sayılır.[26] Her ne kadar birçok sanat dalında çalışmalar yapılmış olsa da Mevlevîlik'te mûsikînin yeri ve önemi çok farklıdır. Yetişen mûsikîşinaslar ve yapılan icrâlar doğu mûsikîsini ayakta tutan ve ileriye taşıyan en önemli fonksiyon olmakla birlikte Mevlevîlik'in yayılmasında da en önemli araç vazifesini görmüştür. Tekke Mûsikîsi denildiğinde akla ilk gelen ve Mevlevî Mûsikîsi geleneği içerisinde yetişen Hammamizâde İsmail Dede, Ali Nutki Dede, Abdülbâki Nasır Dede ve daha nice ünlü Türk bestekârlar, dergâhlarda verdiği mûsikî dersleriyle bu geleneğin devamlılığını sağlamışlardır. Bu minvaldeki hizmetleriyle Osmanlı Mûsikîsi'nin unutulmayan hizmetkârları arasına girmişlerdir.

Mevlevîlik'in mûsikîsi olan ve sembol bir uygulama olan Semâ, sözlükte "işitmek, duymak, dinlemek; işitilen söz, güzel ses, iyi şöhret" anlamlarına gelmekte olup "şarkı, mûsikî, raks" ma'nâlarını çağrıştırır şekilde de kullanılmaktadır.[27] Sûfîlerinin yaşadığı yerlerde olduğu gibi Mevlânâ'nın yaşadığı coğrafyada da var olan Semâ; dergâh, medrese ve zâviyelerin yanı sıra konaklar, hanlar ve saraylarda da tertip edilmekteydi.[28]

Bu Semâlar günümüzdekinin aksine serbest bir şekilde icrâ edilmekte olup zamanla belirli kaideler üzerine oturtulmuş, mûsikî ve koreografiye ilişkin ayrıntılar tespit edilmiş, âyinlerin beste ve güfteleri dışında sabit törenlere dönüştürülerek belli kaide ve safhalara göre öğretilerek semâhânelerde icrâ edilmiştir.[29]

---

[25] Serdar Ösen, "Türk Eğitim Tarihi İçerisinde Mevlevîhânlerin Yeri", *Türk Tarih Eğitimi Dergisi* 4/2 (Ekim 2015), 263.
[26] Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik* (İstanbul: İnkilap ve Aka Kitabevi, 1983), 247.
[27] Semih Ceyhan, "Semâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/455.
[28] Ş. Barihüda Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhânelerinin Mimarî Özellikleri* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000), 77.
[29] Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhânelerinin Mimarî Özellikleri*, 78.

1.5.1.1. Kilis Mevlevîhânesi

Yavuz Sultan Selim'in 1516 Merc-i Dâbık zaferinden sonra Osmanlı topraklarına kattığı Kilis, Anadolu'nun Suriye, Arabistan ve Hicaz'a açılan en önemli kapılarından birisi olmuştur. Bundan yaklaşık 9-10 yıl sonra inşa edilen Kilis Mevlevîhânesi, beyaz kesme taşlardan yapıldığı için halk arasında "Ak Tekke" olarak da bilinmektedir.[30]

Memlük-Osmanlı mimarisinin bir araya gelmesi sonucu inşa edilen yapı Kilis'teki Osmanlı devri eserlerinin ilk örneği olup hemen sonrasında yapılan Halep Mevlevîhânesi semâhânesi ve 113 yıl sonra yapılan Ayıntap Mevlevîhânesi semâhânesine plan şeması, cephe ve mihrap detayları bakımından örnek teşkil etmiştir.[31]Ayıntab ve Urfa Mevlevîhâneleri gibi Kilis Mevlevîhânesi de şehir merkezinde yer alır. Bu durum daha ziyade Arap ve Uzak Doğu tekkelerinde görünür.[32]

Dergâhın banisi Abdülhamid el-Murtaza olup Evliya Çelebi, cümle kapısı üzerindeki kitâbeye dayanarak dergâhın Kethudâyeri Ali Ağa'nın hayratı olduğunu ifâde etmiştir.[33] Bahsi geçen iki ismin aynı kişi olup olmadığı bilinmemektedir.

Evliya Çelebi, mevlevîhâneden 'âsitâne' olarak da söz eder. Buradan da mevlevîhânenin şeyh ve derviş yetiştiren büyük bir dergâh olduğu anlaşılmaktadır.

Mevlevîhânelerin ayakta kalmaları ve faaliyetlerini ekonomik sıkıntılar yaşamadan devam ettirebilmeleri adına tahsis edilen vakıfların önemi çok büyüktür. Kilis Mevlevîhânesi'nin de birisi Seyyid Şeyh Mehmed Emin Dede'nin, diğer ikisi Seyyid Ahmed Sabuhî Dede'nin olmak üzere üç vakfiyesi olup vakfiyesi bulunmayan bazı hayır sahiplerinin vakıfları da mevcuttur.[34] Bu hayır sahiplerinin

---

[30] Sezai Küçük, *XIX. Asırda Mevlevîlik ve Mevlevîler* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000), 259.
[31] Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhâneleri'nin Mimarî Özellikleri*, 117.
[32] Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhâneleri'nin Mimarî Özellikleri*, 120.
[33] Evliya Çelebi, *Seyahatname,* haz. Orhan Şaik Gökyay (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996), 1/323; Küçük, *XIX. Asırda Mevlevîlik ve Mevlevîler*, 259; Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleri İle Kilis Tarihi,* 533; Faruk Kadri Timurtaş, *Kilis Tarihi* (İstanbul: Kilis Cumhuriyet Kütüphanesi, 1933), 23.
[34] Yusuf Küçükdağ, "Kilis Mevlevîhânesi, Vakıfları ve Vakfiyeleri", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi* 24/24 (Aralık 2004), 276.

bazıları Kilis Mevlevîhânesi'nin işlevini yitirmesi halinde gelirlerin Konya Mevlevîhânesi'ndeki dervişlerin ihtiyacı için kullanılması istenmiştir.[35]

Vakıf görevlilerini ise şöyle sıralayabiliriz;

Mütevelli (vakıf idaresi sorumlusu), şeyh, hâfız-ı kütüb (kütüphane memuru), türbedâr, imam, meydancı (âyin meydanı sorumlusu), kâtip, câbi (tahsildâr), Cuma Şeyhi (namaz sonrasında anlamayanlara Cuma Hutbesi'nin Arapça metnini açıklayan görevli), müezzin, duâgû (ayin sonunda dua okuyn görevli).[36] Bu görevlerilerin bazılarının ait olduğu vakıflar belli değildir.

Mustafa Sakıp Dede ve ondan naklen Esrar Dede'nin verdiği bilgilere göre mevlevîhânenin ilk şeyhi Fakrî Ahmed Dede olup Halep Mevlevîhânesi kurulduktan sonra oraya tayin edilmiştir. Kuruluşundan XIX. asıra kadar hakkında pek bir bilgiye rastlanmayan Kilis Mevlevîhânesi'nin postnişinliği ve mevlevîhânlığına, H.1072/ M.1661 yılında Konya Âsitânesi şeyhi I. Abdülhalim Çelebi meşîhatnâmesi ile Ali Dede getirilmiştir.[37]

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Abdülgani Dede ve oğlu Ahmed Sabûhî Dede posta oturmuş, özellikle Ahmed Sabûhi Dede mevlevîhânenin îmar ve tamiri ile çokça alakadar olmuştur.[38] Özellikle su ihtiyacının karşılanması adına önemli gayretlerde bulunmuştur.[39] Kilis Mevlevîhânesi'nin son şeyhi ise Abdülgani Dede (Abdülgani Tevfik Gündüz)'dür.[40]

İ. Hakkı Konyalı'dan nakledilen bilgilere göre dergâh; bugünkü semâhânenin güneyinde hücreler, yaklaşık yüz elli kişinin namaz kılabileceği bir mescid, hâmuşân, Hoca Dur'a ait açık bir türbe, altta dükkânlar ve kahve ocağı, üstte sofa ve iki büyük

[35] Konya Mevlânâ Dergâhı Arşivi (KMDA), No.54/10.
[36] Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), *Vakfiye Defterleri [VGMA. VKF.d.]*, No:1759, 256; Küçükdağ, "Kilis Mevlevîhânesi, Vakıfları ve Vakfiyeleri", 278-282;
[37] Ş. Barihüda Tanrıkorur, "Kilis Mevlevîhânesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/8.
[38] H.1293/M.1876 yılında tamir edilen Kilis Mevlevîhânesi'nin tamir masrafını da Halep Mevlevîhânesi postnişini karşılamıştır ki, bu tarihte Abdülgani Dede postnişindir. Muhtemelen Halep Mevlevîhânesi'nin ilk postnişini Fakrî Ahmet Dede'nin Kilisli olması hatırına bu tamirin masrafını üstlenmiştir; KMDA, No. 90/10.
[39] KMDA, No.90/1, 90/3
[40] Küçük, *XIX. Asırda Mevlevîlik ve Mevlevîler*, 261.

odası bulunan bir şeyh dairesi ve etrafında hücreler, ortasında fıskiyeli bir havuz olan bahçeden müteşekkil bir Mevlevî zâviyesidir.[41]

Mevlevîhâne'nin güneybatısında ise Kilis sancakbeyi tarafından câmi, medrese ve türbeden oluşan ve bir Osmanlı külliyesi diyebileceğimiz Canbolat Tekye Câmii mevcuttur. Mevlevîhâne'nin yapım kitâbesi olmamakla birlikte günümüzde bulunan kitâbeler onarım kitâbeleridir.

Semâhâne'den bahsedecek olursak, mevlevîhâneden arta kalmış olan en eski bölüm olan semâhâne-mescid Beysaray yerine inşa edilen hükümet konağının tam karşısındadır. Semâhânenin içerisinde türbe olmayıp kapısının ucunda kurucusunun ve şeyhinin kabri bulunmaktadır.[42]

Türkiye'deki mevlevîhânelerin Semâ meydanlarında en çok rastlanan plan kare şeklinde olup[43] Kilis Mevlevihânesi'nin Semâ meydanı da kare şeklindedir. Ana mekân yüksek bir kubbe ile örtülü olup cepheler boyunca sıralanan 21 adet pencere ve tepe pencereleri sayesinde aydınlık ve ferah bir mekândır.

Semâ âyinlerinde U şeklinde etrafı saran ve izlemeye elverişli bir alan mevcuttur. Kuzeyinde yer alan ahşap mahfil mutrıplara ve altı da semazenlere ayrılmıştır. Bu akılcı tasarımıyla semâhâne-mescid özelliğini kazanmıştır. Orijinalinde tek kubbeli, minaresiz ve cemaat yeri olmaması özellikleri ile Urfa ve Ayıntap Mevlevîhâneleri ile benzer özellikler taşısa da sonralardan cemaat yönünün ağır basması ile buraya bir cemaat yeri eklenmiştir. Fakat semâ töreninin yapıldığı orta alanda ahşap bir zemin tespit edilememiştir. Olması durumunda Galata ve Yeni Kapı Mevlevîhâneleri'nde görüldüğü gibi semâzenlerin dönüş eğitiminden dolayı zeminde bir aşınmanın söz konusu olması gerekirdi.[44]

Semâhâne'de yapılan âyinler hakkında Kilis Mevlevîhânesi'ne dair arşiv kayıtlarında ayrıntılı bir bilgiye rastlayamasak da Mehmet Atik, babasından duyduğu kadarıyla bizlere şu bilgileri aktarmıştır: "Kilis'teki Mevlevihâne uzun süredir işlevini yitirdiği için şahsen şahit olduğum veya katıldığım bir faaliyet olmadı. Fakat

---

[41] Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleriİle Kilis Tarihi*, 534. Orhan Cezmi Tuncer, "Kilis Mevlevîhânesi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 2 (Haziran 1996), 259; Küçük, *XIX. Asırda Mevlevîlik ve Mevlevîler*, 260-261.
[42] Tuncer, "Kilis Mevlevîhânesi", 261; Tanrıkorur, "Kilis Mevlevîhânesi", 26/8.
[43] Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhâneleri'nin Mimarî Özellikleri*, 123.
[44] Tuncer, "Kilis Mevlevîhânesi", 265.

rahmetli babam Hüseyin Atik'ten duyduğum kadarıyla Mevlevîhâne'de Mevlevîlik'in âdâb ve erkânlarının yanısıra mûsikî eğitimi de verilirdi. Yeteri kadar beceri kazanan öğrenciler mutrıb heyetinde yerini alır ve Mevlevîlik'in kendine özgü tavrı içerisinde icrâ edilen âyinlere eşlik ederdi.

Zamanın şartları dahilinde ney, rebap, kudüm, kanun, ud vb. çalgı aletleri kullanılırdı. Tabi uzun süredir mescit olarak kullanıldığı için çoğu kimsenin mevlevîhâneye dair bildiği pek bir şey yoktur. Özellikle şimdiki nesil için maalesef yanından geçilen sıradan küçük bir yapı mahiyetindedir. Oysaki zamanında bölgenin en önemli üç mevlevîhânesinden birisi olup muhterem zatlar idaresinde güzelliklere mesken olmuştur."[45]

İstiklal savaşı sırasında Atatürk tarafından toplantı yeri olarak kullanılan semâhâne, 1972'de zeytin yağı deposu ve bir müddet kütüphane olarak kullanılmıştır. 1994'te ise mescid olarak kullanılmaya başlanmıştır.[46]

Kilis Mevlevîhânesi'nin diğer çevre yapıları maalesef günümüze erişememiştir. En azından kalan kısmına ve çevresine gerekli özenin gösterilmesi ve sahipsiz bırakılmaması başta resmî kurumlar olmak üzere her bir ferdin gözetmesi gereken bir hassasiyet olmalıdır.

[45] Mehmet Atik, Kişisel Görüşme, 22 Şubat 2020.
[46] Tanrıkorur, "Kilis Mevlevîhânesi", 26/9.

1.5.2. Nakşibendiyye

İslâm dünyasında Kādiriyye'den sonra en yaygın tarikat diyebileceğimiz Nakşibendiyye, anavatanı Orta Asya'da hemen hemen bütün tarikatların yerini almış, Arap yarımadası, Mağrib ve aşağı Sahrâ Afrikası dışında İslâm dünyasının birçok bölgesine yayılmıştır.[47] Tarikat ismini Buhara doğumlu olan Bahâeddin Nakşibend'den almıştır. Tarikatın mensuplarınca Türkiye'de Şâh-ı Nakşibend unvanıyla anılıp nakşibend unvanının devamlı yapılan hafî zikrinin (sessiz zikir) kalpte bıraktığı "nakş"a (iz) işaret ettiği kabul görmektedir.[48] Tarikat silsilesi Hz. Peygamber'e (s.a.v.) kadar gitmekte olup bu silsilede birbiriyle görüşmeleri mümkün olamayan isimler olsa da üveysî ve mânevî yollarla feyiz aldıkları veya zamanla aradaki isimlerin unutulduğu kabul edilmektedir.[49]

Müridin günlük hayatta ve zikir esnasında dikkat etmesi gereken ve ilk sekizini Abdülhâlik-ı Gucdüvânî'nin belirlediği on ilke (Kelimât-ı Kudsiyye) tarikat usulünün temelini oluşturur.[50] Nakşibendiyye, istisnalarıyla birlikte genelde hafî zikri esas almış ve Pîr Nakşibend'den sonra yaklaşık iki asır bu ilkeye bağlı kalınmıştır. Farklı kollarda cehrî zikre (sesli zikir) yönelmeler olsa da uzun sürmemiştir.

Tasavvufî eğitime kelime-i tevhid zikri ile başlanmakla birlikte, sülûk yolculuğunda letâif, nefiy ve ispat zikirleri ile sâlikin zihni ve kalbi temizlenir. Yapılan murâkabeler (belli âyet ve kavramların derinlemesine tefekkürü) ve râbıtalar ile müridin mürşidinden istifadesi devam eder. Seyr-ü sülûkun önemli unsurlarından bir diğeri ise topluca yapılan dua ve zikir merasimlerini ifâde eden Hatm-i Hâcegân uygulaması olup periyodik olarak haftada bir veya iki defa yapılmaktadır.[51]

Nakşibendiyye'nin mûsikî ile olan ilişkisi ise sınırlıdır. İstisnalar dışında Semâ ve Halvet uygulamalarından uzak durmak genel bir prensip olarak kabul edilmiştir. Semâ uygulaması inkâr edilmemiş fakat uyarı niteliğinde tavsiyelerle

---

[47] Hamid Algar, "Nakşibendiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/335.
[48] Hamid Algar, "Bahâeddin Nakşibend", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/459.
[49] Semih Ceyhan (ed.), *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2015), 628.
[50] Necdet Tosun, "Nakşibendiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/342.
[51] Ceyhan, *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, 665.

karşılaşmıştır. Bunun yanında mûsikîye sempati duyan isimler de olmuş, hatta eserler kaleme almışlardır. Abdurrahman-ı Câmî'nin *Risâle-i Mûsîkî* eseri ve Bâkî Muhammed Şikârî Buhârî'nin *Cezebâtu'l-Âşıkîn* eseri önemli örneklerdir.[52] Halvet uygulaması konusunda ise on ilkeden biri olan "halk içinde Hak ile olma (halvet der-encümen)" prensibi benimsenmiş ve Halvet'ten uzak durulmuştur.

1.5.2.1. Şeyh Efendi Tekkesi

1858-1859 yılları arasında Abdullah Sermest Efendi tarafından yaptırılan tekke, Bölük Mahallesi, Kurtuğa Caddesi'nde geniş bir bahçe içerisinde bulunmaktadır. Nakşibendi tarikatına bağlı olan Abdullah Sermest Efendi, ölümüne kadar bu tekkenin şeyhliğini üstlenmiştir.

Bahçenin doğusunda bulunan tekke; altı tane zikir hücresi, zikir evi olarak da kullanılan bir mescit ve türbeden oluşmaktadır. Avluya giden dehlizin güneyinde bulunan derviş hücrelerinin kapıları avluya açılmakta olup mescit avlunun güneydoğusunda yer alır. Mescitte, içinde büyük bir kemerle avluya açılan küçük bir son cemaat yeri vardır.

Tekkenin banisi Abdullah Sermest Efendi'nin türbesi ise dikdörtgen planlı yapılmış olup kubbe ile örtülü kısmında biri Abdullah Sermest Efendi'ye ait olmak üzere beş sanduka, çapraz tonozla örtülen kısmında ise Abdullah Sermest Efendi'nin aile bireylerine ait olan yedi sanduka mevcuttur.[53] 1987 ve 1990 yıllarında onarılan türbe çini ile kaplanmıştır. Tarikat silsilesi[54] ise şu şekildedir;

[52] Ceyhan, *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, 667.
[53] Kilis İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kilis Dinî Mekânlar ve Uygulamalar hk. (E-Posta 4 Ağustos 2020, Alıcı Yunus Aslan).
[54] Abdullah Sermest Tazebay, *Kilisli Abdullah Sermest Tazebay Divânı*, nşr. Abdullah Şahin (Ankara: Uğur Tazebay, 1999),25.

Silsile-i Şerife

1) Hz. Muhammed (s.a.v.)	2) Hz. Ebûbekir Sıddîk (r.a.)
3) Selman-ı Farisî	4) Kasım İbn-i Muhammed
5) İmam Ca'fer	6) Bayezid-i Bestamî
7) Ebû Hasan Harkanî	8) Ebû Kasım Cürcanî
9) Ali Feramedî	10) Yusuf Hamedanî
11) Abdülhalik Gücdüvanî	12) Arif Rivgerî
13) Mahmud İncir Fagnevî	14) Ali Ramitenî
15) Muhammmed Baba Semmasî	16) Seyyid Emir Külâl
17) Bahaeddin Nakşbend	18) Muhammed Alâeddin Attar
19) Mevlâna Ya'kub Çerhî	20) Ubeydullah Ahrar-ı Taşkendî
21) Muhammed Zahid	22) Derviş Muhammed
23) Muhammed Hacegî Emkenegî	24) Muhammed Bakî Billah
25) İmam Rabbanî	26) Muhammed Ma'sum
27) Şeyh Seyfeddin	28) Hâfız Muhsin
29) Muhammed Bedvanî	30) Şemseddin Habîbullah Mazhar
31) Abdullah Dehlevî	32) Muhammed Can
33) Abdullah Sermest Tazebay	34) Ali Akif Ayntabî
35) Ahmed Hamdi Elbisytanî	36) Mehmet Vakıf Tazebay

Tekke ve Zâviye Kanunu'na muhalefet etmemek adına bizzat şeyh Mehmet Vakıf tarafından sona erdirilen silsile bugün devam etmemektedir. Şeyh Mehmet Vakıf Efendi'nin eşi Beşire Tazebay, 4 Ağustos 1989 tarihli "*Milliyet Gazetesi*"nde yapılan bir haberde eşi hakkında şunları paylaşmaktadır;

"Şeyh Efendi, Atatürk'ün fikirlerini çok beğenirdi. Şapka devriminde Kilis'te şapkayı ilk giyen Şeyh Efendi oldu. Atatürk 28 Ekim 1918'de Halep dönüşünde tekkeyi gezdi ve "Burada ileri görüş hâkim" diyerek, Tekke ve Zâviyeler Kanunu çıktıktan sonra kapatılmamasını emretti."[55]

Her ne kadar Abdullah Sermest Efendi mûsikîye karşı olumlu bir bakış açısına sahip olup etrafındaki insanları mûsikîye teşvik etse de tekke içerisinde düzenlenen faaliyet ve etkinlikler içerisinde mûsikîye çok yer verilmemiştir. Nakşibendiyye'nin benimsediği prensipler dahilinde hafî zikir ön planda tutulmuş olup, İsm-i Zât zikri[56] ve Nefy-ü İsbât zikri[57]ile topluca icrâ edilen Hatm-i Hâcegân zikri en sık uygulanan zikrilerdir.

Ne zaman uygulanmaya başlandığı kesin bilinmeyen Hatm-i Hâcegân zikri önceleri bir talep belirtmek veya bir musibetten kurtuluş niyetiyle yapılırken, sonradan periyodik bir şekilde yapılmaya başlanarak haftada bir veya iki defa uygulanmıştır. Farklı uygulama usulleri olsa da zamanında Kilis'te en meşhur olan şekliyle uygulanmıştır. Meşhur uygulama şekli şöyledir: Yedi Fâtiha sûresi, yüz salavât, yetmiş dokuz İnşirâh sûresi, bin bir İhlâs sûresi, yedi Fâtiha sûresi, yüz salavât.[58] Bunlar zikre katılan kişiler arasında taksim edilir ve kısık sesle okunduktan sonra duası yapılır.

Tekke günümüzde ise sadece makam olarak açık olup herhangi bir faaliyet yürütülmemektedir. Gözlemlendiği kadarıyla cuma günleri ihtiyaç sahiplerine küçük gıda dağıtımları yapılmaktadır.

[55] Tazebay, *Kilisli Abdullah Sermest Tazebay Divânı*, 27.
[56] "Allah" ismi mürşidin tavsiyesine göre günde bin veya birkaç bin defa tekrarlanır.
[57] Nefes tutularak yapılan kelime-i tevhid zikridir.
[58] Tosun, "Nakşibendiyye", 32/343.

1.5.3. Kādiriyye

Kuruluş olarak Abdülkādir-i Geylânî'ye nispet edilen Kādiriyye tarikatı, Abdülkādir-i Geylânî'den önceki dönemlerde oluşan sûfî cemaatlerinden farklı olarak başta Irak olmak üzere İslâm dünyasında yaygınlık kazanmıştır.[59]

Tarikatın Osmanlı topraklarındaki ilk büyük temsilcileri, şair sûfî olan Eşrefoğlu Rûmi ve İstanbul'da yaygınlaşmasına vesile olan İsmail Rumî'dir. Bu isimlere nispet edilen Eşrefiyye ve Rûmiyye tarikatın önemli kollarıdır.[60]

Tarikat zikri cehrî (sesli) olarak ayakta yapılmakta olup zikir öncesinde müridlerin ruhen zikre hazırlıklı olmaları ve coşkulu bir şekilde katılım sağlamaları için bilindik sûfî şairlerin şiirlerinden yapılmış besteler, terennümü güzel olan zâkirler tarafından def eşliğinde seslendirilir.[61]

Türk Din Mûsikîsi'ne özellikle *Durak*[62] ve *Tevşih*[63] formundaki besteleriyle katkı sağlayan tarikat, zikirde Semâ ve "*Devrân*" [64]a da önem vermektedir.

1.5.3.1. Mustafa Kahraman Baba Tekkesi

Kādiriyye tarikatının Rezzakiye koluna mensup olan Şeyh Hüseyin Efendi ve yeğeni Şeyh Mustafa Kahraman Baba önderliğinde kurulan tekkede amaç; şeriat ve tarikat ilminin hizmetinde bulunmak, mensubu olan insanları zikir ve şükür halinde ilâhî ruhla buluşturmaktır. Uzun bir süre amaçları doğrultusunda hizmet veren dergâh

---

[59] Nihat Azamat, "Kādiriyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/131.
[60] Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1992), 70.
[61] Yaşar Nuri Öztürk, *Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 1992), 285; Hüseyin Akpınar, *Şanlıurfa'da Dinî Mûsikî* (Ankara: Yayınevi Yayınları, 2011), 28.
[62] Durak, Dinî Mûsikî'de âyin ve zikirlerin arasında (heraket ve raks durduğunda) dinlenmek amacıyla usûlsüz okunan İlâhîlerdir. Bkz. Onur Akdoğu, *Türk Müziği'nde Türler ve Biçimler* (İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 1996), 442; Akpınar, *Şanlıurfa'da Dinî Mûsikî*, 28.
[63] Tevşih, mevlid icrâsında bahir aralarında cumhur tarafından okunan eserlerdir. Bkz. Suphi Ezgi, *Nazarî ve Amelî Türk Mûsikîsi* (İstanbul: Milli Mecmua Matbaası, 1933-1953), 76; Akpınar, *Şanlıurfa'da Dinî Mûsikî*, 28.
[64] Devrân, sûfîlerin yalnız veya toplu olarak vecde gelip dönerek zikir yapmaları anlamına gelen tasavvuf ve mûsikî terimidir. Bkz. Süleyman Uludağ, "Devrân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/248.

günümüzde kapalı olup herhangi bir uygulama gözlemlenememiştir. Kapanma sebebi ise 15 Temmuz öncesi ve sonrasında yaşanılan süreçte, dinin ve dinî grupların istismar aracı olarak kullanılmaya çalışılması olduğu ifâde edilmiştir. Kötü niyetli kişi ve gruplardan korunmak amacıyla kapatılan dergâhın mensupları "Bizim asıl dergâhımız kalbimizdir." ifâdeleriyle tarikatlarına bağlılıklarını tekrar dile getirmişlerdir. Geçmişe dönük edindiğimiz bilgiler ışığında şunları söyleyebiliriz:

Zikir öncesinde, tarikat mensuplarının dergâha teşrifi ve zikre mânen ve rûhen hazırlık olması açısından Durak, Tevşih, Kasîde ve İlâhî okumaları yapılmaktadır. Sesi güzel ve kuvvetli okuyucuların def eşliğinde genelde tempolu olarak yaptığı icrâlar bazen diğer mensupların katılımlarıyla daha coşkulu bir hal almaktadır. İcrâ sırasında kurulan halkanın ortasında bulunan su kapları da bu tür meclislerde görülmesi olası bir durumdur. Zikir ise bütün mensupların katılımıyla sesli ve coşkulu bir şekilde yapılmakta olup halka içerisinde Semâ ve Devrân'a da yer verilmektedir.

Zikir öncesinde yapılan icrâlarda okunan eserlerin bazıları şunlardır;

- Aşkın Sardı Ben Neyleyim[65]
- Rabbu'l Âlemîn[66]
- Senin Aşkın Değil midir[67]
- Kerbelâ[68]
- Sen Muhammed Mustafa'sın[69]
- Zaman Ahir Zaman[70]
- Mestü Hayranım[71]
- Ya İlâhe'l- Kevni[72]
- Ah Medine[73]

[65] Hasan Dursun, "Aşkın Sardı Ben Neyleyim", *Youtube* (24 Haziran 2019, 20.23).
[66] Bayram Büyükoruç, "Rabbu'l-Âlemin", *Youtube* (8 Nisan 2016, 13.37).
[67] Grup Dergâh, "Senin Aşkın Değil Midir", *Youtube* (20 Nisan 2012, 16.02).
[68] Hasan Ergüçlü, "Kerbelâ", *Youtube* (18 Kasım 2014, 10.32).
[69] Ramazan Çetin, "Sen Muhammmed Mustafasın", *Youtube* (1 Haziran 2018, 17.15).
[70] Grup Hayber, "Zaman Ahir Zaman", *Youtube* (23 Mayıs 2013, 12.18).
[71] Mahmut Durgun, "Mestü Hayranım", *Youtube* (30 Ağustos 2018, 11.43).
[72] Mesut Kurtiş, "Ya İlâhe'l Kevni", *Youtube* (6 Haziran 2013, 14.21).

- Ya İlâhî Sana Açtım Elimi[74]
- Olmuşsun Dünyaya Hayran[75]

Burada sıralanan eserler şahısların yanı sıra yerel grupların albümlerinde de yer almakta olup Kilis Kādirî Dergâhı'nda da orijinali gibi söylenmeye çalışılmaktadır. Fakat okuyucuların halkın içinden olması sebebiyle telaffuz ve tempo farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Bu eserlerin daha fazlasına Kilis Kādiriyye Dergâhı'nın sosyal medya hesaplarından ulaşılabilir.[76] Söz konusu eserlerden birkaçının nota örneği aşağıda paylaşılmıştır.

[73] Grup Taif, "Ah Medine", *Youtube* (9 Mayıs 2017, 18.25).
[74] Âdem Gürbulak, "Ya İlâhî", *Youtube* (11 Ekim 2014, 22.48).
[75] İbrahim Halil İslam, "Olmuşsun Dünyaya Hayran", *Youtube* (8 Nisan 2013, 21.34).
[76] Facebook (FB), "Kilis Kādiriyye Dergâhı", (Erişim 9 Şubat 2021).

Şekil 1: Uşşâk -Senin Aşkın Değil midir

Senin Aşkın Değil midir

Beni bu hâllere koyan

Senin aşkın değil midir

Varlık libâsını soyan

Senin aşkın değil midir

Hay Allah Hû Allah Yâ Allah

Hay Allah Hû Allah Yâ Allah

Kimini eyleyen sultan

Kimini eylemiş mihdân

Dertlilere kamu dermân

Senin aşkın değil midir

Hay Allah Hû Allah Yâ Allah

Hay Allah Hû Allah Yâ Allah

Uşşâka cür'a içeren

Akla karayı seçtiren

Mansûr'u candan geçiren

Senin aşkın değil midir

Hay Allah Hû Allah Yâ Allah

Hay Allah Hû Allah Yâ Allah

Enverî'yi diri kılan

Cihâna velvele salan

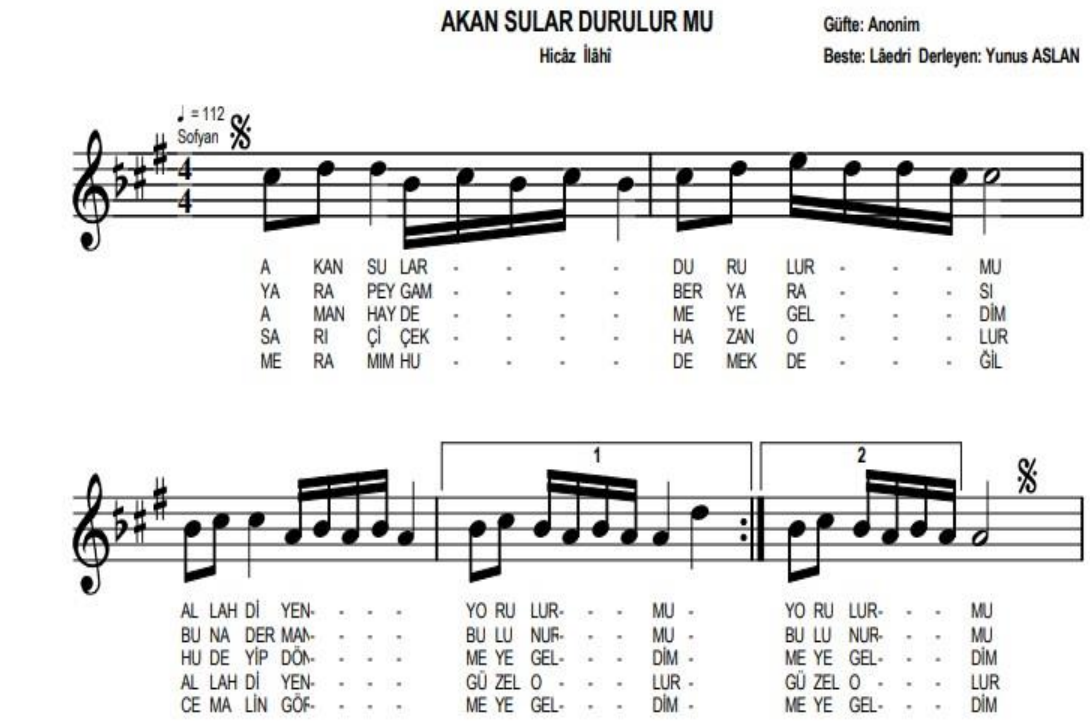
Cümle âlemi dolduran

Senin aşkın değil midir

Hay Allah Hû Allah Yâ Allah

Hay Allah Hû Allah Yâ Allah

Şekil 2: Hicâz -Akan Sular Durulur mu

Akan Sular Durulur mu

Akan sular durulur mu
Allah diyen yorulur mu
Yara peygamber yarası
Buna dermân bulunur mu

Aman Hay demeye geldim
Hû deyip dönmeye geldim
Meramım Hû demek değil
Cemâlin görmeye geldim

Sarı çiçek hazan olur
Allah diyen güzel olur
Aşk ile Allah diyenin
Günahları gazel olur

Bahçede körpe kuzuyum
Kesilmeye ben razıyım
Göster Mevlâm cemâlini
Her cefaya ben razıyım

İKİNCİ BÖLÜM

KİLİS'TE DİNÎ MÛSİKÎ

2.1. CÂMİ MÛSİKÎSİ

Dinî Mûsikî'nin önemli bir kısmını kapsayan Câmi Mûsikîsi ifâdesi, ilk duyumda câmilerde edâ edilen namazı ve namaz ibadeti çerçevesindeki müzikal uygulamaları akla getirmektedir. Namaz vaktini belirtmek için okunan Ezanlar, namaza hazırlık için getirilen kāmetler ve namaz sonunda yapılan tesbihatlar bu çağrışımın en yalın unsurlarıdır. Câmi Mûsikîsi'nde çalgı aleti kullanılmamasından ötürü özne insan sesi yani imamlar ve müezzinlerdir. Dolayısıyla genel olarak irticâlen yapılan bu ses mûsikîsinde imam ve müezzinin, icrâda kullanılan makamlar ve dizeler açısından bir uyum içerisinde olması elzemdir.

Câmi Mûsikîsi adına akla gelen ilk formlar dışında; "İmamın kıraatı, İhlâs sûresinin kıraatı, arada okunan Mahfel Sürmesi, Temcîd, Münâcât, Salâ (Salât), Tekbir, Tardiyye, Mevlid, Mi'râciyye, Muhammediyye, Tevşîh, Câmi Na'tı ve Ramazan İlâhîleri" de Câmi Mûsikîsi'nin önemli formları arasında sayılabilir.[77] Genel olarak tek kişilik icrâlar söz konusu olmakla birlikte özellikle besteli eserlerin müezzinler tarafından koro halinde icrâsı da yapılmaktadır. Bu icrâ ise "Cumhur Müezzinliği" olarak isimlendirilmiştir.

Kilis'teki Câmi Mûsikîsi, yukarıda bahsi geçen formların birçoğunu barındırmakta olup, çalışmamızda bu formlardan özellikle Kilis'e özgü uygulamalara sahip olanlarını sunmaya çalışacağız. Bahsi geçen formlar; Salâ (Salât), Temcîd ve Münâcât, Âmin Çağırma, Cuma Namazı, İstiğfâr, Tevhid Zikri, Mi'râciyye, Mevlid, Mu'cizât ve Güvey Koşması olarak sıralanmaktadır.

Kilis'te, "Câmi Mûsikîsi" başlığımıza dair yaptığımız görüşmelerde hemen hemen her muhatabın söze "Salâ" ile başlaması, minareleri süsleyen güzel

[77] Nuri Özcan, "Câmi Mûsikîsi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/102.

nağmelerden bahsetmesi sebebiyle Câmi Mûsikîsi formlarımızı anlatmaya Salâ ile başlamayı uygun gördük.

2.1.1. Salâ

Arapça bir kelime olan Salâ (Salât), lügatte "dua, namaz, istiğfâr, rahmet, yüceltme, ikram, bildirme, ibadet etme, af dileme, yalvarma, ateşe tutma, kızartma" anlamlarına gelmektedir. Terim olarak ise "Hz. Peygamber'i (s.a.v.) metheden, kendisine Allah tarafından rahmet ve selâm dileyen, ailesine ve yakınlarına dua sözcükleri içeren serbest veya besteli bir üslupta okunan sözlerin genelini ifâde etmektedir."[78] Salât sözcüğü Kur'ân-ı Kerîm'de isim haliyle seksen üç ayette, fiil haliyle ise on iki ayette geçmekte olup toplamda doksan beş ayette karşımıza çıkmaktadır.[79] Özellikle cuma günleri hutbede okunan Ahzab sûresinin elli altıncı ayetinde "Ey iman edenler! Siz de ona (Peygamber'e) salât edin, selâm edin." ifâdesiyle ilâhî bir emir olarak karşımıza çıkan salât kelimesinin, Peygamberimiz (s.a.v.) döneminde selamlama anlamında "Salavât" veya "Salât-u Selâm" olarak ifâde edildiğini görüyoruz.

Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ithafen yapılan salâtlamalar dua niteliğinde olmanın yanında özellikle gelen vahyi desteklemenin ve her türlü halde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yanında olup O'nu incitmemeye özen göstermenin de bir ifâdesiydi. Bu bağlamda Allah'ın Hz. Peygamber'e (s.a.v.) salâtı iltifat, şan, şeref, lütuf, övgü ve rahmet; mü'minlerin Hz. Peygamber'e (s.a.v.) salâtı ise övgü, dua ve hayırla anmadır.[80]

Allah (c.c.) ve meleklerinin dahi salât ve selâmda bulunduğu kâinatın efendisine başta sahâbe efendilerimiz olmak üzere ümmeti de kayıtsız kalmamıştır. İçten gelen bir dua olmanın yanında bir selâmlama olarak da nitelendirebileceğimiz salât-u selâm, gerek Câmi Mûsikîsi'nde gerek Tekke Mûsikîsi'nde okunduğu gibi

[78] Nuri Özcan, "Salâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2008), 36/15.
[79] Hüseyin Güllüce, "Salât Kavramı: Etimolojisive Bazı Mülahazalar", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23 (Eylül 2005), 172.
[80] Fatih Koca, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti'nde Salâlar ve Salavâtlar* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 70.

düğünlerde, doğumlarda, uğurlama ve karşılamalarda da dilden düşmeyen bir niyaz olmuştur.

Amelî mezheplerimizin özellikle namazlarda salât ve selâmda bulunmak konusundaki hassasiyetini görebiliyoruz. Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre namazlarda salât-u selâm okumak vâcip olup, okunmadığı durumda namazın sıhhatine zarar verir. Mâlikî ve Hanefî mezheplerinde ise salât-u selâm sünnet-i müekked olup okunmadığı durumda namaz kerâhet ile sahih kabul edilir.[81]

Salâ ve salât kavramlarıyla ilgili Hz. Peygamber (s.a.v.) dönemine dair mûsikî ile ilişkilendirilecek şekilde bir kullanımına rastlanmayıp, Hz. Ömer'in torunlarından Ömer b. Abdülaziz döneminde Allah'a ve Hz. Peygamber'e (s.a.v.) övgü ve selâm amaçlı kaleme alınan metinlerin mûsikî ile icrâsı "Salâ", mûsikîsiz icrâsı ise "Salât-u Selâm" olarak adlandırılmaktadır.[82]

Câmi Mûsikîsi'nde Dilkeşhâveran Sabah Salâsı, Hüseynî Cuma Salâsı, Mâye Cenâze Salâsı, Bayatî Bayram Salâsı, Salât-ı Ümmiye, Salât-ı Kemâliye, Salât-ı Münciye, Ferâciye olarak karşımıza çıkan salâtlarımız; tekkelerde "davet, çağırma, buyur etme" anlamında; mevlevîhânelerde yemek zamanında "Lokmaya Salâ", mukâbele zamanı geldiğinde "Tennûreye Salâ"adı altında kullanılmıştır.[83] Tarikatların zikir merasimlerinde besteli veya bestesiz okunan salât-u selâmlar vardır. Salât-ı Ümmiye, Salât-ı Kemâliye, Salât-ı Melevân, Salât-ı Kutbiye, Salât-ı Münciye, Salât-ı Efdaliye gibi salavât çeşitleri vardır.[84]

[81] Ahmet Hakkı Turabi, "Bir Tekke Mûsikîsi Olarak Salât-ı Kemâliye ve Şanlıurfa'da Okunan Salât-ı Kemâliyelerle Karşılaştırılmalı Değerlendirilmesi", *Geçmişten Günümüze Urfa'da Müzik*, ed. Hüseyin Akpınar vd. (Ankara: Gece Akademi Yayınları, 2019), 183.
[82] Uğur Alkan, "Osmanlı Kültüründe Salât-u Selâm Mûsikîsi Geleneği", *Artuklu Akademi* 1/2 (Mayıs 2015), 89.
[83] Turabi, "Bir Tekke Mûsikîsi Olarak Salât-ı Kemâliye ve Şanlıurfa'da Okunan Salât-ı Kemâliyelerle Karşılaştırılmalı Değerlendirilmesi",184.
[84] Akpınar, *Şanlıurfa'da Dinî Mûsikî*, 70.

2.1.1.1. Cuma Gecesi Salâsı Kilis Örneği

Kilis'te Salâ, geçmişten günümüze dek hem câmide hem de câmi dışında Kilis halkının hayatında geniş yer kaplamış, çocukluğundan ihtiyarlığına dek herkes Salâ'nın kulaklarda bıraktığı hoş sadâ ile büyümüştür.

Özellikle cuma geceleri verilen Salâlar ve bu Salâlarla birlikte fiziken ve ruhen hareketlenen Kilis halkı arasındaki muhabbet, mûsikînin insanın fıtratında bulunan bir nimet olduğunu ve her halinde insana kendisini ifâde etme fırsatı veren bir araç olduğunu anlatır niteliktedir.

Kilis Hacı Mustafa Cümbüş Câmii müezzini Mehmet Sinan Nünükoğlu, "Kilis'teki Cuma Gecesi Salâları" hakkında şunları dile getirmektedir:

"Kilis'e özgü olan en büyük farklılıklardan birisi cuma günü ve bugünden önceki cuma gecesiyle alakalı uygulamalardır. Öncelikle cuma gününden evvel perşembe günü müezzin İkindi Ezanı'nı okuduktan sonra bir salâtlama yapar. Ezan'ı Rast makamında okuduysa Salât'ı da Rast, Hicâz makamında okuduysa Salât'ı da Hicâz makamında okur. Eğer makam bilgisine derin bir şekilde sahip ise Osmanlı'dan bir gelenekle Ezan'ı da ardından okunan Salât'ı da Nevâ makamında okuyabilir.

İkindi Ezanı'ndan hemen sonra yapılan Salât'ın amacı ise Müslümanlara bir sonraki günün cuma olduğunu haber edip bu geceden herkes çoluk çocuk câmiye gidecek ve cuma hazırlığı yapacaktır. Kilis'teki bu cuma hassasiyeti hissettirilecek şekilde yaşanmaktadır. Aynı zamanda bu salâtlama kadınlara cuma geliyor, "Cumalıklarınızı" yani fakire fukaraya, yetime öksüze ve kimsesizlere vermek istediklerinizi, yardımlarınızı gönderin ve böylece hazırlığınızı yapın demektir.

Bunun yanında yine cuma gecesi Yatsı Namazı'ndan yaklaşık yarım saat veya kırk dakika evvel tekrar bir salâtlama yapılır ve şu şekilde icrâ edilir;

Müezzin Efendi "**اللهم يا محول الحو ل والاحوال حول حا لنا الى احسن الحال**" (*Allahümme yâ muhavvile'l-havli ve'l ahvâl, havvi'l-hâlenâ ilâ ahseni'l-hâli*) diye giriş yaptıktan sonra bir Kasîde okur, Kasîde'den sonra ise bir İlâhî okur.

Eskiden yani merkezi sistem okumaları yokken Kasîde'den sonra okunan İlâhî'ye mahalledeki çocuklar da eşlik ederdi. Çocuklar bir araya gelir ve Müezzin Efendi mikrofonu onlara uzatır, minarelerden çocukların sesleri duyulurdu. Lakin günümüzde maalesef çocuklarımızın câmiye uzak kalması ve aynı zamanda Ezan ve Salâtlar'ın daha çok merkezi sistemden okunmasından dolayı bu uygulamayı göremiyoruz.

Okunan İlâhîlerden sonra Müezzin Efendi aynı makamda " **الصلو ة والسلام عليك يا رسول الله**" (*Essalâtu ve's selâmu aleyk, aleyke yâ Rasûlallah*) şeklinde salâtlamaya başlar. Yatsı Namazı vakti gelene kadar câmilerde sohbetler düzenlenir, hayır ve hasenâtı olan onu dağıtır. Daha sonra Yatsı Namazı'na geçilir."[85]

2.1.2. Temcîd ve Münâcât

Bir Câmi Mûsikîsi formu olan "Temcîd"in lügatteki ma'nâsı şu şekildedir: "Arapça bir isim olup şan, şeref ve büyüklük ma'nâsına gelen "Mecd" den müteaddi sena ile ululamak ve tazim, terkim anlamında kullanılan bir kelimedir, çoğulu ise 'Temcîdât" olarak kullanılır."[86] İki kısımdan oluşan Temcîd formunun birinci kısmını Allah'ı medh ve senâ; ikinci kısmını ise Allah'a yalvarma ve yakarma bölümü oluşturur. İkinci kısmı oluşturan, mutasavvıf şairlerin ve bazı Divân şairlerinin Allah'a yakarışı kaleme aldığı manzum şiir olan "Münâcât" ise, "Necv" kökünden türeyip "fısıldaşmak ve bir sırrı paylaşmak" anlamlarına gelmektedir.[87]

Mübarek gecelerde, özellikle Ramazan ayında, sahur vaktinden önce besteli ya da irticâlen okunan Temcîdler ile Allah yüceltildikten sonra yine aynı şekilde besteli veya irticâlen okunan Münâcâtlar ile bu yücelik karşısında kulun acziyeti dile getirilir. Bu icrâlar arasında okunan besteli veya bestesiz İlâhîleri de Temcîd olarak kabul edenler vardır.[88]

---

[85] Mehmet Sinan Nünükoğlu, Kişisel Görüşme, 12 Aralık 2019.
[86] Halil Can, "Dini Türk Mûsikîsi Lügatı", *Mûsikî Mecmûası*, 224 (Mart 1967), 8.
[87] Muhsin Macit, "Münâcât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/563.
[88] Fatih Koca - Ahmet Hakkı Turabi, "Türk Din Mûsikîsi Formları", *Türk Din Mûsikîsi ElKitabı,* ed. Ahmet Hakkı Turabi (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017), 96.

2.1.2.1. Temcîd ve Münâcât Kilis Örneği

Kilis'te minarelerden eksik olmayan Salâlarla birlikte okunan Temcîd ve Münâcâtlar, özellikle cuma geceleri, câmiler kapılarını, günahlarından kurtulmak ve Allah'tan af dilemek isteyenlere açması anlamına gelir. Cuma gecelerinin yanında özellikle sahur öncesinde okunan salâları süsleyen icrâlar da Kilis'te Temcîd olarak isimlendirilmektedir. Temcîd formu aslında Arapça güfteleri ifâde etmekte ise de Kilis'te okuyucunun yaptığı icrâda Arapça okunan kısım sadece icrânın girişinde bulunmaktadır. Devamında ise Münâcât olarak kabul edebileceğimiz manzum şiirler, İlâhîler ve salâtlama söz konusundur.

Kilis minarelerinden okunan Temcîd ve Münâcâtların uyandırdığı hislere dair Ömer Şekeroğlu şunları dile getiriyor: "Müezzin Efendi'nin minareden Salâ okumaya başlayacağını anladığım vakit evimin balkonuna çıkar, ses kayıt cihazımı hazırlarım. Müezzin Efendi okuduğunu ruhundan hissederek okumaya başladığında gökyüzünü seyre dalar, ay ve yıldızın aydınlattığı gecenin yaratıcısı olan Allah'ı hatırlarım. Rabbimizin bizi ne kadar çok sevdiğini, kendisinden başka sığınacak kapının olmadığını, dönüşün yine kendisine olduğunu hatırlarım. Müezzin Efendi'nin Salâ'sı bitince ses kayıt cihazımı kapatır, hanımla birlikte câmiye varırız. Mümkün olduğunca namazlarımı hanımla birlikte cemaatle kılarım. Namazdan sonra İmam Efendi'nin duasına iştirak eder, günahlarımı hatıra getirir, tövbe kapısında el açıp dilenirim. Umulur ki Allah bize rahmeti ile muamele eylesin."[89]

Bu hissiyatla yaşayan Kilis halkının mutasavvıf şairleri de Allah'a yakarışı konu alan eserler kaleme almış ve minarelerden gönüllere dokunan güzel seslere güfte olmuştur.

Ömer Şekeroğlu aracılığıyla ulaştığımız ve yıllar öncesinde Kilis semalarında yankılanan Temcîd, Münâcât örnekleri irticâlen yapılan okuyuşlar olduğu için notaya alınmamış, fakat çalışmamız adına oluşturulan kanaldan[90] paylaşılarak ilgililerin istifadesine sunulmuştur. İcrâlara ait güfteler ise her bir kayıt bütünlüğünü koruyacak şekilde aşağıda paylaşılmıştır:

[89] Ömer Şekeroğlu, Kişisel Görüşme, 14 Nisan 2019.
[90] Youtube (YT), "Kilis'te Dinî Mûsikî" (Erişim 24 Temmuz 2021).

Örnek 1

Allahümme Yâ mufettiha'l-ebvâb
İftah lenâ hayra'l-bâb
(اللهم يا مفتح الابواب افتح لنا خير الباب)
Meded yâ sâhibe'l-imdâd

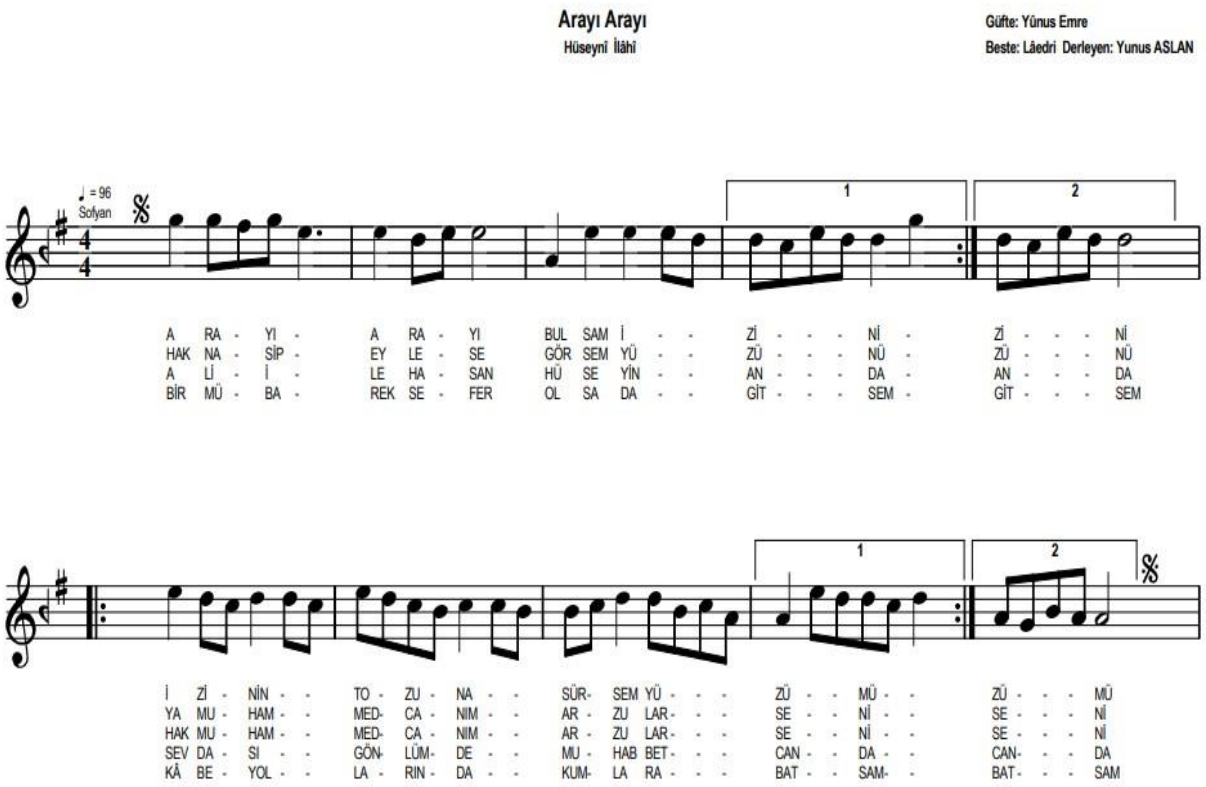
İlâhî bir güneşsin nûruna pervânedir bu âlem
Yakan uşşâka ol muhriki sadâdır yâ Resûlallah
Nebiler rûz-i mahşerde şefaat bekliyor senden
Gönül şehrinde her medhe sezâsın yâ Resûlallah[91]

es-Salâtu ve's-selâmu aleyk, aleyke yâ Seyyidenâ yâ Resûlallah
es-Salâtu ve's-selâmu aleyk, aleyke yâ Seyyidenâ yâ Habîballah
es-Salâtu ve's-selâmu aleyk, aleyke yâ Seyyide'l-evvelîne ve'l-âhirin
Ve selâmun ale'l-mürselîn, ve'l-hamdulillâhi Rabbi'l-âlemîn

* Örneğin icrâsı[92]

[91] Paylaşılan güfte Ali Ulvi Kurucu'ya ait olup Amir Ateş tarafından Bayati makamında İlâhi formu olarak da bestelenmiştir. Bkz. Nota Arşivleri (NA), "Türk Sanat Müziği" (Erişim 23 Temmuz 2021).
[92] Kilis'te Dinî Mûsikî, "Kilis Temcîd'i Örnek 1", Youtube (5 Ağustos 2021, 15.00).

Şekil 3: Hüseynî – Arayı Arayı

Arayı Arayı

(İlahi)

Arayı arayı bulsam izini
İzinin tozuna sürsem yüzümü
Hak nasip eylese görsem yüzünü
Ya Muhammed canım arzular seni
Hak Muhammed canım arzular seni

Ali ile Hasan, Hüseyin anda
Sevdası gönlümde, muhabbet canda
Bir mübarek sefer olsa da gitsem
Kābe yollarında kumlara batsam[93]

[93] Paylaşılan güfte 13-14. yüzyılda yaşamış olan, mutasavvıf Türk şairi Yûnus Emre'ye ait olup elde edilen kayıtta bilindiğin dışında farklı bir melodiyle okunduğu için nota örneği paylaşılmıştır. Bkz. Mustafa Tatcı, "Yûnus Emre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/600-606.

Örnek 2

Allahümme yâ muhavvile'l-havli ve'l ahvâl

Havvi'l-hâlenâ ilâ ahseni'l-hâlî yâ Allah

(اللهم يا محول الحو ل والاحوال حول حا لنا الى احسن الحال)

Ulu dergâhına tuttum da İlâhî yüzümü

O rahîm eşfâk olan va'dine diktim gözümü

Beni benden daha a'la biliyorken özümü

Şu iki cümleye hasrettim Efendim sözümü

Mâlik'e emrederek dûzahına atma bizi

Hazret-i Fahr-i Cihân hürmetine yakma bizi

Meded yâ Allah

Cürmümü mü'terifim hâlimi etti ifşâ

Sana isnâd edemem zulmü hem etmem hâşâ

Vuruyorken başımı şimdi nedâmetle taşa

İşte ikrâr-ı zünûb etmedeyim haysü teşâ

Mâlik'e emrederek dûzahına atma bizi

Hazreti Fahr-i Cihân hürmetine yakma bizi

Meded yâ Allah[94]

[94] Paylaşılan güfte Hüseyin Güleç'e aittir. Bkz. İlâhî Sözleri (İS), "Hüseyin Güleç-Ulu Dergâhına Girdim" (Erişim 24 Mart 2022).

…İlâhî…

Yâ Resûlallah firâkın yaktı ben soldum bugün
Ah nasıl etsem tahammül dertliyim doldum bugün
Sîne sûzan, dîde giryân, dil perîşan, kıl meded
Bîkesim bîçâre lütfet, çaresiz kaldım bugün

Yâ Resûlallah, yâ Habîballah
Yâ Resûl, yâ Habîb, yâ Nebiyyallah

Hâk-i pâyin pür şifâdır şüphesiz mücrimlere
Arttı derdim bir şifâ almak için geldim bugün
Rahmetenli'l-âleminsin, sen Şefîü'l-müznibîn
Ey kerem ummanı sultânım ümid buldum bugün

Yâ Resûlallah, yâ Habîballah
Yâ Resûl, yâ Habîb, yâ Nebiyyallah[95]

es-Salâtu ve's-selâmu aleyk, aleyke yâ Seyyidenâ yâ Resûlallah
es-Salâtu ve's-selâmu aleyk, aleyke yâ Seyyidenâ yâ Habîballah
es-Salâtu ve's-selâmu aleyk, aleyke yâ Seyyidenâ yâ Nebiyyallah
es-Salâtu ve's-selâmu aleyk, aleyke yâ Seyyide'l-evvelîne ve'l-âhirin
Ve selâmun ale'l-mürselîn, ve'l-hamdulillâhi Rabbi'l-âlemîn

*Örneğin icrâsı[96]

[95] Paylaşılan güfte Nuri Baş'a aittir. Bkz. Nuri Baş, "Yâ Resûlallah", *İslâm'ın İlk Emri Oku (Dinî, İçtimaî, Edebî Aylık Mecmua) Dergisi* 10/110 (Mayıs 1971), 13.
[96] Kilis'te Dinî Mûsikî, "Kilis Temcîd'i Örnek 2", Youtube (6 Ağustos 2021, 16.00).

Örnek 3

Allahümme Yâ müfettiha'l-ebvâb
İftah lenâ hayra'l-bâb
(اللهم يا مفتح الابواب افتح لنا خير الباب)
Meded yâ sâhibe'l-imdâd

Lütfun dileriz Mevlâ bizi mahrûm eyleme
Ey âlâlardan âlâ bizi mahrûm eyleme
Yâ Kerîm Allah

Benim günahım çoktur, haddû peymânı yoktur
Senin fazlın da çoktur, bizi mahrûm eyleme
Yâ Kerîm Allah

Mademki can tendedir, cümle isyân bendedir
Lütfu ihsan sendedir, bizi mahrûm eyleme
Yâ Kerîm Allah

Halâs eyle nârından, ayırma civârından
Cennette cemâlinden, bizi mahrûm eyleme
Yâ Kerîm Allah[97]

*Örneğin icrâsı[98]

[97] Paylaşılan güfte 13-14. yüzyılda yaşamış olan, mutasavvıf Türk şairi Yûnus Emre'ye aittir. Bkz. Tatcı, "Yûnus Emre", 43/600-606.
[98] Kilis'te Dinî Mûsikî, "Kilis Temcîd'i Örnek 3", Youtube (7 Ağustos 2021, 17.00).

Örnek 4

Allahümme yâ muhavvile'l-havli ve'l ahvâl

Havvi'l-hâlenâ ilâ ahseni'l-hâlî yâ Allah

(اللهم يا محول الحو ل والاحوال حول حا لنا الى احسن الحال)

Rûz-i mahşerde bizi yâd eyle Allah aşkına
Kâre yüzle varamam dâd eyle Allah aşkına
Affedip isyânımız şâd eyle Allah aşkına
Âteş-i dûzahdan âzâd eyle Allah aşkına
Yâ Muhammed bize imdâd eyle Allah aşkına

Senden olmazsa inâyet ger işim fersûdedir
Bilirim hergîz işimde ilticâ beyhûdedir
Bahr-i isyân gârîkiyem cism-ü cân heyrettedir
Âteş-i dûzahdan âzâd eyle Allah aşkına
Yâ Muhammed bize imdâd eyle Allah aşkına

Geldiğim günden berî dünyaya giryân eylerim
Zerrece yoktur sevâbım cürm-ü isyân eylerim
Dest-gîr olmaz isen hayretle efgân eylerim
Âteş-i dûzahdan âzâd eyle Allah aşkına
Yâ Muhammed bize imdâd eyle Allah aşkına[99]

[99] Paylaşılan güfte Nakşibendiyye şeyhi Abdullah Sermest Efendi'ye aittir. Aynı güfteye ait iki farklı icrâ bulunup ikinci örnek devamında "Gâni Mevlâ'm nasip etse varsam ağlayı ağlayı" isimli İlâhî okunmuştur. İcrâsı ise çalışmamızın kanalı üzerinden paylaşılmıştır. Bkz. Kilis'te Dinî Mûsikî, "Kilis Temcîd'i Örnek 6", Youtube (10 Ağustos 2021, 20.00).

…İlâhî…

Halimiz n'ola mahşerde, cümle âlem düşer derde
O dar günde seni nerde, bulayım yâ Resûlallah
O dar günde seni nerde, bulayım yâ Habîballah

Salâtullah, Selâmullah, Aleyke yâ Resûlallah
Salâtullah, Selâmullah, Aleyke yâ Habîballah
Salâtullah, Selâmullah, Aleyke yâ Nebiyyallah
Salâtullah, Selâmullah, Aleyke yâ Şefialllah

Sana geldim yaş içinde, bu gönlüm kir pas içinde
Hep ömrüm iflas içinde, n'olayım yâ Resûlallah
Hep ömrüm iflas içinde, n'olayım yâ Habîballah

Salâtullah, Selâmullah, Aleyke yâ Resûlallah
Salâtullah, Selâmullah, Aleyke yâ Habîballah
Salâtullah, Selâmullah, Aleyke yâ Nebiyyallah
Salâtullah, Selâmullah, Aleyke yâ Şefialllah

Müslümanlar boyun eğer, seni görmek ister meğer
Uğrunda ölmeye değer, öleyim yâ Resûlallah
Uğrunda ölmeye değer, öleyim yâ Habîballah

Salâtullah, Selâmullah, Aleyke yâ Resûlallah
Salâtullah, Selâmullah, Aleyke yâ Habîballah
Salâtullah, Selâmullah, Aleyke yâ Nebiyyallah
Salâtullah, Selâmullah, Aleyke yâ Şefialllah[100]

[100] Paylaşılan güfte Ahmet Akgül'e aittir. Bkz. Ahmet Akgül, *Ah-u Figan'ım* (Konya: Kültür Yayıncılık, 2003), 56.

es-Salâtu ve’s-selâmu aleyk, aleyke yâ Seyyidenâ yâ Resûlallah
es-Salâtu ve’s-selâmu aleyk, aleykeyâ Seyyidenâ yâ Habîballah
es-Salâtu ve’s-selâmu aleyk, aleyke yâ Seyyide’l-evvelîne ve’l-âhirin
Ve selâmun ale’l-mürselîn, ve’l-hamdulillâhi Rabbi’l-âlemîn

*Örneğin icrâsı[101]

Örnek 5

Allahümme Yâ müfettiha’l-ebvâb
İftah lenâ hayra’l-bâb
(اللهم يا مفتح الابواب افتح لنا خير الباب)
Meded yâ sâhibe’l-imdâd

İlâhî cennet evine
Girenlerden eyle bizi
Yarın orda cemâlini
Görenlerden eyle bizi

Mahşerde halk ola hayrân
Çok yürekler ola püryân
Arşın gölgesinde seyrân
Edenlerden eyle bizi yâ Kerîm Allah

Yâ Kerîm Allah, yâ Hayyu yâ Kayyum yâ Samed
İhsânına yoktur aded
Firdevs bahçesinde ebed
Kalanlardan eyle bizi yâ Kerîm Allah

[101] Kilis’te Dinî Mûsikî, “Kilis Temcîd’i Örnek 4”, Youtube (8 Ağustos 2021, 18.00).

Şu dünyanın cefası çok
Kimi aç gezer kimi tok,
Şol mizânda sevâbı çok
Gelenlerden eyle biz yâ Kerîm Allah

Bakma dünyanın vârına
Düşüp dâim Hak yoluna
Ber'âtını sağ eline
Alanlardan eyle bizi

Mü'minlere rahmet ola
Münâfıklar mahrum kala
Yûnus eder doğru yola
Gidenlerden eyle bizi
Yâ erhamme'r-Râhimîn[102]

[102] Paylaşılan güfte 13-14. yüzyılda yaşamış olan, tasavvuf ve halk şairi Yûnus Emre'ye aittir. Bkz. Tatcı, "Yûnus Emre", 43/600-606.

…İlâhî…

Sen gittin ümmetin çaresiz kaldı
Öksüzler, yetimler sahipsiz kaldı

Dünyada dört bir yanı zulüm sardı
Mazlumlar boynu bükük garip kaldı
Yetimler boynu bükük garip kaldı
Nerdesin?

Nerdesin? Göz yaşlarımız sel oldu
Nerdesin? Yandı yüreğim kahroldu
Nerdesin? Ümmetin perişân oldu
Nerdesin?

Nerdesin? Can Hüseyn'im şehit oldu
Nerdesin? Kerbelâ kanla doldu
Nerdesin? Zeyneb'in perişân oldu
Nerdesin?

Sen yokken Ebubekir yanar oldu
Ömer'i, Osman'ı ayrılık vurdu
Bilal'im Ezan okuyamaz oldu
Ali'yle Fatma'nın gülü soldu
Ali'yle Fatma'nın gülü soldu
Nerdesin?

Nerdesin? Göz yaşlarımız sel oldu
Nerdesin? Yandı yüreğim kahroldu
Nerdesin? Ümmetin perişân oldu
Nerdesin?

Nerdesin? Can Hüseyn'im şehit oldu
Nerdesin? Kerbelâ kanla doldu
Nerdesin? Zeyneb'in perişân oldu
Nerdesin?

es-Salâtu ve's-selâmu aleyk, aleyke yâ Seyyidenâ yâ Resûlallah
es-Salâtu ve's-selâmu aleyk, aleykeyâ Seyyidenâ yâ Habîballah
es-Salâtu ve's-selâmu aleyk, aleyke yâ Seyyidenâ yâ Nebiyyallah
es-Salâtu ve's-selâmu aleyk, aleyke yâ Seyyide'l-evvelîne ve'l-âhirin
Ve selâmun ale'l-mürselîn, ve'l-hamdulillâhi Rabbi'l-âlemîn.

*Örneğin icrâsı[103]

Ayrıca Kilis'te icrâ olarak ulaşamadığımız fakat zamanında Kilis câmilerindeki birçok minareyi süslediğini düşündüğümüz, Kilisli mutasavvıf şairler tarafından kaleme alınmış olan Münâcât türü metinler de aşağıda paylaşılmıştır:

[103] Kilis'te Dinî Mûsikî, "Kilis Temcîd'i Örnek 5", Youtube (9 Ağustos 2021, 19.00).

Münâcât (Kilis'e Has Bir Salâ)

Allahümme yâ muhavvile'l-havli ve'l ahvâl

Havvi'l-hâlenâ ilâ ahseni'l-hâlî yâ Allah

(اللهم يا محول الحو ل والاحوال حول حا لنا الى احسن الحال)

Yâ mukallibe'l-kulûb! / *Ey kalpleri halden hale çeviren Allah'ım!*

Sebbit kalbî alâ dînike / *Kalbimi dinin üzerine sabit kıl.*

(يا مقلب القلوب ثبت قلبي على دينك)[104]

Yâ Fettâhu yâ Alîm ve yâ Rezzâkı yâ Kerîm

Yâ delile'l-müteheyyirîn ve yâ emâne'l-hâifîn

Yâ Hayy yâ Kayyûm yâ Bedî'es-semâvâtı ve'l ard

Yâ ze'l-Celâli ve'l ikrâm yâ Allah

Yâ Mâlike'l memâlik neccinâ an cemî'il mehâlik

Ente'l-meliki'l-kaviyyü'l-Bâki ve külle şey'in Hâlik

Yâ Hâfiyye'l-eltâf neccinâ mimma nehâfü yâ Allah

Yâ müyessire'l-murâdât

Yâ Kādiye'l-hâcât yâ Mucîbe'd- da'vât

Yâ Veliyye'l-hasenât yâ Rahîme'l-fukarâ

Ve'l-ğurebâi ve'l duefâ ve'l-mesâkîne yâ Allah[105]

[104] Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre et- Tirmizî, *el-Câmi'u'ş-şaḥîḥ*, nşr. Ebü'l-Eşbâl Ahmed b. Muhammed Şâkir b. Ahmed b. Abdülkādir (Kahire: Âlemü'l Kütüb, 1356/1937), "Deavât", 90 (No. 124).

[105] Paylaşılan güfte lâedrîdir. Bkz. Hâfız Abdurrahman Sinanoğlu (ed.), *Seçme Şiirler "Na't, Münâcât, Gazel, Kasîde, Koşma"* (İstanbul: Kilis Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, 2016), 51.

Münâcât

Birbirini takip ediptir ol leyâl-i pür cefâ
İptila hâsıl edip tebdil eder olur safâ

Kâdirân kim seng-i kabrinden sökerken Fâtiha
En zaif ümide bel bağlar hayal-i zuafâ

Fariğ olma gayret-i müfid-i âlem olmadan
İnfiâl-i bî-ümid olmaksa vermez bir şifâ

Mahkeme-i kalb-i vicdânından olsun berâtın
Kim ne derse deyedursun kulak asma boş lafa

Tatbik eylesen yeter vicdânın ahkâmını
Hâli müşkül eylemek çün sorma başka tarafa

Fikr-i zikretmek gerekir kaçma fikreylemeden
Fikre tam gelmez ise her şey hurafa

Zibaha bir zerre kantar ahzederken çevreden
Kâinatın her işini kim demiş almaz kafa

Kābe-i sinende yani kalb-i makâmında bul
Ol Habib-i Kibriya'yı pür nevâ-ı pür vefâ

Hâlli faslı pür muammâyı felektir Sağır'a

Girmemiş bir nesne olmaz bil derûn-u mushâfa

Yâd-ı ulvisiyle cismin zerre zerre mâl a mâl

Bu sebepten Mustafa'yım, Mustafa'yım, Mustafa[106]

Münâcât

Ey olan vakıf-ı ahvâl-ı heme mahlûkât

Ey olan melce-i mecmu-u mutiân-ı usât

Geçti ömrün heves-i nefs ile heyhât heyhât

Ne güzel söylemiş âtideki beyti bir zât

Tövbe yâ Rabbi hatâ râhına gittiklerime

Bilip ettiklerime, bilmeyip ettiklerime

Müddet-i ömrümü beyhûde geçirdim eyvâh

Kaplamış nefs-i cürüm kârımı hep çirk-i günâh

Affeder eyler ise cürmümü ancak Allah

Tövbe yâ Rabbi hatâ râhına gittiklerime

Bilip ettiklerime, bilmeyip ettiklerime

[106] Paylaşılan güfte Sağır Katip'e aittir. Bkz. Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 30.

Her ne ettim ise nefsime oldum hâdim

Bir hayır görmedim oldu sebeb-i berbâdim

Oldum ettiklerime can-u gönülden nâdim

Şeb-i rûz oldu lisânımda şükür mutâdım

Tövbe yâ Rabbi hatâ râhına gittiklerime

Bilip ettiklerime, bilmeyip ettiklerime

Bir pulu değmedi hep eylediğim zevk-ü safâ

Bulamadım hiçbirisinde eser-i nefy-ü vefâ

Gelmedi hatırıma zerre kadar zevk-ü safâ

Anladım şimdi ne olduğunu fâni dünya

Tövbe yâ Rabbi hatâ râhına gittiklerime

Bilip ettiklerime, bilmeyip ettiklerime

Yaşamak istediğin gibi bu dünyada muhâl

Bilerek olmadayız hırs-ı tamâ'la iğfâl

Bakma alayış-ı ikbâline hep zıll-ı hayâl

Ede gör Hak'ka rücû geçti zamânı imhâl

Tövbe yâ Rabbi hatâ râhına gittiklerime

Bilip ettiklerime, bilmeyip ettiklerime

Düşeren hırsa beni saika-i tûl-i emel

Fart-ı iğfal ile ettirmedi bir hayr-i amel

Fırsat eyyâmı mürûr etmede yaklaştı ecel

Şimdi aklım yeterek geldi bana tâm-ı kesel

Tövbe yâ Rabbi hatâ râhına gittiklerime

Bilip ettiklerime, bilmeyip ettiklerime

Dehre geldim de ne noksânımı tekmîl ettim

Bunca çaldım çabaladım da ne tahsîl ettim

Sû-i ahlâkımı ne terk, ne de tâdîl ettim

Tövbekâr olmayı son vaktime tecîl ettim

Tövbe yâ Rabbi hatâ râhına gittiklerime

Bilip ettiklerime, bilmeyip ettiklerime[107]

[107] Paylaşılan güfte Mehmed Sezai'ye aittir. Bkz. Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 104.

Münâcât-ı Zihnî

Ben şevk ile midhatger-i sultân-ı Hüseyn'em
Nefretkeş-i â'dây-ı asîl-i nesebeynem
Merdân-ı Hüdâ râhına hâk-i kademeynem
Gayri değilem anla bu esrârı ki aynem
Ben bende-i dergâh-ı Resûl-i Sakaleyn'em
Ben âşık-ı sıdkâver-i Cedde'l-Hasaneyn'em

Ref' oldu gözümden hemecâ perde-i zulmet
Gönlümde ziyâ saldı benim mihr-i muhabbet
Zerre kadar etmem şu fenâ âleme rağbet
Dünyâyı denîye dahî baş eğmezsem elbet
Ben bende-i dergâh-ı Resûl-i Sakaleyn'em
Ben âşık-ı sıdkâver-i Cedde'l-Hasaneyn'em

Şimşîr-i muhabbetle kesüp kayd-ı sivâyı
Çekdim yed-i ümmid ile dâmen-i ridâyı
Çekmem elem-i keşmekeş-i çûn-ı çirâyı
Hâheş edemem rütbe-i iklim-i fenâyı
Ben bende-i dergâh-ı Resûl-i Sakaleyn'em
Ben âşık-ı sıdkâver-i Cedde'l-Hasaneyn'em

Dil uğradı bir hâlete mürşid nefesinden
Dâreyni elim çekti hevâyı hevesinden

Çıksa dahî o bülbül-i ruhum kafesinden

Zannetme gönül fârig olur mültemesinden

Ben bende-i dergâh-ı Resûl-i Sakaleyn'em

Ben âşık-ı sıdkâver-i Cedde'l-Hasaneyn'em

Ey Zihnî-i rumâli der-i Hazret-i Sermest

Sahbâyi hakikat ânı kılmış ebedî mest

Serpenç-i aşk etti gârîbânımı derdest

Yazdı bu iki mısra-ı ikrarıma peyvest

Ben bende-i dergâh-ı Resûl-i Sakaleyn'em

Ben âşık-ı sıdkâver-i Cedde'l-Hasaneyn'em [108]

2.1.2.2. Âmin Çağırma

Âmin çağırma, Kilis'te özellikle 20-30 yıl öncesine kadar her Ramazan ayında yaşatılmaya çalışılan köklü bir ritüel olarak bilinmektedir. Ramazan ayının son Cuma'sında minareden okunan Methiyeler, Kasîdeler ve yapılan dualar arasında yapılır. Hazırda bulunan çocuklar, Müezzin Efendi'nin işaretiyle üç kere "Amiiin, Âmiiin, Âmiiin" diyerek yapılan icraya eşlik ederler.[109]

Bu vesile ile Kilis halkı, Ramazan'ın son Cuma'sı olduğunun farkına varır. Ramazan'ın sonuna gelinmesinden dolayı duyulan hüzne, çocukların bayrama kavuşma sevinci eşlik eder. Unutulmaya yüz tutan bu gelenek, Kilis halkına hatırlatılmak adına 2019 yılının Ramazan ayında Kilis Ulu Câmii'nde icrâ edilmiştir.[110]

[108] Paylaşılan güfte Zihni Baba'ya aittir. Bkz. Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 128.
[109] Muhammed Talha Özdemir, Kişisel Görüşme, 11 Aralık 2021.
[110] Mutlu Naim Salihoğlu, "Kilis'te Âmin Çağırma Geleneği Yaşatılıyor", *Kilis Postası Gazetesi* (1 Haziran 2019), 13.

2.1.3. Cuma Namazı Mûsikîsi Kilis Örneği

Cuma günü ise Cuma Namazı'ndan bir saat evvel yine salâtlama yapılır. Salât okunmadan önce "Yâ muhavvile'l hâl" veya "Medet yâ sâhibe'l-imdât" gibisinden bir giriş ardından bir Kasîde ve bir İlâhî okunduktan sonra Salât okunur. Özellikle Gaziantep'te hiçbir câmide böyle bir uygulama (Salât öncesi Kasîde ve İlâhî) yoktur.

Cuma Namazı'nın sünneti ve hutbesi arasında çoğu yerde " **إن الله و ملاءكته يصلون على النبي**" (*İnnellâhe ve melâiketehu yusallûne ale'n-nebiyy…*) Ayet-i Kerîme'si okunurken Kilis'te bunun yerine üç İhlâs okunur ve Fâtiha alınır. Fakat Osmanlı'dan süre gelen gelenek yukarıdaki Ayet-i Kerîme'nin okunmasıdır. Bunun dışında genel uygulamalardan pek farklı bir uygulama yoktur.

Ayrıca cuma günleri Sabah Namazı'nın farzından sonra özellikle esnaflar olmak üzere cemaat Salât-ı Kemâliye halkası oluşturup belli bir süre Salât getirir ve iş yerlerine gitmek üzere câmiden ayrılırlar.

2.1.4. İstiğfâr

Allah'tan bağışlanma dilemek olan İstiğfâr, genellikle bestesiz bir şekilde irticâlen yapılan icrâlar olup bunun dışında câmi ve tekkelerde okunan besteli okuyuşları da mevcuttur.[111]

Genel okuyuş şöyledir; " **أستغفرالله أستغفرالله استغفرالله العظيم الكريم الرحيم الذى لا إليه إلا هو الحى القيوم وأتوب إليه. ونس عله التوبة والمغفرة والهداية لنا، إنه هوالتواب الرحيم.**"

(*Estağfirullah, Estağfirullah, Estağfirullah, el-Azîm, el-Kerîm, er-Rahîm, ellezî lâ ilâhe illâ Hû, el-Hayye'l-Kayyûme ve etûbu ileyh, ve nes'eluhu't-tevbete ve'l-mağfirate ve'l-hidâyete lenâ, innehu huve't-tevvâbu'r-Rahîm.*)[112]

[111] Fatih Koca, *İslâm Medeniyeti'nde Salâ ve Salavât Geleneği -Anadolu Örneği-* (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 56.
[112] Koca -Turabi, "Türk Din Mûsikîsi Formları", 96.

2.1.4.1. İstiğfâr Kilis Örneği

Cuma gecesi Yatsı Namazı kılınıp tesbih bölümüne geçildikten sonra yine Kilis'teki farklı bir uygulama ortaya çıkar. Kilis'te İstiğfâr alma (yörenin ifâdesiyle nikah tazeleme) diye bir uygulama vardır.

İlk önce istiğfâr duası ile başlanıp "Âmentü duası" okunur. Duanın sonunda yer alan " **والبعث بعد الموت حق..**" (*ve'l ba'suba'del mevti hakkun…*) ifâdesinden sonra İmam Efendi sesini kısar cemaat hep bir ağızdan kelime-i şehâdet getirir. İmam şevk ile diye bağırınca ilkinden daha yüksek bir sesle kelime-i şehâdet tekrarlanır ve üçüncü kez imam aşk ile diye bağırınca câmide çok yüksek bir sesle cemaat kelime-i şehâdet getirir. Sonrasında nikah duası " **اللهم انى أريد أن اجددالا يمان والنكاح تجديدا بقول...**" (*Allahümme innî ürîdü en üceddide'l-îmâne ve'n-nikâha tecdîden bi-kavli…*) okunur. Ardından "**لااله الاالله محمد رسول الله**" (*Lâ ilâhe illallah Muhammeddün Rasûlullah*) diyerek cemaatin katılımıyla Tevhid'e geçilir. Sonra "**اشهدكم زوجة زوجتي فقب التها...**" (*Üşhidukum zevvectü zevceti fe kabiltuha…*) duası okunup Bakara sûresinin son âyetlerine geçilir. Böylece cuma gecesi nihayete erer. Antakya'da da bu uygulamayı görebiliyoruz."[113]

Neden nikah tazeleme olarak isimlendirildiğini sorduğumuzda ise sayın Nünükoğlu sebebini şu cümleleri ile açıklıyor:

"Bu uygulamaya nikah tazeleme denilmesine bir sebep; Kilis'te yaygın olan zihniyete göre hafta içi olur ki hanımı ile münasebetlerinde herhangi bir sorun yaşanmış ise cuma gecelerindeki bu icrâ ile nikah yeniden tazelenmiş kabul edilir. Bu anlamda özellikle cuma gecesi Yatsı Namazı Kilis için ayrı bir önem arz etmektedir. Buna istinaden yüzyıllardır bu gelenek böyle gelmiş ve devam etmektedir."[114]

[113] Mehmet Sinan Nünükoğlu, Kişisel Görüşme, 25 Mart 2019.
[114] Mehmet Sinan Nünükoğlui Kişisel Görüşme, 25 Mart 2019.

2.1.5. Tevhid Zikri

Sözlükte "tek ve bir olmak" anlamına gelen vahd (vahdet, vühûd) kökünden türeyen Tevhid, bir şeyin bir ve tek olduğu anlamına gelmektedir.[115] İslâm dininde imanın ilk şartı olarak kabul edilen Tevhid, terim olarak ise Allah'tan başka bir ilâh olmadığını ifâde etmektir. Kur'ân-ı Kerîm'de isim ve sıfatlarıyla bizlere kendisini tanıtan Allah, yarattığı ve yaşattığı canlı cansız her türlü varlığı (düşünen ve öğüt alan) herkes için birliğine delil kılmıştır. Naklî delillerin yanında aklî delillerle de sabit olan Allah'ın birliği, inancımızla birlikte yaratılışımızın da temelini oluşturur. Bezm-i elestte Allah ile kulların yaptığı sözleşmedeki şartlardan birisi de yaratıcıya şirk koşmamak olup, o fıtrat üzere yaratılan insan ruhu sahibine dönene dek bu mücadeleyi verecektir. Bunun bilincinde olan ve buna şahitlik yapan her mü'min, "La İlâhe İllallah" zikrini dilinden düşürmemekte her anında ve her halinde kelime-i tevhid ile kulluğunu pekiştirmektedir.

2.1.5.1. Tevhid (Töhüd) Zikri Kilis Örneği

Anadolu insanının evde, çarşıda, câmide, tekkede velhasıl hayatının her deminde dilinden düşürmediği kelime-i tevhid, Kilis'te de her bir kula Allah'ı hatırlatan, ruhu rahatlatan yegâne zikir olmuştur. Özellikle cenaze defninden sonra halk arasında yapılan zikre hassasiyet gösterilmektedir. Mehmet Sinan Nünükoğlu bu uygulamayı şöyle anlatıyor:

"Cenaze adabıyla alakalı konuşur isek Kilis'te cenaze gününün son gecesinde halk bir araya gelerek Tevhid çeker. Kilis'te halk, Tevhid yerine "Töhüd" olarak ifâde eder bunu. Yöresel dil farklılığı diyebiliriz buna.

İslâm'da her ne kadar cenaze günü 3 gün olarak ifâde edilse de cenaze sahiplerinin isteği ve gelip gidenlerin yol durumlarına göre Kilis'te bu bazen bir haftayı bulabilmektedir. Örneğin pazartesi vefat eden bir cenazenin son günü cuma

[115] Mevlüt Özler, "Tevhid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/22.

ise o gün için cenaze evinde veya kurulan çadırlarda İkindi Namazı'na müteakip mevlid okunup yemek ikramı yapılacağı duyurulur. Aynı gün Yatsı Namazı'na müteakip cenaze evine en yakın câmide Tevhid çekileceği asılan yazılarla ve minarelerden ilan edilir. Cenaze yakınları ve gelmek isteyenler de duyurulan câmide hazır bulunur.

Kadınlar ve erkekler bu zikre kendi bölümlerinde katılırlar. O geceye özel Tevhid zikrinin çekileceği câmide, zikrin o câmide çekileceğinin anlaşılması adına bir Salâ verilir. Eğer merkezi yayına bağlı ise merkezi yayından ayrılır ve Salâ sadece o câmiden duyulur.

Minarelerin ve câminin ışıkları yakılır ve Tevhid'e hazırlık yapılır. Yatsı Namazı'ndan evvel durumu müsait olan cenaze sahipleri gelen cemaate şerbet vb. ikramlarda bulunur. Yatsı Namazı kılındıktan sonra İmam Efendi, Müezzin Efendi, misafir hocalar ve câminin sesi güzel olan cemaati bir çember oluşturur.

İlk olarak mikrofonu eline alan İmam Efendi "**فا علم انه**" (*Fa'lem ennehu*) der ve üç tesbih (99x3) makamlı bir şekilde "**لا إله إلا الله**" (*Lâ ilâhe illallah*) zikri çekilir. Kilis'e özgü birkaç farklı usulde söylenir. Kaydına ulaştığımız örneği inceleyecek olursak; Birinici ve ikinci tesbihte "**لا إله إلا الله**" (*Lâ ilâhe illallah*) ifâdesi Rast makamda Nim Sofyan usulde çekilir. Birinci (metronom değeri: 40) ve ikinci (metronom değeri: 50) tesbih arasındaki tek fark, ikinci tesbihte temponun biraz daha hızlı olmasıdır.

Şekil 4: Rast -Tevhid (Töhüd) Zikri

Üçüncü tesbih ise aynı usulde, perde yükseltilerek Uşşâk makamında ve ortamdaki coşkuyla birlikte daha hızlı bir tempoda çekilir.

Şekil 5: Uşşâk -Tevhid (Töhüd) Zikri

Ardından İmam Efendi mikrofonu eline alır ve namaz sonrasında tesbih sonunda okunan "**لا إله إلا الله وحده لا شريك له**" (*Lâ ilâhe illallahû vahdehû lâ şerîkeleh...*) duasını okur. Arada Kasîde veya İlâhî de okunabilir. Dua biter bitmez İmam Efendi "el-Evvelü Allah, el-Âhiru Allah, ez-Zahiru Allah, el-Batınu Allah, el-Hâdî Allah, El-Bâkî Allah.." esmâlarını sıralarken her birinde cemaatten birisi yüksek sesle "Celle Celâluh" diyerek eşlik eder ve esmâü'l-hüsnâ zikredilir. En sonunda İmam Efendi "**فمن كان في قلبهي الله**" (*Femen kâne fî kalbihî Allah*) dediğinde cemaat zaten kendine çeki düzen vermiştir. Hep bir ağızdan "Allahû Allah" zikri bir tesbih aynı tempoda, sabit bir makamda çekilmeye başlanır ve sona yaklaştıkça tempo hızlanır. Ardından bir Kur'ân okunur. Sonrasında hayır için varsa ikramlar dağıtılır. İmam Efendi okunan Kur'ân ve çekilen Tevhid'ten hâsıl olan sevabı Hz. Peygamber'den (s.a.v.) başlamak üzere silsileyi sayıp en son cenaze ruhuna hediye eder ve bitirir. Yapılan dualar İmam Efendi'nin tercihi ve maharetine göre irticâlî bir mûsikî ile süslenebilmektedir.

Câmiden sonra İmam Efendi ve iştirak etmek isteyenler topluca cenaze evine gider, orada da bir Kur'ân okunur ve Fâtiha çekilerek nihayete erdirilir."[116]

[116] Mehmet Sinan Nünükoğlu, Kişisel Görüşme, 10 Nisan 2019.

2.1.6. Mi‘râciyye

Peygamber Efendimiz’in (s.a.v.) Mescid-i Aksâ’dan Allah’ın katına yani mi‘raca yükselişini anlatan eserlere Mi‘râciyye denir. Müslüman milletlerin edebiyat, minyatür, hat, mûsikî, kitap gibi birçok sanatına konu olan mi‘rac mu‘cizesinin, Osmanlı döneminde Mevlid gibi bir form oluşturduğu görünmektedir.[117] Ayrıca Ka’b b. Züheyr’in (ö. H.24/M.645) kaleme aldığı “*Kasîde-i Bürde*” içerisinde de on bir beyit ile mi’rac mu‘cizesine değinilmiştir.[118]

Türk İslâm Edebiyatı’nda kaleme alınan eserler dışında, Dinî Mûsikî alanında Mi‘râciyye denilince akla gelen en önemli eser şüphesiz ki Kutbü’n-Nâyi Osman Dede tarafından bestelenen ve Türk Mûsikîsi’nin en uzun ve sanatlı eseri olan “*Mi‘râciyye*”dir. Sözleri de Osman Dede’ye ait olan *Mi‘râciyye*, Recep ayının 27. Gecesi olan Mi‘rac kandilinde selâtin câmilerde ve bazı dergahlarda okunmakta olup; Segâh, Müsteâr, Dügâh, Nevâ, Sabâ, ve Hüseynî makamları başlığı altında altı hâne ve her hânenin başında okunan Tevşîhlerden oluşmaktadır.[119] Tekkelerin kapatılması ile kaybolduğu ifâde edilse de merhum Ahmet Hatipoğlu tarafından koro ve solo halinde kayıt altına alınmış, TRT repertuarına kazandırılmıştır.

2.1.6.1. Mi‘râciyye Kilis Örneği

Birçok mutasavvıf şairin ve Divân şairinin kalemine konu olan mi‘rac mu‘cizesi, Kilisli şairlerin de şiirlerine kaynak olmuş; eserleri vesilesiyle bu mübarek gecenin Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından mü’minlere bir kurtuluş vesilesi olarak hediye edilişine şahitlik yapmışlardır.

[117] Mustafa İsmet Uzun, “Mi‘râciyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005). 30/135.
[118] Uzun, “Mi‘râciyye”, 30/135.
[119] Koca -Turabi, “Türk Din Mûsikîsi Formları”, 102.

Şekil 6: Sultânî Yegâh-Mi‘râciyye

MİʾRÂCİYYE
Sultâni Yegâh Miʾrâciyye
Güfte: Hüsnü Efendi
Beste: Lâedri Derleyen: Yunus ASLAN
DOĞ- - DU ARŞ - - - - - - ÜS - - - TÜ - NE HUR- - Şİ - - Dİ
Rİ SÂ - - - - - - - - - - - - - - - - - - LET BU - - - - GE - - CE
OL - DU HAY - - - - - - RET - DE - - - Hİ KÛF FA - - - - - -
Rİ CE HÂ - LET - BU - - - - - - GE CE ŞEH - SÛ VA - - -
- - - - - - Rİ BU - RAK OL - - DU - TAH - - - - - - - Tİ RA SÛL
- - - - - - - - - - - - - - - - - - -

Sultânî Yegâh Mi‘râciyye[120]

[120] Hicâz makamında başlayıp Sabâ makamıyla devam eden Mi‘râciyye, Sultânî Yegâh makamında karar kılmaktadır.

Mi‘râciyye

Doğdu arş üstüne hurşid-i risâlet bu gece
Oldu hayret dehi küffâr-ı cehâlet bu gece

Şehsüvâr-ı Burâk oldu taht-ı Rasûl
Kıldı mi‘râce saâdetle sefâret bu gece

Ferşi-rû etmek ile hâk-i der-i izzetine
Buldu Cibril-i gözü nûr-u şerâfet bu gece

Mâye-i cûş-i hurûş oldu feriştahlara hep
Giydiler şevk ile esvâb-ı beşâret bu gece

Mânevi ziynete gark oldu semâvât-ı nücûm
Çün tülû’ eyledi ol şems-i saâdet bu gece

Mazhar-ı rü’yet-i Yezdân olucak Fahr-i Cihân
Evvelâ ümmeti çün etti dehâlet bu gece

Yâ Nebi! Hüsnü nâçâra şefî’ ol lütfen
Şeb-i mergub-i şefaatle sehâbet bu gece[121]

[121] Paylaşılan güfte Hüsnü Efendi’ye aittir. Bkz. Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 184.

2.1.7. Mevlid

"Doğum yeri ve zamanı" anlamına gelen Mevlid kelimesi, İslâm kültüründe özellikle Hz. Peygamber'in (s.a.v.) doğumu vesilesiyle düzenlenen törenleri ve bu anlamda kaleme alınan eserleri ifâde etmek için kullanılır.[122]

İslâm Tarihi'nde ilk olarak Fâtımî, Eyyûbî ve Selçuklu coğrafyasında başlayan Mevlid yazma ve okuma geleneği, bir merasim olarak ilk defa Fâtımîler devrinde Mısır'da karşımıza çıkmaktadır.[123]

İlk olarak mensur, sonraları ise manzum eserler olarak karşımıza çıkan Mevlidlere siyer, meğâzi ve şemâil kitapları kaynak olmuştur.[124] Tarihten günümüze ekseriyetle din âlimleri ve mutasavvıf şairler tarafından farklı Mevlidler kaleme alınmış olup ilk Mevlidlerin Arapça olması bu formun Arap Edebiyatı ve Mûsikîsi'ndeki önemini artırmıştır.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) doğumunu ve methini içeren şiirlere genel olarak "Mevlid" denilirken, Kuzey Afrika'da ise bu şiirlere "Mevlidiyye" denilmiştir. Arapça ilk Mevlidler arasında Vâkidî'ye (ö. H.207/M.823) ait "*Mevlid-i Vâkidî*" adlı manzum eser ve Şemseddin İbn Cezerî'ye (ö. H.833/M.1429) ait "*Mevlid'ün-Nebî*" gösterilirken, Arap dünyasında en meşhur olanları ise bu Mevlidlere ek olarak Kâ'b b. Züheyr'in (ö. 24/645) "*Kasîde-i Bürde"*, Muhammed el-Bûsîrî'nin (ö. H.695/M.1296) aynı adla da anılan "*el-Kevâkibü'd-dürriyye fî medhi hayri'l-beriyye ve el-Kasîdetü'l- Hemziyye*", Ca'fer b. Hasan el-Berzencî'nin (ö. H.1177/M.1764) ise "el-*İkdü'l-cevher*" adlı eseri sayılabilir.[125]

Türk dünyasında ise çokça okunan Mevlid, Süleyman Çelebi'nin "*Vesîletü'n-necât*" adlı eseri olmakla birlikte geçmişte Anadolu'da çokça okunduğunu bildiğimiz

[122] Ahmet Özel, "Mevlid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/475.
[123] Hüseyin Akpınar, *Mevlid-i Efdal Muhammed İzzeddin Doğanhisarî'nin Besteli Mevlid ve İlâhîleri* (Konya: Manolya Yayınları, 2020), 2; Necla Pekolcay, "Mevlid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1993), 8/171.
[124] Akpınar, *Mevlid-i Efdal*, 1; Zehra Gözütok Tamdoğan, "Mağrib'deMevlîd-i Nebî Merâsimleri", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 50 (Aralık 2019), 116.
[125] Özel, "Mevlid", 29/477.

iki Mevlid daha vardır. Bunlardan birincisi, Fatih Sultan Mehmet'in hocası Akşemseddin'in oğlu Hamdullah Hamdi'nin yazmış olduğu "*Ahmediyye*"[126] isimli eser iken, ikincisi ise Şemseddin Sivâsî'nin yazdığı Mevlid olmuştur. Bu Mevlidler diğer Mevlidler gibi zamanla okunmadığı için unutulmuş olsa da Şemseddin Sivâsî'ye ait olan Mevlid'in günümüzde Kilis çevresinde hâlâ okunduğu görülmektedir.

2.1.7.1. Şemseddin Sivâsî'nin Hayatı ve Sivâsî Mevlid-i Şerifi

1520'de Tokat'ın Zile kazasında doğan Şemseddin Sivâsî, ilköğreniminden sonra İstanbul'da medrese öğrenimine başlamış, medresede tecrübe ettiği bazı üzücü durumlardan dolayı medrese hayatına son vermiş ve böylece tasavvuf yolculuğu başlamıştır.[127] Hac ibadetinden sonra bir süre Zile'de kalan ve intisap etmesiyle birlikte yaklaşık on yıl Abdülmecid Şirvâni'ye hizmet eden Şemseddin, Sivas Valisi Hasan Paşa tarafından Meydan Câmii'nde vaizlik görevi yapması için Sivas'a davet edilmiştir.[128] Sivas'ta vaizlik görevine ek olarak, açtığı tekkede irşad faaliyetleri de yürütmüş, gerektiği durumlarda Osmanlı sancağı altında birçok sefere katılarak devletine ve milletine hizmet etmeye devam etmiştir.[129] Eğri seferi sonrası rahatsızlanan Şemseddin, İstanbul'daki kısa süren istirahatinden sonra Sivas'a dönmüş ve 1597 yılında ailesinin yanında vefat etmiştir. Recep Efendi tarafından kıldırılan Cenaze Namazı'na yaklaşık 60.000 civarı katılım olmuş, Meydan Câmii hazîresine defnedilmiştir.[130]

Recep Efendi'nin bildirdiği kadarıyla 21 eseri olan Şemseddin Sivâsî'nin, yapılan kütüphane araştırmalarında birkaçı dışında geri kalanına ulaşılmış, bunlardan

[126] Hamdullah Hamdi, *Ahmediyye*, haz. Süleyman Eroğlu (Ankara: Gece Kitaplığı Yayınevi, 2021).
[127] Hasan Aksoy, "Şemseddin Sivâsî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/523.
[128] Aksoy, "Şemseddin Sivâsî", 38/524.
[129] Hasan Aksoy, "Şemseddin Sivâsî, Hayatı, Şahsiyeti, Tarikatı, Eserleri", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/2 (Aralık 2005), 6.
[130] Aksoy, "Şemseddin Sivâsî", 38/524.

on biri manzum olarak kaleme alınmışken diğerleri ise mensur eserler olarak karşımıza çıkmaktadır.[131]

Yukarıda da bahsedildiği üzere geçmişte Anadolu'da çokça okunan Mevlidler arasında sayabileceğimiz "*Sivâsî Mevlid-i Şerifi*", beyit sayısına bakıldığında uzun Mevlidler arasında sayılmakta olup 1217 beyitten oluşmaktadır. Aruz vezninin mesnevî kalıbıyla yazılmış olan mevlidin yazımı Nisan 1580 (Rebîülevvel 988)'de tamamlanmıştır. Diğer Mevlidler gibi Sivâsî'nin eseri de yazıldığı dönemin meşhur Mevlid'i olan "*Vesîletü'n-necât*"tan etkilenmiş ve benzer ifâdelere yer vermiştir. Anadolu'nun birçok yerinde ve İstanbul'da da okunan Mevlid, diğer Mevlidler gibi unutulan eserler kitaplığında yerini almıştır.

Kilis'te yaklaşık 150-200 yıl kadar önce özel gün ve gecelerde, sünnet törenlerinde, düğünlerde ve özellikle cenazelerde çokça okunan Mevlid'in icrâsı günümüzde çok görülmemekle birlikte bazı özel meclislerde okunmaktadır. Bu meclislerin sayısı da anlaşıldığı üzere çok azdır.

İcrâda üslup ve seyir Anadolu'nun diğer bölgeleriyle aynı olup dört bölüm olarak okunmaktadır. Bu bölümler sırasıyla Uşşâk, Hicâz, Rast ve Hüzzam makamlarında okunup ilk bölüme aşr-ı şerif ile başlanır. Bölüm ve makam geçişlerinde İlâhîler ve Na'tlar okunup son olarak dua ile icrâ son bulur.

2.1.8. Câbir Vak'ası ve Mu'cizât-ı Câbir

Kilis'te bazı özel meclislerde okunan mu'cizâtın en çok kabul gören rivâyeti ana hatlarıyla şöyledir:

"Câbir b. Abdullah, Resûlullah'ı (s.a.v.) eve yemeğe davet eder. Hz. Peygamber (s.a.v.) de falanca gün geleyim der ve dediği gün sahabeden bazı kimselerle haneye teşrif eder. Resûlullah'ı (s.a.v.) gören Câbir b. Adullah çok sevinir ve ziyafet için bir kuzu keserek pişirmek için hazırlık yapar. Evin iki oğlundan büyük olanı küçük olana babalarının kuzuyu nasıl kestiğini göstermek ister ve küçük kardeşinin ellerini bağlayıp bıçakla boğazını keserek başını gövdesinden ayırır.

[131] Aksoy, "Şemseddin Sivâsî, Hayatı, Şahsiyyeti, Tarikatı, Eserleri", 18.

Anneleri bu durumu görüp koşuşurken büyük oğlu da korkarak kaçışmaya başlar ve evin damından boynu üzerine düşerek ölür.

Bu durum karşısında ne yapacağını bilmez halde olan anne, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) üzülmesin diye durumu kimseye aktarmaz. Fakat sofra hazırlandıktan sonra yemeğe başlanacağı sırada Cebrâil (a.s.) gelir ve Peygamber Efendimize (s.a.v.) sofraya Câbir'in oğullarını da çağırması emrini iletir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) defalarca çağırtmasına rağmen anne çeşitli bahanelerle gönderemez. Câbir. b. Abdullah, eşini sıkıştırır ve kanlı bir kilimin içinde iki evladının cansız bedenini görünce şaşkınlık ve üzüntü içerisinde Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına döner.

Israrlar üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.) vahim durumu öğrenir. Çocukların başına gelir ve dua eder. Allah'ın izni ile iki kardeş birden ayaklanır ve hiçbir şey olmamış gibi oynamaya devam ederler. Sonrasında çocuklarla birlikte herkes sofrada buluşur ve yemekler yenilir. Câbir b. Abdullah'ın hanesi, sahâbenin gönlü şenlenir ve her hâl için Allah'a şükredilir."[132]

Paylaştığımız rivayet dışında küçük farklılıklar içeren rivayetler de mevcuttur. Bu rivayet üzerine beyitler halinde yazılan güfte, Kilis'te özellikle "Pafe Hoca" olarak tanınan Mustafa İslamoğlu tarafından çokça icrâ edilmektedir.

Mustafa İslamoğlu'ndan dinlediğimiz ve kayda aldığımız icrâ, okuyucunun yaşı ve sağlık durumu itibariyle yüksek perdeler, iniş çıkışlar ve geçkiler içermemekle birlikte özellikle iki kardeşin tekrardan dirilişini anlatan beyitte (Uykudan kalkar gibi sıçradılar, Canları sıhhat bulup oynadılar.) okuyucunun sesinin yükselmesi ve dinleyicilerin de salavât getirmesi, gerçekleşen mucizeye şahitliği simgelemektedir.

Serbest ölçüde ve genel olarak düz bir okuyuşa sahip olan eserin genel olarak nota akışı ve güftesi aşağıda verilmiştir:

[132] Mevlânâ Abdürrahman Câmî, *Şevâhid-ün Nübüvve,* çev. Hüseyin Hilmi Işık (İstanbul: Hakîkat Kitâbevi Yayınları, 2017), 156-158.

Şekil 7: Uşşâk -Mu‘cizât-ı Câbir

Mu‘cizât-ı Câbir

Ey cemaat sıdk ile gûş eyleyin,

Câm-ı aşkı aşk ile nûş eyleyin.

Ol Resûlullah’a nice mu‘cizât,

Oldu peygamberliğine beyyinât.

Ad olunmaz mu‘cizât birin hisâb,

Gerçi yazmıştır üç bin ehl-i kitâb.

Mu‘cizât-ı nazm-ı Kur’ân’ıdır,

Tâ sübh-i beyyinât olan Furkan’ıdır.

Layıkınca akla gelmez inâyeti,

Bahri ummandır anın her âyeti.

Mu‘cizâtından biri şakku’l kamer,

Birisi Abu zulâli mûteber.

Mu‘cizâtından birin edem beyân,

Dinle şimdi sıdk ile ey Müslüman!

Ol Resûl’ü bir muhibb-i sâdıkı,

Hazreti Câbir sahâvet sahibi.

Kuzu ile oynaşırlardı henüz,

Yani üç-dört yaştılar henüz.

Çün kuzu beslendi bitti müddeti,

Anı boğazladı Câbir Hazreti.

Vardı davet eyledi Peygamber'i,

Dahi Ashâb-ı Güzîn'in serveri.

İş bu hal içre sabinin birisi,

Eve geldi gördü yoktur kuzusu.

Kardeş dedi babam boğazladı,

Gel sana öğreteyim ne işledi.

İşte böyledir deyu çaldı bıçağı,

Ruhu teslim eyledi masum uşağı.

Validesi düşmüş idi hizmete,

Bak imdi bu kazayı kudrete.

Çün anası gördü kim akar kanı,

Dedi kim boğazladı bu yavrumu.

Kim bunu böyle boyamış kanına,

Bu sabinin kast olur mu canına.

Kardeşi dedi anın ben işledim,

Kendi boğazla dedi boğazladım.

Dama kaçtı ol sabi hem ahi,

Düştü boynu üzere cansız ol dahi.

Boynu altında kalıp düştü yanı,

Açtı yumdu ağzını verdi canı.

İkisi bir futaya sardı heman,

Bir yere sakladı ahûalî yaman.

Dedi bunu söylesem bir kimseye,

Belki Peygamber taâmı yemeye.

Sonra geldi ol Şâh-ı Resûl,

Ashâb'ı ile ahbâbı ile cümle ol.

Çün Câbir sofrayı düzdü tamam,

Dedi buyur ya Resûl'ü Muhterem.

Cebrâil geldi selam verdi O'na,

Dedi dur yeme budur emrî İlâh.

Câbir'in oğulları gelsin hele,

Ba'dehu şöyle taâma besmele.

Anda Ahmet Câbir'e emir eyledi,

Var getir o kulları söyledi.

Ol vakit zâr eyledi zevcesi,

Gözleri yaş ile doldu ağladı.

Bildi yoktur çare doğru söyledi,

Câbir'e macerayı hem söyledi.

Çünkü Câbir gördü bu masumları,

Vardı bir kimseye getirdi geri.

İkisini bir futada getirdiler,

Ol Resûl'ün yanına yetirdiler.

Açtılar ol futayı gördü kâmu,

İki masum birbirine sarılıp.

Ol Resûlullah gözden döktü yaşı,

Cümle ashab ağlayı düştü telaş.

Sahabe bu hale hayran oldular,

Bir ağızdan cümle giryân oldular.

Bir dua etti hemen ihvânlara,

Sığadı dest-i şerîfin anlara.

Uykudan kalkar gibi sıçradılar,

Canları sıhhat bulup oynadılar.

Her birin bir yanına aldı ol hümâm,

Cümleten mesrur edip yendi taâm.

El amân ey Hazreti Rabbu'l enâm,

El amân, ey lâ yemit'ul benâm.

Senden özge kimsemiz yoktur İlâh,

Senden özge bize bir kapu yoktur penâh.

Halimiz böyle giderse pür melâl,

Senden özge olmasa derde yâ ze'l-Celâl.

Son nefeste kıl kerem bu ümmete,

Lutfedip gark eyle bahri rahmete.

Hatimi hem valideyni etme red,

Hazreti sıddıka yâr et yâ Ahad.

Ger şefaat ister isen ey hümâm,

Salli ves-sıdkı alâ hayri'l-enâm.

Habîbullah'a salavât.[133]

[133] Paylaşılan güfte lâedrîdir. Bkz. Sinanoğlu, *Seçme Şiirler "Na't, Münâcât, Gazel, Kasîde, Koşma"*, 117-120.

2.1.9. Güveyi Koşması

Allah ile kurulan irtibatın en yalın hâli ve en ulaşılabilir aracı olan dua, şüphesiz toplumumuzun her kesiminde yer edinmiştir. Öyle ki en alakasız görünen kişiler dahi gün içerisinde kurduğu cümlelerin arasına "İnşallah" kelimesini ekleyerek bu hâli yaşatmışlardır.

Dua sadece hüzün veya talep halinden dolayı muhtaç hissedilen (ki kul her zaman Allah'a muhtaçtır) anlarda değil, sevinç halinde de şükrün ifâdesi olmuştur. Hatta bu durum edebî bir sanat halini almıştır ki Halk Edebiyatı'nda çokça rastlanan koşma türü eserler birçok duygunun ifâde edildiği şiirler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kilis halkı da sevinçli günlerini dualarla taçlandırmakta ve orijinal bir uygulama ortaya koymaktadır.

Merasim olarak icrâ edilen uygulama şu şekildedir: Düğün yapıldıktan ve nihayete erdikten sonra güveyi (damat) belli bir usul çerçevesinde Yatsı Namazı için câmiye götürülür. Cemaat ile namaz eda edildikten sonra güveyi sağdıçları eşliğinde hocanın yanına varır ve yapılan evliliğin hayrı için dua isterler. Dua yapıldıktan sonra sesi güzel olan müezzinler ve hazırda bulunan cemaatle birlikte tekbir ve salavâtlar okunur.

Güveyi iki müezzin arasında ahaliyle birlikte câmiden çıkıp eve doğru yol alırlar. Yolda müezzinler iki mendili uç uca bağlamış ve uçlarından tutmuştur. Güveyi ortada yanlarda müezzinler arkada ahali şeklindeki diziliş ile İlâhî, tekbir ve salavâtlar eşliğinde yol alan kâfile güveyi evine yaklaşınca, makamlı bir şekilde 'Güveyi Koşması' okunur ve güveyi evine salıverilir.[134]

[134] Sinanoğlu, *Seçme Şiirler "Na't, Münâcât, Gazel, Kasîde, Koşma"*, 114.

Okunan koşma her ne kadar tonlama ve süsleme farklılıkları olsa da Hâfız Kemâl Tezergil[135] tarafından Bestenigâr makamında bestelenmiş bir İlâhî olarak orijinalindeki gibi icrâ edilmeye çalışılmaktadır.

[135] 1926 yılında Bursa'da dünyaya gelmiştir. Ebeveyinleri evlâd-ı fatihân olup; babası Mustafa Sabri Efendi Makedonya, annesi Hikmet Hanım ise Romanya göçmenidir. Fatih'te Kefeli Câmii'nde görev yapan dayısı Muzaffer Ozak'tan çocuk yaşta imâmet ve müezzinlik öğrenmiştir. Birçok farklı hocadan kıraat, tâlim ve mûsikî eğitim almış olup aynı zamanda birçok farklı câmide uygulama imkânına erişmiştir. Nihayetinde otuz iki yıl resmî olarak çeşitli câmilerde güzel sesi ve sağlam kıraati ile görev yapmıştır. Emekli olduktan sonra da özellikle mûsikî eğitimlerine ve meşk ortamlarına devam etmiştir. Mûsikî eğitimi konusunda özellikle Hüseyin Cahit Gözkan, Hulusi Gökmenli, Saadettin Heper, Selahaddin Gürer, Selahattin Demirtaş, Hopçuzade Şakir Çetiner gibi isimlerden çokça istifade etmiştir. Bağırsak kanseri rahatsızlığı nedeniyle 15 Kasım 1996'da İstanbul'da vefat etmiştir. Bkz. Ahmet Hasipek, "Beyoğlu Ağa Camii'nin Musikişinas Müezzini; Hâfız Kemal Tezergil", *Çevrimiçi Müzik Bilimleri Dergisi* 3/1(Temmuz 2018), 113-114.

Şekil 8: Bestenigâr -Güveyi Koşması

Güveyi Koşması

Canan elinin güllerinin bağı göründü
Dost ikliminin lalesinin dağı göründü
Kaygu gecesi geçti kamu kalmadı korku
Vuslat günün gündüzünün ağı göründü

Envâr-ı Muhammed doğu ben tutdu cihânı
Şakku'l-kamerin mûcize parmağı göründü
Yakub'a bugün Yusuf'un kokusu geldi
Eyyûb'e dahi sıhhatinin sağı göründü

Dil hestesinin derdine timar erişti
Şemsî'ye dahi dostunun otağı göründü[136]

[136] Paylaşılan güfte Şemsî'ye aittir. Bkz. Sinanoğlu, *Seçme Şiirler "Na't, Münâcât, Gazel, Kasîde, Koşma"*, 115.

2.2. CÂMİ – TEKKE MÛSİKÎSİ ORTAK FORMLARI

Dinî Mûsikî'ye ait formlarının bir kısmı câmi ve tekkelerde ortak olarak icrâ edilmektedir. Bu durum o yörede yaşayan insanların tercihiyle alakalıdır. Bu minval üzere Kilis yöresinde her iki mekânda icrâsına rastladığımız veya uygulandığı bilgisine ulaştığımız formları aşağıda sıraladık.

2.2.1. Kasîde

"**Kasd**" kökünden türeyen ve "kastetmek, azmetmek, yönelmek" gibi anlamlara gelen "**Kasîde**"; terim olarak "üzerinde düşünülmek sûretiyle belirli bir amaç dahilde söylenmiş şiir" anlamına gelmekte olup bir tür olarak Arap Edebiyatı'nda doğmuş, sonrasında Fars ve Türk Edebiyatı'nda görülmeye başlanmıştır.[137] Genellikle övme veya yerme amacı taşıyan kasîdeler daha çok din ve devlet büyüklerini övmek amacı ile kaleme alınmıştır.

Türk Din Mûsikîsi'nde ise Allah'a, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ve din büyüklerine duyulan saygı ve sevginin yanında tasavvufî konulardan da bahseden şiirlerdir.

Makam veya makamlar çerçevesinde serbest veya irticâlen bir kişi tarafından okunan Kasîde formu Câmi ve Tekke Mûsikîsi'nde müştereken kullanılır. Arûz vezni ile ölçülen Kasîde formunun en meşhur şairi ise Nef'î'dir.[138]

[137] Hüseyin Elmalı, "Kasîde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/562.
[138] Koca -Turabi, "Türk Din Mûsikîsi Formları", 127.

2.2.1.1. Kasîde Kilis Örneği

Kilis'teki mânevî hayatın vazgeçilmezi ve Hz. Peygamber'e (s.a.v.) duyulan aşkın ifâdesi olan Kasîdeler, yukarıda da belirtildiği gibi özel gün ve gecelerde gerek minarelerden okunan Salâlarda gerek düzenlenen programlarda okuyucuların vazgeçilmezi olmuş ve Kilis Dinî Mûsikîsi içerisindeki yerini korumuştur. Kilisli mutasavvıf şairlerin çabası da Kasîde kültürünün devamlılığı adına kayda değerdir.

Ulaşılan icrâlarda Muhammes, Tahmis, Müseddes formundaki güftelerden de Kasîde adı altında istifade edildiğini görüyoruz. Kilis'te genellikle irticâlen okunan ve güftelerinin bir kısmı tanınmış Divân şairlerine ait olan Kasîdeler aşağıda sıralanmıştır.

Fakat bu Kasîdelerin son yıllarda icrâ çeşitliliği açısından azaldığı görülmektedir. Ömer Şekeroğlu ve Tekye Câmii imam-hatibi Osman Bora, bunun sebebini harf inkılâbıyla birlikte kullanılan kelimelerin değişmesi ve kelime hazinemizin farklılaşması olarak görmektedir. Bunun doğal sonucu olarak da yeni nesil eski güfteleri anlamakta zorluk çekmektedir. Bu durum da okunan Kasîdelerden tat alınması ve bu kasîdelerin içselleştirilmesi konusunda olumsuz bir sonuç doğurmaktadır.

Müseddes

Bilmedim ben neyleyeyim asla dil-i nâ-şâdıma
Halka itdiğim perestişdir sebep berbâdıma
Senden olmazsa inâyet rûz-u şeb feryâdıma
Hâsılı bir çâre yok gamdan benim âzâdıma
Kimseden ümmîd-u istimdâd gelmez yâdıma
Ey benim feryâd-res Rabbim yetiş imdâdıma

Kârı isyân Sîret'in ey zât-ı Rabbu'l-âlemîn

Her gice itsem sezadır sub-hu dek âh-u enîn

İsm-i pâkin çün beni kıl nâr-ı dûzahdan emîn

Kesmem ümîdim ki sensin âleme Rabbu'l-mu'în

Kimseden ümmîd-u istimdâd gelmez yâdıma

Ey benim feryâd-res Rabbim yetiş imdâdıma[139]

Müseddes

Sultân-ı Rusûl, Şâh-ı mümeccedsin Efendim

Bî-çârelere devlet-i sermedsin Efendim

Dîvân-ı ilâhîde ser-âmedsin Efendim

Menşûr-i la emrüke müeyyedsin Efendim

Sen Ahmed-u Mahmûd-u Muhammed'sin Efendim

Hakk'dan bize Sultân-ı müeyyedsin Efendim

Tâbiş-dih-i ervâh-ı mücerred güherindir

Mâlişgeh-i ruhsâr-ı melik hâk-i derindir

Ayîne-i dîdâr-ı tecellî nazarındır

Bu Bekr, Ömer, Osman-u Ali yârlarındır

Sen Ahmed-u Mahmûd-u Muhammed'sin Efendim

Hakk'dan bize Sultân-ı müeyyedsin Efendim

[139] Paylaşılan güfte Osman Sîret Efendi'ye aittir.

Hutben okunur minber-i iklîm-i bekâda

Hükmün tutulur mahkeme-i rûz-i cezâda

Gül-bâng-i kudûmun çekilir Arş-ı Hudâda

Esmâ-i Şerîfin anılır arz-u semâda

Sen Ahmed-u Mahmûd-u Muhammed'sin Efendim

Hakk'dan bize Sultân-ı müeyyedsin Efendim

Ol dem ki velîlerine kala hayrân

Nefsî deyu dehşetle kopa cümleden efgân

Ye's ile usâtın ola ahvâli perîşân

Destûr-i şefâatle senindir yine

Sen Ahmed-u Mahmûd-u Muhammed'sin Efendim

Hakk'dan bize Sultân-ı müeyyedsin Efendim

Bir gün ki dalıp bahr-ı gama fikrete gittim

İlden yitirip kendimi, bî-hodluğa yittim

İsyânım anıp, âkıbetimden hazer etdim

Bu matlâ-ı yâd eyledi bir seyyid işitdim

Sen Ahmed-u Mahmûd-u Muhammed'sin Efendim

Hakk'dan bize Sultân-ı müeyyedsin Efendim

Ümmîddeyiz ye's ile âh eylemeyiz biz

Sermâye-i imân-ı tebâh eylemeyiz biz

Bâbın koyup ağyâre penâh eylemeyiz biz

Bir kimseye sâyende nigâh eylemeyiz biz

Sen Ahmed-u Mahmûd-u Muhammed'sin Efendim

Hakk'dan bize Sultân-ı müeyyedsin Efendim

Bî-çâredir ümmetlerin isyânına bakma

Dest-i red urup, hasret ile dûzaha kakma

Rahm eyle amân, âteş-i hicrânına yakma

Ez-cümle kulun Gâlib-i pür-cürmü bırakma

Sen Ahmed-u Mahmûd-u Muhammed'sin Efendim

Hakk'dan bize Sultân-ı müeyyedsin Efendim[140]

Muhammes

Esir-i nefs-i emmârem aceb bed hâl bed-kâram

Hafir-i kabre erişdim hevâ ile henüz yâram

Giderim râhazâdı yok sana ne yüz ile varam

Esirge kapına geldim dedin yâ Rab gaffâram

Senin kapın durur iken ya ben kime yalvaram

Senin her köşede zikrin okur zühhâd ubbâdın

Kimi ahfaya mazhardur kimi cehren okur adın

Ne eksilir hazinenden gani vehhâb iken adın

Esirge kapına geldim dedin yâ Rab gaffâram

Senin kapın durur iken ya ben kime yalvaram

[140] Paylaşılan güfte Şeyh Galip'e aittir.

Eğer yüz bin günâh etsem recâmı kesmezem senden

Kelamında musarrahtır dedin lâ-taknatu benden

Mübeşşirle haşr eyle bu ruhum çıkmadan tenden

Esirge kapına geldim dedin yâ Rab gaffâram

Senin kapın durur iken ya ben kime yalvaram

Hudâvendâ sen ol Allahu Rahmân-u Rahim'sin

Kamû ahvâlime vâkıf Habîr'imsin Basîr'imsin

Egısnâ yâ gıyâse'l-mustagisin dest-girimsin

Esirge kapına geldim dedin yâ Rab gaffâram

Senin kapın durur iken ya ben kime yalvaram

Kulundur Zâkiri[141] hem derdmend-i âlim ü dânâ

Senin tevhidini eyler hevâ ile henüz envâr

N'olur suçumu avf etsen sana şirk etmedim asla

Esirge kapına geldim dedin yâ Rab gaffâram

Senin kapın durur iken ya ben kime yalvaram

[141] Paylaşılan güfte Hatîb Zâkirî Hasan Efendi'ye aittir. Zâkirî Hasan Efendi, 16. yüzyılın sonları ile 17. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olup bestekâr ve mutasavvıf bir şairdir. Halvetiye tarikatına intisab eden şair, dinî-tasavvufî edebiyat geleneğine bağlı şiirler kaleme almış, Câmi Mûsikîsi formlarında bestelediği eserlerle ünlü olmuştur. Bkz. Süleyman Eroğlu, "Mutasavvıf, Bestekâr Bir Şair: Zâkirî Hasan Efendi ve Yayımlanmamış Şiirleri", *Turkish Studies International Periodical For the Languages.Literature and History of Turkish or Turkic Volume* 9/12 (Aralık 2014), 235.

Kasîde

Nûrun ki etdi âlemi Rahşan Efendimiz
Yoktur cihânda zulmete imkân Efendimiz
Bî-şek yegâne râh-ı hakikat şeriatın
Etdik hulûs-i kalb ile iman Efendimiz

İslâmdır tefahürümüz hem gururumuz
Âlemde var mı böyle şeref şan Efendimiz
Kisra'nın oldu tahtı zuhurunla hâk-sar
Sönmüştü ol dem âteş-i İran Efendimiz

Kemter kulundu hepsi o gün bağlamış kemer
Fağfur-i Şah-ı Kayser-i Hakan Efendimiz
Çehren tulû edince Rab'dan kemâl ile
Söndü cemali Yusuf-u Kenân Efendimiz

Mazur tut bu âcizi kim cüret eyledi
Zerreyken oldu şemse Senahan Efendimiz
Mümkün mü "vedduhâ" var iken medhin eylemek
Çün söylemiş "lâ emruke" Rahman Efendimiz

Bildim di âlemin sebebi zât-i pâkini
“Levlâke” oldu kadrine miyzan Efendimiz
Dürri yetimsin ki sana Mustafa denir
Ey on sekiz bin âleme sultân Efendimiz

Doldurdu bunca âlemi rahmet senin için
Sensin çü pişüvayi resûlan Efendimiz
Hulkun senâsın etmeye bulmaz mecâl-i dil
Çünki “Azim’dir” dedi Yezdân Efendimiz

Ta’lim eden Hüdâ idi ümmî isen ne var
Oldun ukele menbâ-ı irfân Efendimiz
Etmişti ol haberle şehâdet şecer sütur
Taşlardı davetinle huruşân Efendimiz

Bir tek işaretin bize rahmet için yeter
Ey bahr-i feyz-i katresi ummân Efendimiz
Saklardı cism-i pâkini hep âfıtabdan
Sensin cenâbı Hakk’a çü cânân Efendimiz

Ey gamzen o demki erdi kamer pâre pâredir
Tutmuş onun da gönlünü hicrân Efendimiz
Âb-ı zülâl akıttın elinden gazâ günü
İcâzın etdi Hızır’ı da hayrân Efendimiz

Mi‘râcın demek şeb-i esrade pâyesin
Olmuş değil zeban için âsân Efendimiz
Naz uykusundan aldı götürmek için seni
Cibril bu davet için bulup cân Efendimiz

Bin bir beyana var mı sebep mu‘cizâtını
Yetmez mi ol makamda Kur’ân Efendimiz
Vermez cihânyâr-ı güzînin misâlini
Beyhudedir ki devrede devrân Efendimiz

Onlardı dört esası şeriat binasının
Sıdk ile Ali, Ömer, Osman Efendimiz
Çıkmaz asla gönülden asla hasenler muhabbeti
Taht urdu dilde şâh şehîdân Efendimiz

Her kim ki hâk-i âl-i abâdan şeref umar
Olsun cihânda şan-ı fıravan Efendimiz
Cüd’ün o baharıdır ki bulunmaz nihayet
Yoktur atan için dehi pâyân Efendimiz

Senden gelirdi lütfü inâyet sehâ senin
Sensin kerim-i sahibi ihsân Efendimiz
Azdır ne söylesem seni medheylemek için
Yazmak gerekti defter-i divân Efendimiz

Senden şefaat isteyu Faruk geldi kim

Göz yaşlarında derd-i nümâyan Efendimiz

Hiçbir zaman beni eşiğinden ayırma kim

Yalnız kapında var bana dermân Efendimiz

Billah elestten beri var iştiyakımız

Diller bu âh-ü zâr ile giryân Efendimiz

Yâ Mustafa bırakma bizi böyle bî-nevâ

Bitsin şefaatin ile hüsran Efendimiz

Medh-ü senâ sipasü salât-ü selam sana

Olsun hezar kerre hezarân Efendimiz[142]

[142] Paylaşılan güfte Faruk Kadri Timurtaş Kilisî'ye aittir. Bkz. Sinanoğlu (ed.), *Seçme Şiirler "Na't, Münâcât, Gazel, Kasîde, Koşma"*, 53.

2.2.1.2. Kasîde-i Bürde

Kasîde-i Bürde tamlaması, "Hırka Kasîdesi" anlamına gelmekte olup Dinî Edebiyat'ta Kasîde-i Bürde olarak iki Arapça kasîde vardır. Bunlardan ilki Kâ'b b. Züheyr'e ait olup yazma sebebi daha önceleri İslâm ve Hz. Peygamber'i (s.a.v.) kötülemek için yazdığı şiirden duyduğu pişmanlıktır.[143] Kısa bir bölümü şöyledir:

"Ünbitu enne Resûlallahi ev'adenî, ve'l-afvu inde Resûlillahi me'mûlu

İnne'r-Resûle leseyfun yustedâu bihî Muhennedun min suyûfillâhi meslûlu"

"أنبىءت ان رسول الله أو عدني , والعفو عند رسول الله مأمول"

"إن الرسول لسيف يستضاء به , مهند من سيوف الله مسلول

(*İşittim ki; Allah Resûlü davetine icabet etmemi dilemiş. Ben de huzurunda ondan af dilerim. O Resûl ki; Allah'ın çekilmiş kılıçlarından biridir. Hem de ışık saçan Hint işi parlak bir kılıç.*)

Bu Kasîde'nin İslâm Edebiyatı'nın ilk Nâ'tı olduğu zikredilmekte olup Hz. Peygamber (s.a.v), Kâ'b b. Züheyr Kasîde'yi okumayı bitirmeden sırtındaki hırkayı çıkartıp ona hediye etmiştir.[144]

Diğer Kasîde-i Bürde ise bizim asıl üzerinde duracağımız ve bir Hz. Peygamber (s.a.v.) aşığı olan Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî'ye aittir. Kasîde-i Bürde'nin muhtevasına geçmeden önce yazarından bahsedelim.

[143] Koca, *İslâm Medeniyeti'nde Salâ ve Salavât Geleneği -Anadolu Örneği-*, 153.
[144] Koca, *İslâm Medeniyeti'nde Salâ ve Salavât Geleneği -Anadolu Örneği-*, 154.

2.2.1.2.1. Kasîde-i Bürde Yazarı Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî

Mısır'ın Behnasâ şehrine bağlı Behşim'de H.608/M.1212'de dünyaya gelen Bûsîrî Berberî asıllı olup babası tarafından Bûsîrli olduğu için Bûsîrî, annesi tarafından Delâslı olduğu için Delâsî sıfatları ile anılmaktadır.

Tahsili ile alakalı ayrıntılı bilgi olmayıp ilk öğrenimi sırasında Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemiş ve sonrasında Kahire'de hocası Şeyh Abdüzzâhir Mescidi'nin derslerine katılmıştır. İslâmî ilimlerin yanında dil ve edebiyat alanında da kendisini geliştirip hadis ve siyer ile meşgul olmuş, Yahudi ve Hıristiyanlara karşı reddiyeler yazmıştır.

Fiziksel olarak kuvvetli bir bünyeye sahip olmayan Bûsîrî, hayatının sonlarına doğru felç geçirmiş olup, rivayete göre Hz. Peygamber'e (s.a.v.) olan sevgisine dair yazdığı Kasîde vesilesi ile (Kasîde-i Bürde) hastalığından kurtulmuştur. Seksen küsur yaşlarında İskenderiye'de vefat etmiştir.

Eserlerinin çoğu manzum olan Bûsîrî, bunların büyük bir bölümünü Hz. Peygamber'e (s.a.v.) atfen yazmış olup bazılarını şöyle sıralayabiliriz: *Kasîdetü'l-bürde, Dîvânü'l-Bûsîrî, el-Kasîdetü'l-hemziyye fî medhi'n-nebeviyye, Zuhrü'l-meʿâd fî vezni Bânet Suʿâd, el-Kasîdetü'l-mudariyye fi's-salâtiʿalâ hayri'l-beriyye*. Bununla birlikte bazı kasîdelerinde zamanın sosyal durumunu da yansıtmaktadır. Bunlardan birinde 1265 yılında Medine'nin yanmasından duyduğu üzüntü üzerine *Takdîsü'l-Harem* adını verdiği bir eser kaleme almıştır. Şiirlerinden başka Yahudilik ve Hristiyanlığa reddiye konusunda *el-Muhrec ve'l-merdud* adını taşıyan bir başka eseri daha vardır.

Bu eserleri dışında devlet büyükleriyle birlikte Mısır'ın sosyal ve ahlâkî hayatına dair kaleme aldığı birçok şiiri de bulunmaktadır.[145]

[145] Mahmut Kaya, "Bûsîrî, Muhammed b. Saîd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/468-470.

2.2.1.2.2. Kasîde-i Bürde'nin Muhtevası

Bûsîrî'nin Hz. Peygamber (s.a.v.) için yazdığı ve *el-Kevâkibü'd-dürriye fî medhi hayri'il-beriyye* olarak isimlendirdiği eseri, kafiye harfi mîm olduğu için el-*Kasîdetü'l-mîmiyye*, şairin hastalığından kurtulmasına vesile olmasından ötürü *Kasîdetü'l Bürde* adını almış ve bu isimle meşhur olmuştur.[146] Osmanlı kültür muhitinde ise Kâ'b b. Züheyr'in Kasîde'si ile karıştırılmaması amacıyla genellikle *Kasîdetü'l-bür'e* (el-Kasîdetü'l-bür'iyye) olarak anılmışsa da literatürde *Kasîdetü'l Bürde* olarak tanınmıştır.[147]

Bu Kasîde'nin İslâm ülkelerinde çokça yaygın olması Bûsîrî'nin felçli halinden kurtulmasına dair bahsedilen şu olaya dayandırılmaktadır:

Felçli durumundan dolayı bir akşam kendisine şifa vermesi için Allah'a dua eden şair bir gece rüyasında Hz. Peygamber'i (s.a.v.) görür. Resûl-i Ekrem ondan kendisi için yazdığı Kasîde'yi isteyince Bûsîrî kendisi içim birçok Kasîde yazdığını ve hangisini okuması gerektiğini sorar. Hz. Peygamber (s.a.v.) de Kasîde'nin ilk beytini okur ve şair Kasîde'nin devamını getirir. Peygamberimiz (s.a.v.) sonuna kadar dinledikten sonra sırtındaki hırkasını (bürde) çıkarır, şairin üstüne örter ve eliyle vücudunun felçli olan bölümünü sıvazlar. Bûsîrî uyandığında vücudundaki felcin yok olduğunu fark eder."[148]

Kasîde-i Bürde; Kasîdelerin genel özelliği olan sevgiliye özlem temasıyla başlamakta olup insanı yanlışa sürükleyen nefisten şikâyet, insanlığın kurtarıcısı Hz. Peygamber'e (s.a.v.) methiye, dünyaya gelmesi ve gösterdiği mûcizeleri, Kur'ân-ı Kerîm'in fazileti, mi'rac mu'cizesi, nefisle mücadelenin önemi, günahlardan dolayı duyulan pişmanlık, Allah'tan bağışlanma ümidi, dua ve niyazla sona ermektedir. [149]

Kasîde-i Bürde on bölüm ihtiva edip eski nüshalarında 160 beyit iken sonradan 165 beyte kadar ulaşmıştır. Bûsîrî hayatta iken Abdüsselâm b. İdrîs el-

[146] Mahmut Kaya, "Kasîdetü'l-Bürde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/568.
[147] Kaya, "Kasîdetü'l-Bürde", 24/568.
[148] Kaya, "Kasîdetü'l-Bürde", 24/568.
[149] Academia.edu, "Kasîde-i Bürde Besteleri 2014", (Erişim24 Mart 2019).

Merraküşi ve Ebu Şâme el-Makdisî tarafından şerh edilen Kasîde aruzun basit bahriyle yazılmış olup İslâm coğrafyasında büyük ilgi görmüştür. Dinî toplantılarda, mübarek gün ve gecelerde, düğün, sünnet, bayram ve cenaze merasimlerinde icrâ edilmiştir. Bazı meclislerde haftalık evrâd olarak da okunan Kasîde'nin 140. beytinden sonraki bölümü felçlilere şifa bulmaları amacıyla yedi gün süreyle okunmakta olup hattatlar tarafından meşk derslerinde yazıldığı bilinmektedir.[150]Kasîde şu sözlerle başlar:

"Emin tezekküri cîrânin bi-zî selemin

Mezecte dem'an cerâmin mukletin bi demin…"

"ا من تذكر جيران بزي سلم , مزجت دمعا جرى من مقلة بدم"

(*Ey gönül, Selemlileri anmaktan mı gözünden kanlı yaş akıtıyorsun?*

Yoksa Kâzım'a tarafından rüzgâr mı esti,

Yahut zifri karanlıkta Izâm Dağı'ndan şimşek mi çaktı?

Gözlerine ne oldu ki "Dur, ağlama!" desen yaş döker

Kalbine ne oldu ki "Ayıl, kendine gel!" desen coşup kendinden geçer

Yanıp tutuşan kalp ve akan göz yaşı karşısında

Âşık sevginin gizli kalacağını mı sanır?)

Türkçe dışında bütün İslâm ülkeleri dillerine çevrildiği gibi birçok Avrupa devletinin de diline çevrilmiş olup üzerine tezler yapılmıştır. Kasîde'nin Türkçe'ye birçok çevirisinden biri olan Abidin Paşa çevirisi, dinler tarihi profesörü Ömer Faruk Harman tarafından sadeleştirilerek yayınlanmış, felsefe profesörü Mahmut Kaya tarafından şiir çevirisi yapılmıştır.[151]

Kâside-i Bürde'nin Türkçe çevirilerine veya seslendirilmiş şekline internet sitelerinde rastlamamakla birlikte İstanbul'da bir yayıncı olan Ajans Yıldırım

[150] Kaya, "Kasîdetü'l-Bürde", 24/568-569.
[151] Academia.edu, "Kasîde-i Bürde Besteleri 2014".

tarafından CD yayını yapılmıştır. Kenan Büyükaksoy'un "*Rifai*" bestesi Erkan Mutlu'nun "*Gel Efendim*" adlı albümünde yer almıştır. Kasîde ve şairinin hayatı üzerine Mahmut Çetin, "*Hırka*" adlı bir roman yazmış, bir de sinema filmi yapılmıştır.[152]

2.2.1.2.3. Kasîde-i Bürde Besteleri

Recep Uslu yayınladığı e-makalesinde, Kasîde-i Bürde'nin birçok dile çevrildiğini ve dolayısıyla Kasîde-i Bürde okuyuşlarının 13. yüzyıla kadar uzanabileceğini ifâde etmektedir. Bu besteler için en önemli kaynak olarak ise derlemeleri göstermektedir. Aynı zamanda Kâside-i Bürde'nin "şuğul" olduğunu, nota arşivlerinde Çargâh veya Sabâ (1), Hüseynî (3), Hüzzam (2), Rast (3), Segâh (1) ve Uşşâk (1) olmak üzere farklı makamlarda toplam 11 adet notası bulunduğunu bildirmektedir. Biri hariç diğerleri derlemelerle elde edilen notalar olmakla birlikte bazılarının kaynağı Hüseyin Sadettin Arel'in 1945 tarihli defteri olup Şeyh Halis Efendi'ye dayanmaktadır. Halil Can'ın notunu taşıyan 1948'lere ait Hüseynî nota (Cüneyt Kosal arşivi) ve 1979'da Urfa'da derlenen notası dışında (*Musiki Mecmuası*'nda yayınlanan), Mithat Arısoy tarafından 1985'ten sonra notaya alınanlar Türk Din Mûsikîsi tarihindeki yerini almıştır.[153]

Fatih Koca ise eserinde, Recep Uslu'nun yazısında verdiği nota örneklerini de içermekle birlikte Bestenigâr (1), Çargâh (1), Hüseynî (3), Hüzzam (3), Rast (4), Sabâ (2), Segâh (1), Uşşâk (2) olmak üzere toplam 17 farklı nota örneğine yer vermektedir.[154]

Ayrıca Hüseyin Akpınar'ın eserinde, Şanlıurfa yöresine ait olarak verdiği Hüseynî (1), Segâh (1) beste örnekleri de bulunmaktadır.[155] Bunlardan Hüseynî olanı Fatih Koca'nın Urfa yöresine ait olarak verdiği Hüseynî beste ile çokça benzerlik göstermekle birlikte küçük farklılıklar vardır. Hüseyin Akpınar'ın notaya aldığı Segâh beste ise tamamen kendine özgüdür. Hüseyin Akpınar, Şanlıurfa'da

[152] Academia.edu, "Kasîde-i Bürde Besteleri 2014".
[153] Academia.edu, "Kasîde-i Bürde Besteleri 2014".
[154] Koca, *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavât Geleneği -Anadolu Örneği-*, 325-340.
[155] Akpınar, *Şanlıurfa'da Dinî Mûsikî*, 323-325.

1970'lerden beridir defler eşliğinde zâkirler tarafından icrâ edilen çiftelerin Mevlid bahirleri arasında da tevşih niteliğinde okunduğunu belirterek Kasîde-i Bürde'den;

"Huve'l-habîbü'llezî türcâ şefâatuhû

Likulli hevlin mine'l-ehvâli muktehimi"

"هوالحبيب الذي ترجى شفا عته , لكل هول من إلأهوال مقتحم"

(*Ancak O Sevgili kurtarabilir bizi, O'nun merhameti, O'nun şefaati*

Kim döndüyse sesine, koşup yapıştıysa O'nun eteğine)

mısraları ile başlayan bölümün şuğul formunda, defler eşliğinde Aksak usulü ve Uşşâk makamında koro halinde icrâ edildiğini bildirmiştir.

Bütün bunların yanında usta müzisyen zâkirler tarafından farklı makamlarda, bazen orijinal bazen de çeşitleme yöntemiyle de icrâ edilen Kasîde-i Bürde, Türk Din Mûsikîsi veya Türk Tasavvuf Mûsikîsi geleneğini yaşatan ortak kültür içinde yaygın örneklerden biri olmuştur.[156]

[156] Academia.edu, "Kasîde-i Bürde Besteleri 2014".

2.2.1.2.4. Kasîde-i Bürde Kilis Örneği

Kilis'te okunan Kasîde-i Bürde hakkında çokça bir mâlûmat olmayıp Kilis Dinî Mûsikîsi'nde maalesef unutulmaya aday bir form olarak göze çarpmaktadır. Bunun sebebi muhtemeldir ki "Kasîde" başlığı altında da belirtildiği gibi kullanılan kelimelerin günümüz Türkçe'sinde kullanılmamasıdır.

Kilis'te Kasîde-i Bürde örneğinin tarihine, icrâ üslûbuna veya bestekârına ait yazılı bir kaynak bulunmamaktadır. Kilis'te yaptığımız görüşmelerde edindiğimiz bilgiler kısıtlı da olsa bizlere bir değerlendirme imkânı sağlamaktadır.

Kilis'e özgü bestesi ve üslûbuyla Osman Bora'dan dinlediğimiz ve notaya aldığımız Kasîde-i Bürde'nin güftesi (okunan beyitleri) şu şekildedir:

1. Mevlâ yâ salli ve sellim dâimen ebeden
   Alâ Habibike hayr'il-halkı küllihimi

"مو لا ي صل و سلم داءما أبدا , على حبيبك خير الخلق كلهم"

(Ey Mevlâ'mız, salât ve selâm dâima ve ebeden
Yarattıklarının en hayırlısı olan Habîbi'nin üzerine olsun)

2. Hüvel Habîbü'llezi türcâ şefâatühû
   Li külli hevlin minel ehvâli muktehimi

"هوالحبيب الذي ترجى شفا عته , لكل هول من إلأهوال مقتحم"

(*Ancak O Sevgili kurtarabilir bizi, O'nun merhameti, O'nun şefaati*
Kim döndüyse sesine, koşup yapıştıysa O'nun eteğine)

Kilis'teki Kasîde-i Bürde için diğer bir kaynağımız ise aslen Kilisli olan ve müzik yazarlığı yapan İlhami Gökçen'dir. Küçüklüğünde defalarca farkında olmadan dinlediği, yazarını ve adını yıllar sonra öğrendiği Kasîde-i Bürde'ye ait anılarını *Müzik Dergisi*'ndeki yazısında şöyle anlatmaktadır:

"Çocukluğumda evimizde babacığımın zaman zaman bir İlâhî söylediğini duyardım. Sözleri Arapça idi. Basit ama çekici bir ezgisi vardı. Babam buna *Kasîde-i Bürde* derdi. Başka da bir şey de söylemezdi bu Kasîde hakkında. Babam önce Kasîde'nin birinci beytini sonra da salavât beytini söylerdi. Başka beyitlerini söylediğini de duymadım. Ben de babamın ağzından bu kasîdenin sözlerini ve ezgisini öğrenmiştim:

"Emin tezekküri cîrânin bi-zî selemin

Mezecte dem'an cerâmin mukletin bi demin…"

"ا من تذكر جيران بزي سلم , مزجت دمعا جرى من مقلة بدم"

(*Ey gönül, Selemlileri anmaktan mı gözünden kanlı yaş akıtıyorsun?)*

"Mevlâ yâ salli ve sellim dâimen ebeden

Alâ Habibike hayr'il-halkı küllihimi"

"مو لا ي صل و سلم داءما أبدا , على حبيبك خير الخلق كلهم"

(Ey Mevlâ'mız, salât ve selâm dâima ve ebeden

Yarattıklarının en hayırlısı olan Habîbi'nin üzerine olsun)

Babam gençliğinde Kilis'te medrese öğrencisiydi. Bu İlâhî'yi herhalde medresede okuduğu sıralarda öğrenmişti.

Hatta medrese kitapları arasından, bu kâsideyi şerh eden Ömer b. Ahmed Harputî'nin ünlü (Arapça) "عصيدة الشهده شرح قصيدة البردة للخرپوتى" (*Asîdetü'ş-şehde şerh kasîdet'l-bürde el-Harpûtî)*[157] kitabı çıktı. Belki de bu Kasîde, medresede Arapça öğrenimi için kullanılıyordu.

Kardeşlerimden öğrendiğime göre babamla bu Kasîde'yi bayram namazına gidip gelirken söylerlermiş. Ben Kilis'te başka bir yer veya zamanda bu Kasîde'nin söylendiğini duymadım.

İlâhîyât-ı Ken'an kitabı yayınlandığında orada bir *Kasîde-i Bürde* İlâhî'sinin notası olduğunu gördüm. Kenan Rifâi'nin Rast makamında bestelediği *Kasîde-i Bürde* İlâhî'si form bakımından benzerliğine rağmen babamın inici bir Hicâz dizisiyle söylediği İlâhî değildi. Fakat bu suretle hiç olmazsa Kasîde'nin Arapça metnini ve şairinin de adını öğrenmiş oldum."[158]

Gökçen, babasının söylediği gibi Hicâz dizili bir Kasîde-i Bürde olmadığını gördüğünde baba yadigârı Kasîde-i Bürde'nin bestesinin notasını bulamadığımdan dolayı kendisi notaya alarak onu unutulmaktan kurtarmayı bir vazife edindiğini ifâde etmektedir.

Kanada'da yaşayan Adnan ismindeki kardeşinin bir gün bir Arap televizyonunda bu Kasîde'nin babası gibi söylendiğini duyduğunu bildiren Gökçen, Kilis'in Suriye'ye yakınlığına binaen babasının bu söyleyişi Araplardan öğrenmiş olabileceği ihtimaline yer vermektedir. Daha detaylı bir çalışmada Kilis'teki Suriye kanyonunda yaşayan ve Dinî Mûsikî ile ilgilenen kişiler ile görüşerek gerçekliğini araştırmak mümkündür.

Netice olarak Kilis'e ait elimizde bulunan iki nota örneğini aşağıda sizlerle paylaşıyoruz. İlk paylaştığımız nota örneği Osman Bora kaynaklı olup

[157] Müftü Hacı Ömer b. Ahmed'in kaleme aldığı eser, 1990 yılında İstanbul'da Daru Şirketi-s Sahafiyye Osmaniye tarafından bastırılmıştır. Müellif, Elazığ Harput doğumlu olduğu için Harputî olarak isimlendirilmektedir. Kasîde-i Bürde'nin müfredatını sırasıyla ele alan şerh önce ma'nâ, sarf, nahiv ve belağat yönlerini tahlil eder. Sonra mantık kaideleri ve toplu ma'nâya değinerek beyitler arasındaki alakayı ortaya koymaya çalışır. İstişhadın fazlaca yer bulduğu şerhte şârihlerin farklı ve benzer görüşlerine de değinilir. Bkz. Murat Eren, *Bûsîrî'nin Kasîdetü'l-Bürdesi ile Ahmet Şevkî'nin Nehcü'l-Bürdesi'nin Karşılaştırılması* (Bingöl: Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 28.

[158] Academia.edu, "Kasîde-i Bürde", (Erişim05 Nisan 2019).

gözlemlediğimiz kadarıyla şu an Kilis'te Kasîde-i Bürde bu şekilde icrâ edilmektedir. Recai Aslan tarafından derlenmiş ve notaya alınmıştır. Hicâz makamında bestelenen eserin bestesi lâedrî olup Sofyan usulünde icrâ edilmektedir. Karar perdesi (La) Dügâh olup güçlü perdesi (Re) Nevâ'dır. Yeden perdesi ise (Sol) Rast olup tiz perdelere doğru herhangi bir genişleme gözlenmemektedir. Melodik seyri (La) Dügâh perdesinde Hicâz beşlisi ile başlayıp inici çıkıcı bir seyir izler ve yine (La) Dügâh ile karar verir.

İkinci nota örneği ise İlhami Gökçen tarafından babası anısına bizzat notaya alınmış olan Kasîde-i Bürde bestesidir. İlk örnekte olduğu gibi Hicâz makamında ve Sofyan usulünde icrâ edilen eserin güçlü perdesi (Re) Nevâ olup karar perdesi (La) Dügâh'tır. Melodik seyir açısından ilk örnekten farklı olmakla birlikte düz bir seyir izler. Aynı zamanda güfte olarak da ilk örnekle farklılığa sahip olduğu görülmektedir.

Şekil 9: Hicâz -Kasîde-i Bürde (Örnek 1)

Kasîde-i Bürde

(İcrâ edilen kısım)

Mevlâ yâ salli ve sellim dâimen ebeden
Alâ Habibike hayr'il-halkı küllihimi

"مو لا ي صل و سلم داءما أبدا , على حبيبك خير الخلق كلهم"

(Ey Mevlâ'mız, salât ve selâm dâima ve ebeden
Yarattıklarının en hayırlısı olan Habîbi'nin üzerine olsun)

Hüvel Habîbü'llezi türcâ şefâatühû
Li külli hevlin minel ehvâli muktehimi

"هوالحبيب الذي ترجى شفا عته , لكل هول من إلأهوال مقتحم"

(*Ancak O Sevgili kurtarabilir bizi, O'nun merhameti, O'nun şefaati*
Kim döndüyse sesine, koşup yapıştıysa O'nun eteğine)

Şekil 10: Hicâz -Kasîde-i Bürde (Örnek 2)

Kasîde-i Bürde

(İcrâ edilen kısım)

“Emin tezekküri cîrânin bi-zî selemin

Mezecte dem’an cerâmin mukletin bi demin…”

“ا من تذكر جيران بزي سلم , مزجت دمعا جرى من مقلة بدم“

(*Ey gönül, Selemlileri anmaktan mı gözünden kanlı yaş akıtıyorsun?)*

“Mevlâ yâ salli ve sellim dâimen ebeden

Alâ Habibike hayr’il-halkı küllihimi”

“مو لا ي صل و سلم داءما أبدا , على حبيبك خير الخلق كلهم“

(Ey Mevlâ’mız, salât ve selâm dâima ve ebeden

Yarattıklarının en hayırlısı olan Habîbi’nin üzerine olsun)

2.2.2. Salât-ı Kemâliye

Kādirî, Rifâî ve Halvetî gibi tarikatlerin ayinlerinde gördüğümüz bu salât, adını güftesinde de var olan "adede kemâlillâhi ve kemâ yelî ku bi kemâlihi" ifâdesinden alıp, salâtın metni Halvetiyye tarikatının Bekrî kolunun kurucusu Şeyh Mustafa Kemâleddin el-Bekrî tarafından kaleme alınmıştır.[159]Rifâî şeyhi olan Seyyid Mehmed Nûri Üsküdârî (Ö. 1273/1856)'nin, mürîdi ve mânevî evladı olan Palancı Derviş Hasan Efendi'nin talebi üzerine Salât-ı Kemâliye'ye şerh yazdığı bilinmektedir.[160]

Rifâîyye'nin bir kolu olan Kıyamîler'de (Muharrem ayları hariç) zikre Salât-ı Kemâliye ile başlanır ve ardından kendisine mahsus bir tavır ve usul ile koro halinde evrâd-ı şerife okunur.[161] Ayrıca Kâdirî ve Rifâîlerin Yatsı Namazı'ndan sonra şeyh efendinin başkanlığında topluca yedi defa okunmakta olup buna "yatsı usulü" denilmiştir.[162]

Tekke ve Câmi Mûsikîsi'nde sıkça karşılaştığımız Salât-ı Kemâliye, çeşitli güfte ve bestelerde okunabilmektedir. Güfte olarak çok fazla bir fark göremesek de beste olarak kayda değer bir zenginlik görebiliyoruz.

Salât-ı Kemâliye'nin farklı metinlerinden birisi şu şekildedir:

1. *Allâhümme salli ve sellim ve bârik 'alâ seyyidinâ Muhammedin ve 'alâ âlihî 'adede kema' lillahi ve kemâ yelîku bi kemâlihî*
2. *Allâhümme salli ve sellim ve bârik 'alâ rasûlinâ Muhammedin ve 'alâ âlihî 'adede kema' lillahi ve kemâ yelîku bi kemâlihî*
3. *Allâhümme salli ve sellim ve bârik 'alâ nebiyyinâ Muhammedin ve 'alâ âlihî 'adede kema' lillahi ve kemâ yelîku bi kemâlihî*
4. *Allâhümme salli ve sellim ve bârik 'alâ şemsi'd-duhâ Muhammedin ve 'alâ âlihî 'adede kema' lillahi ve kemâ yelîku bi kemâlihî*

---

[159] Turabi, "Bir Tekke Mûsikîsi Olarak Salât-ı Kemâliye ve Şanlıurfa'da Okunan Salât-ı Kemâliyelerle Karşılaştırılmalı Değerlendirilmesi",184; Koca - Turabi, "Türk Din Mûsikîsi Formları", 122.

[160] Selami Şimşek, "Seyyid Mehmed Nûri Üsküdârî ve Salât-ı Kemâliye Şerhi", *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*11 (Temmuz 2003), 358.

[161] Akpınar, *Şanlıurfa'da Dinî Mûsikî*, 70.

[162] Koca -Turabi, "Türk Din Mûsikîsi Formları", 122.

5. *Allâhümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ bedri’d-dücâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kema’ lillahi ve kemâ yelîku bi kemâlihî*
6. *Allâhümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ hayri’l-verâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kema’ lillahi ve kemâ yelîku bi kemâlihî*
7. *Allâhümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ nûri’l-Hüdâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kema’ lillahi ve kemâ yelîku bi kemâlihî*

Necdet Tanlak’ın tecvid kaidelerine göre notaya aldığı Salât-ı Kemâliye ise altı cümleden oluşmaktadır.[163] Özellikle birinci cümlesi farklılık arz eden ve İstanbul’da Halvetî Cerrâhî tarîkinde de okunduğunu bildiğimiz farklı metinlerinden birisi ise şu şekildedir:

1. *Allâhümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ seyyidinâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede in‘âmillâhi’l-kerîmi ve ifdâlihî*
2. *Allâhümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ seyyidinâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kema’ lillahi ve kemâ yelîku bi kemâlihî*
3. *Allâhümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ mürşidinâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kema’ lillahi ve kemâ yelîku bi kemâlihî*
4. *Allâhümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ şemsi’d-duhâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kema’ lillahi ve kemâ yelîku bi kemâlihî*
5. *Allâhümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ bedri’d-dücâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kema’ lillahi ve kemâ yelîku bi kemâlihî*
6. *Allâhümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ nûri’l-Hüdâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kema’ lillahi ve kemâ yelîku bi kemâlihî*

[163] Koca - Turabi, “Türk Din Mûsikîsi Formları”, 123.

2.2.2.1. Salât-ı Kemâliye Besteleri

Fatih Koca'nın Anadolu'daki salâ ve salâtlar üzerine yaptığı çalışmasında Salât-ı Kemâliye'nin beş farklı bestesinden bahsetmekte olup bunlardan birisi Segâh, dördü ise Uşşâk makamındadır. Bu beş farklı besteden en bilineni ise Rifâî ve Kâdirîlerin zikir esnasında okuduğu, yukarıda metnini de verdiğimiz ve Ahmet Hatipoğlu (ö. H.1436/M.2015) tarafından notaya alınmış olan Uşşâk bestedir.[164] TRT Ankara Radyosu Tasavvuf Müziği Korosu'nun kurucu şefi olan Ahmet Hatipoğlu tarafından yapılan nota düzenlemesinin Hüseynî makamında olduğunu bildiren kaynaklarda mevcuttur.[165] Bu Uşşâk beste dışında kalan üç Uşşâk beste ise Cüneyd Kosal kaynaklı olarak Koca'nın eserinde yerini almıştır.

Ayrıca Hüseyin Akpınar, *Şanlıurfa'da Dinî Mûsikî* çalışmasında, Şanlıurfa'da okunan Salât-ı Kemâliye'ye ait iki ayrı besteden bahsetmektedir. Bunlardan ilkinin Siverekli Yusuf Sami Efendi Mevlidi'nde okunduğunu bildiren Akpınar, makamının Uşşâk olduğunu ve kendine has usulüyle icrâ edildiğini belirtmektedir. İkinci bestenin ise ilki ile aynı usulde ve Segâh makamında özellikle Ramazan ayında Terâvih Namazı sonrasında icrâ edildiğini bildirmektedir.[166] Uşşâk eser Said Bağmancı kaynaklı iken Segâh eser Mehmet Altıngöz (Şevki Hâfız) kaynaklı olarak belirtilmektedir.[167] Segâh besteye Fatih Koca'nın da eserinde yer verdiğini görüyoruz.

Son olarak Mardin yöresinde, perşembe ve pazar günleri Terâvih Namazı'nın dört, sekiz ve on ikinci rek'atlarından sonra; diğer günlerde ise sadece on altıncı rek'attan sonra üçer kez icrâ edilen ve genelde iki farklı makamın söz konusu olduğu Salât-ı Kemâliye vardır.[168]Muhammet Fatih Kılıç'ın konu bağlamında Mardin'de yaptığı çalışmada güfte olarak diğer güftelerle benzerlik taşıyan; fakat makamsal yapısı ve icrâ üslûbu bakımından farklılık arz eden yeni bir besteye yer verdiği

[164] Koca, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti'nde Salâlar ve Salavâtlar*, 302-303.
[165] Koca, *İslâm Medeniyeti'nde Salâ ve Salavât Geleneği -Anadolu Örneği-*, 148.
[166] Akpınar, *Şanlıurfa'da Dinî Mûsikî*, 71-72.
[167] Akpınar, *Şanlıurfa'da Dinî Mûsikî*, 73-74.
[168] Egecan Aydın, *Mardin'de Dinî Mûsikî (Hâfız Mehmet Ali Demir Örneği)* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 61.

görülüyor.[169] Bu farklılığın sebebini ise bölgede bariz bir şekilde hâlâ varlığını devam ettiren Arap kültürü olarak açıklamaktadır. Hüzzam bestesi ve kendisine has usulü ile dinleyiciye ulaşan esere kaynak olarak ise emekli müezzin Hâfız Mehmet Ali Demir[170] (ö. H.1441/M.2020) gösteriliyor.[171] Aynı ismi kaynak olarak gösteren Egecan Aydın'ın, Mardin yöresine dair istifademize sunduğu yüksek lisans çalışmasında Hüzzam Salat-ı Kemâliye'ye ek olarak Uşşâk makamında icrâ edilen Salât-ı Kemâliye'ye de yer verdiğini görüyoruz.[172]

2.2.2.2. Salât-ı Kemâliye Kilis Örneği

Kilis'e ait Salât-ı Kemâliye örneğinde göze çarpan ilk durum, diğer Salât-ı Kemâliyeler'den farklı bir makam ve icrâ üslûbuna sahip olmasıdır. Bu Salât-ı Kemâliye örneğinin tarihine, icrâ üslûbuna veya bestekârına ait yazılı bir kaynak bulunmamakla birlikte bölgedeki şifahî kaynaklar bizim genel bir değerlendirme yapmamıza imkân sağlamaktadır.

Salât-ı Kemâliye'nin Kilis'teki örneği üzerine bizzat Kilis'te yaptığımız ziyaretlerde her bir muhatabımızın ilk söylediği cümle Salât-ı Kemâliye'nin uzun yıllardır okunan ve hemen hemen herkesin bildiği bir salât türü olduğu olmuştur.

Kilis merkezde şahsına ait iş yerinde görüştüğümüz ve küçüklüğünden itibaren müziğe ve sanata dair merakını her cümlesinde hissettiren Ömer Şekeroğlu'nun ifâdelerine göre Kilis'te 1930'larden beri câmi ve cemaat kültürü yoğun bir şekilde yaşanmakta olup, özellikle mübarek gün ve gecelerde minarelerden Salâlar okunmakta ve câmi içerisinde düzenlenen programlarda cemaatin de bizzat iştirakiyle Hz. Peygamber'e (s.a.v.) salât-u selâmlar getirilmektedir. Salât-ı Kemâliyeler de bu salâtlar içerisinde yerini almaktadır. Ayrıca Salât-ı Kemâliye'nin Kilis'e özgü icrâsının günümüzde doğru bir şekilde yapılmaya çalışıldığını fakat

[169] Muhammet Fatih Kılıç, "Mardin'de Bir Salât-ı Kemâliye Örneği", *Mardin Artuk Üiversitesi Mukaddime* 6/2 (Ocak 2016), 313.
[170] Covid-19 salgını sebebiyle 14.11.2020 tarihinde vefat etmiştir.
[171] Kılıç, "Mardin'de Bir Salât-ı Kemâliye Örneği", 313.
[172] Aydın, *Mardin'de Dinî Mûsikî (Hâfız Mehmet Ali Demir Örneği)*, 65-66.

kulak hâfızasındaki birikime nazaran küçük değişimlerin yaşandığını belirtmektedir.[173]

Kilis Dinî Mûsikîsi'ne dair görüşünü aldığımız ve yukarıda da bahsi geçen Mustafa İslamoğlu (Pafe Hoca) da Ömer Şekeroğlu'nun ifâdelerini destekleyen açıklamalarda bulunmuş[174], yaşından ötürü yaşadığı bazı bedensel rahatsızlıklarından ötürü sağlıklı bir icrâda bulunamamıştır. Fakat kendisinin Kilis Câmi Mûsikîsi'ne dair zengin bir kaynak olduğu aşikârdır.

Kilis'te görüştüğümüz bir diğer isim olan Tekye Câmii imam-hatibi Osman Bora, bizi Salât-ı Kemâliye'nin içeriği ve icrâsı hakkında bilgilendirdi ve şu ifâdeleri kullandı:

"Salât-ı Kemâliye yıllardan beri câmilerimizde okunmakta olup halkımız tarafından bilinen ve çokça beğenilen bir salâttır. Özellikle mübarek gecelerde (kandil gecelerini ifâde ederek) Mevlid okunmadan önce bayanlar da dahil bütün cemaatin katılımıyla okunur ve sonra Mevlid'e geçilir. "Nûr'ul Hüda" kısmına gelindiğinde ise hızlanılır. Aynı zamanda bütün cemaat (bayan-erkek) Peygamberimizin (s.a.v.) nûru tecelli etmişçesine vücutlarını sıvazlarlar."[175] Son bölümde yapılan vücut sıvazlaması Urfa yöresi ile benzerlik taşımaktadır.[176]

Son olarak Mehmet Sinan Nünükoğlu da Osman Bora'nın paylaştığı bilgileri destekler mahiyette ifâdelere yer vermiş ve çalışmamıza katkıda bulunmak adına anlık icrâlarda bulunmuştur.[177]

Güfte olarak yukarıdaki güfte örnekleriyle çok bir farklılık taşımayan Kilis Salât-ı Kemâliye'sine ait dinlediğimiz icrâlardaki küçük farklılıkları ise şöyle özetleyebiliriz:

Beyitler arasında "…*kemâ lillâhümme salli ve sellim*…" şeklinde bir geçiş olduğu gözlenmekte olup bazı okuyuşlarda "*seyyidinâ, şemsi'd-duhâ, bedri'd-dücâ,*

[173] Ömer Şekeroğlu, Kişisel Görüşme, 8 Şubat 2018.
[174] Mustafa İslamoğlu, Kişisel Görüşme, 8 Şubat 2018.
[175] Osman Bora, Kişisel Görüşme, 8 Şubat 2018.
[176] Osman Bora, Kişisel Görüşme, 8 Şubat 2018.
[177] Mehmet Sinan Nünükoğlu, Kişisel Görüşme, 17 Ocak 2018.

nûri'l-Hüdâ" ifâdelerine *"hayri'l-verâ"* ifâdesinin de eklendiğini görüyoruz. Aynı zamanda bu ifâdelerin geçtiği beyitler arasında sıralama değişikliği de görebiliyoruz. Fakat ilk beyit (*seyyidinâ*) ile son beyit (*nûri'l-Hüdâ*) sabit kalmakta ve yukarıda belirttiğimiz gibi "*nûri'l-Hüdâ"*kısmında hızlanıp nihâyete ermektedir.

Bizim notaya alıp Kilis örneği olarak verdiğimiz aşağıdaki beste ise Tekye Câmii imam-hatibi Osman Bora'nın icrâsına ait olup yukarıda verdiğimiz güfte ile seslendirilmiştir. Recai Aslan tarafından derlenip notaya alınmıştır. Nevâ makamında bestelenen Salât-ı Kemâliye'nin bestesi anonimdir. Devri hindi usulünde icrâ edilen eserin dizisi Uşşâk dörtlüsüne Nevâ perdesinde Rast beşlisinin eklenmesiyle oluşur. Yedeni (sol) Rast perdesi olup güçlüsü (Re) Nevâ'dır. Nevânın en önemli özelliği olan la'dan re'ye çıkış ve inişler gözlenmektedir. Seyri inici çıkıcı olup durağı (La) Dügâh perdesidir.

Şekil 11: Nevâ -Salât-ı Kemâliye

Salât-ı Kemâliye

Allâhümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ seyyidinâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kema’ lillahi ve kemâ yelîku bi kemâlihî

Allâhümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ şemsi’d-duhâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kema’ lillahi ve kemâ yelîku bi kemâlihî

Allâhümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ bedri’d-dücâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kema’ lillahi ve kemâ yelîku bi kemâlihî

Allâhümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ nûri’l-Hüdâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kema’ lillahi ve kemâ yelîku bi kemâlihî

2.2.3. Na‘t

“Nitelemek, iyi ve güzel olan şeyleri abartılı bir şekilde ifâde etmek” anlamlarına gelen Na‘t, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) vasıfları hakkında yazılmış manzum eserlerdir.[178]Bu eserlerin ilk örnekleri, müşrik şairlerin Peygamber Efendimizi (s.a.v.) inciten şiirlerine karşılık Hassân b. Sâbit, Kâb b. Mâlik, Ka’b b. Züheyr, Abdullah b. Revâha gibi şair sahâbîlerin yazdığı ve Peygamber Efendimiz’i (s.a.v.) metheden şiirlerdir.[179]

Türkçe veya Arapça yazılan bu eserler durak tarzında usulsüz okunur. Genel olarak irticâlen okunmakla birlikte Mevlânâ’nın yazdığı Itrî’nin bestelediği “Na‘t-ı Mevlânâ” gibi bestelenmiş Na‘t-ı şerîfler de mevcuttur.[180]

Câmilerde na‘thanlar, tekkelerde ise zâkirler tarafından okunan Na‘tların güfteleri meşhur mutasavvıfların ve şairlerin şiirlerinden seçilen eserlerdir.

2.2.3.1. Na‘t Kilis Örneği

Peygamber (s.a.v.) sevdası kalbinde yer etmiş olan ve bu sevdayı güftelerine işleyen Kilisli mutasavvıf ve şairlerin eserleri özellikle 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında muhatap bulmuştur.

İrticâlî olarak icrâ edilen okuyuşlar ile günümüze aktarılmaya çalışılsa da günümüzde Kilis câmilerinde gördüğümüz kadarıyla ülke genelinde yaygın olarak okunan Na‘t-ı şerîfler okunmaktadır.

[178] Mustafa Çiçekler, “Na‘t”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/435.
[179] Çiçekler, “Na‘t”, 32/435.
[180] Koca -Turabi, “Türk Din Mûsikîsi Formları”, 127.

Na‘t-ı Şerif

Sen ey nûr-i İlâhî meş‘al-ı gülzâr-ı vahdetsin
Semâyı mesedette parlayan bir necm-i kudretsin
Senin çün halk olunmuştur avâlim sırr-ı hilkatsin
Sen Allah’ın büyük Peygamber’i Rûh-i Rahmet’sin
Cihânı ğark-ı envâr eyleyen mühr-i nübüvvetsin

Kudûmünle bu âlem zulme-i ğamden reha buldu
Feza baştanbaşa bir feyz-i lahut ile doldu
Şeb-i Küfr-i me’asi erdi encama sabah oldu
Sen Allah’ın büyük Peygamber’i Rûh-i Rahmet’sin
Cihânı ğark-ı envâr eyleyen mühr-i nübüvvetsin

Bunalmışken beşer tazyik-i kâbu-i cehaletden
Karanlık bir fezâde rûh-i insâniyet inlerken
Göründü mâh cemâlin kâinatı eyledi Ruşen
Sen Allah’ın büyük Peygamber’i Rûh-i Rahmet’sin
Cihânı ğark-ı envâr eyleyen mühr-i nübüvvetsin

Açınca ümmetin vicdânına şehrâh-ı Tevhidi
Dayandı arşa İslâmiyyet’in aheng-i te’yidi
Hidâyet nuru sildi sinelerden ye’s-i nevmidi
Sen Allah’ın büyük Peygamber’i Rûh-i Rahmet’sin
Cihânı ğark-ı envâr eyleyen mühr-i nübüvvetsin

Çerağ-ı kalbimin nûr-i füyûzâtında ikâz et

Mu‘înim ol bana eltâf-ı kudsiyenle imdât et

Bu kadri-i zaifi rahm-i ihsânınla dilşâd et

Sen Allah’ın büyük Peygamber-i Rûh-i Rahmets’in

Cihânı ğark-ı envâr eyleyen mühr-i nübüvvetsin[181]

Na‘t-ı Şerif

Ey Fahri Rusül mehrem-i sırr-ı ebediyyet

Ey nûr-u kemâlâtı alan bâis-i hılkat

Kıvrandırıyorken beşeri zulm-ü cehâlet

Rabbim seni gönderdi bütün âleme rahmet

En sevgili peygamberisin zât-ı Hudâ’nın

En efdal olan serverisin sen dü cihânın

Sönmez ezeli lemasısın nûr-i Hudâ’nın

Feyzi ebedi buldu vücudunla diyânet

Batılları kisrâları nurunla devirdin

Evhama tapan başları hep hakka çevirdin

Bu âleme sen meşeli tevhidi getirdin

Bir zulmeti yeldade koşarken beşeriyyet

[181] Paylaşılan güfte Faruk Kadri Timurtaş Kilisî’ye aittir. Bkz. Sinanoğlu, *Seçme Şiirler “Na‘t, Münâcâtt, Gazel, Kasîde, Koşma”*, 15.

Cephanedeki nur-u ezeli âlemi sardı

Yükseldi ziyâ dalgaları göklere vardı

Âfâka çöken zulmeti bir hamlede yardı

Vicdanları aydınlatan envâr-ı nübüvvetin

Tasvir eden ulviyyetini şanını levlâk

Aşkın hevesiyle durmadan dönüyor eflâk

Her lahza saçar dillere bir feyzi ferehnâk

Bu ümmete vaad eylediğin lütfü beşâret

Amelimi bin türlü kusûr eyliyor ifsâd

Enva-i menahi ediyor halimi berbâd

Senden olur ancak bu dil-i zarıma imdâd

Kadri kuluna eyle şefâatle inâyet[182]

[182] Paylaşılan güfte Faruk Kadri Timurtaş Kilisî'ye aittir. Bkz. Sinanoğlu, *Seçme Şiirler "Na't, Münâcât, Gazel, Kasîde, Koşma"*, 17.

Na‘t-ı Şerif

Ey cemâl-i ezel-i, nûr-i nazargâh-ı ehâd
Nuhbe-i zâtı tecelligâh-ı levlâk-ı samed
Mazhar-ı sırr-ı fevha şâhi iki müebbed
Ümmet-i müznibe sensin gene gufrâna sened
İlticâ eyleyen ihsânına olmadı hiç red
Yâ Muhammed bizi de eyleme mahcur-i meded

Şânını mühkem-i tenzil ile Hak medih iken
Edemez vasf-ı kemâlâtını erbâb-ı suhen
Âdemi-Havva’da henüz ruh yok iken
İlticâ eyleyen ihsânına olmadı hiç red
Yâ Muhammed bizi de eyleme mahcur-i meded

“Kābe kavseyn-i ev edna” sana İsrâ’da mekân
Hâdim-i Hazret-i Cibril-ü kulun cümle cihân
Âsitânı keremin sâilidir insüfe cân
Koma ferdâ bizi dûzahta esir-i nirân
İlticâ eyleyen ihsanına olmadı hiç red
Yâ Muhammed bizi de eyleme mahcur-i meded

Nakd-i ömrüm hevesim nefsim edip sarf-ı hevâ

Koydu bigaye beni hüsn'ü amelden heyfâ

Cürmüm artar hasenâtımdan eser yok hâlâ

Yetiş imdâda şefaat ile ey nûr-i Hudâ

İlticâ eyleyen ihsânına olmadı hiç red

Yâ Muhammed bizi de eyleme mahcur-i meded

Der-i sultân-ı şefaat var iken cah-i fenâ

Çekme ey nafiz-i mücrüm yeter endüh-i günâh

Ravza-i pâk-i Resûl'e ederek arz-u tebâh

Kıl salâtı olasın sıdk ile mağfûr-i İlâh

İlticâ eyleyen ihsânına olmadı hiç red

Yâ Muhammed bizi de eyleme mahcur-i meded[183]

[183] Paylaşılan güfte Nâfiz Hoca Kilisî'ye aittir. Bkz. Sinanoğlu, *Seçme Şiirler "Na't, Münâcât, Gazel, Kasîde, Koşma"*, 25.

2.2.4. Gazel

Türk sanatları içerisinde söz müziği alanında değerlendirilen Gazel, saz müziğindeki taksimin insan sesi ile ve belli bir güfte eşliğinde yapılmasıdır ki bu sebeple eskiden Gazel okumak yerine sesle taksim etmek tabiri kullanılırdı.[184] Önceden yapılmış bir besteye bağlı olmayan Gazel, gazelhan denilen kişi tarafından irticâlen makam veya makamlar çerçevesinde serbest bir usulde herhangi bir ritme bağlı kalmadan icrâ edilir.

Yapılan bu icrâlarda herhangi bir esere bağlı kalınmayıp, bazen bir şarkının özellikle meyanına uygun bir yerinde de okunabilir. Mısralar arasında "of, aman, yâr, yâr ey, meded, dost" vb. sözlerin terennüm şeklinde söylenmesi âdet olmakla birlikte fazlaca bulunması nağme ve güfte arasında uyum yetersizliği olarak görüneceği için hoş karşılanmaz.

Klasik Edebiyat'ın nazım şekillerinden olan Gazel türünün şiirlerini güfte edinen gazelhanlar, sonraki dönemlerde özellikle gazelden iki beytin kullanıldığı icrâlarda rubâî, şarkı ve murabbalara da başvurmuştur.

Her ne kadar besteli bir form olarak görülmese de son devirlerde birkaç bestekâr tarafından bestelenmiş fakat çok kabul görmemiştir. Fuzulî'nin on yedi Gazel'ini besteleyen Hüseyin Saadettin Arel buna bir örnektir. Bununla birlikte günümüzde hâlâ besteli okunan kısa Gazeller de vardır ki Hacı Arif Bey'in "Bakmıyor Çeşm-i Siyah Feryâda" mısrası ile başlayan Nihâvend şarkısının meyanında okunan Gazel ve Münir Nurettin Selçuk'un aynı makamdaki "Kalamış" adlı eserinin meyanında bizzat kendisinin seslendirdiği Gazel akla gelen ilk örnekleridir.[185]

[184]İsmail Hakkı Özkan, "Gazel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/442.
[185] Özkan, "Gazel", 13/443.

2.2.4.1. Gazel Kilis Örneği

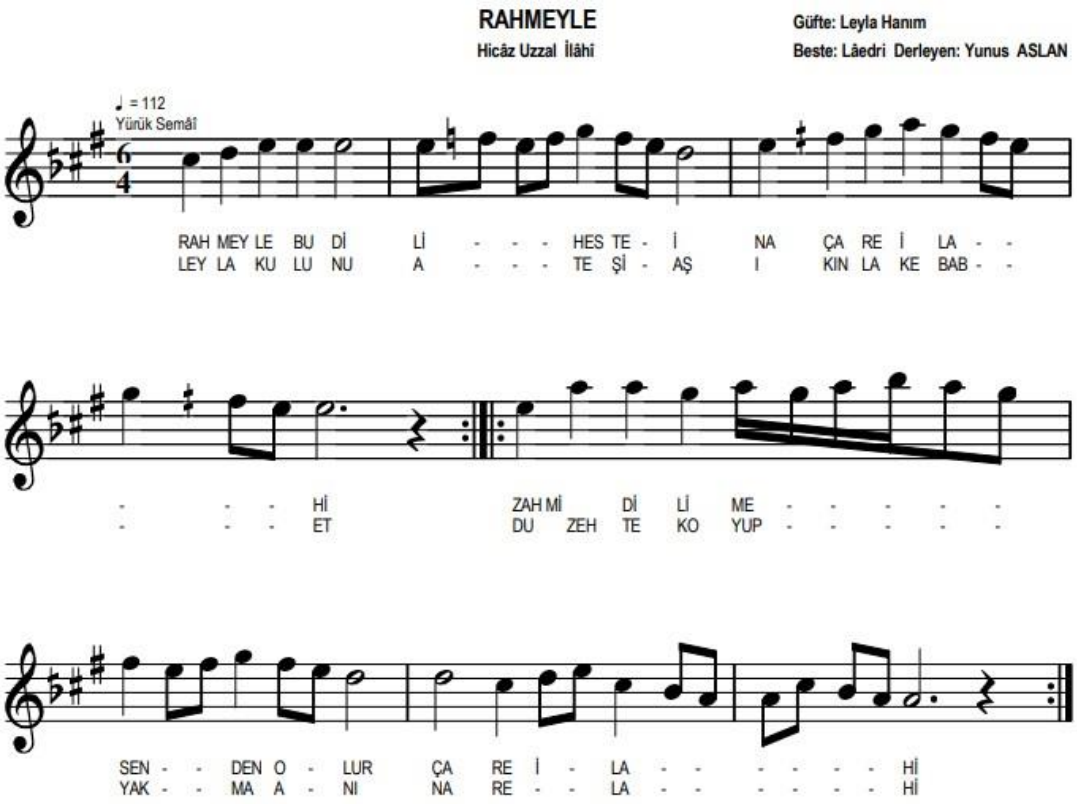
Kilis'te mûsikî kültürü içerisinde özellikle Halk Mûsikîsi'nin geniş bir yer kapladığı aşikârdır. Halkın yaşantısını, âdetlerini bazen birkaç süslü cümlesi ile bazen ise ahenk dolu şiirleri ile türkülerinde, mânilerinde, ağıtlarında anlatan Kilisli âşıklar ve şairler, halkın sosyal yaşantısının yanında dini duygularının da tercümanı olmuştur.

Bazen şahıslar üzerinden bazen ise yaşanılan zaman dilimleri üzerinden Gazeller kaleme alan Divân şairleri ve mutasavvıf şairler, Allah ve Hz. Peygamber (s.a.v.) aşkını da Gazelleri içerisinde işlemeye çalışmışlardır. Bazen ise yazılan Gazeller üzerine tahmis yapmışlardır.

İlk Gazel örneğimiz, üzerine birçok şairin Tahmis yaptığı bir eser olup Kilis'te çok meşhurdur. Ekseriyetle minarelerde, Mevlidlerde ve damat gezdirmelerinde okunur. Damat gezdirmelerinde okunduktan sonra "Allah mübarek eylesiiiin, Yuuuh yuh, Ey dooost dost" derler ve Kilis Türküleri söylenmeye başlanır.[186]

[186] Ömer Şekeroğlu, Kişisel Görüşme, 12 Haziran 2019.

Şekil 12: Hicâz Uzzal -Rahmeyle

Leyla Hanım'ın Bir Gazel'ini Tahmis

Gam çöktü medet sine-i bimâre İlâhî
Olmakta gönül şîşesi bin pâre İlâhî
Sızılar o teessürle yürek yâre İlâhî
Rahmeyle bu dil haste-i naçâre İlâhî
Zahm-ı dilime sende olur çâre İlâhî

Bir gün aranırken sebeb-i mahv-ı tebâhım
Elbette göze çarpacak isyânı günâhım
Seller gibi gözyaşım akıp artacak âhım
Bir mücrim-i âsi kulunum rûy-i siyâhım
Affınla nazar kıl bu günahkâre İlâhî

Yâ Rab kime ben eyleyeyim hâlim ifâde
A'mâlimin evzânı oldukta irâde
Yok bir hasenem işlediğim seyyie sâde
Bakma yüzümün kâresine rûz-i cezâde
Bağışla beni Ahmed-i Muhtâre İlâhî

Her iki cihânda kuluna hafız-u nazır
Sensin seni inkâre düşen mülhid-i kâfir
Geldim yönelip dergâhına salığ-ı kâsır
Ol günde bırakma kerem et hâib-i hâsir
İsyânım ile eyleme âvâre İlâhî

Manzur-i rıza kıl, gadabınla nazar etme

Kıl hayre muvaffak tenime leff-i şer etme

Saffetle bezet, sineciğim pür keder etme

Nefsim hevesiyle beni sen derbeder etme

Aşkından eser ver bu dil-i zâre İlâhî

Sun merhemin emrâz-ı hatâdan beni kurtar

Ver nûr-ı cilâ, nâr-ı hevâdan beni kurtar

Bu zillete tedbîr-i devâdan beni kurtar

Al benliğimi kayd-ı sivâdan beni kurtar

Tâ vâsıl olam rü'yeti didâre İlâhî

Abdim diyerek Kâmil'e son demde hitâb et

Al varlığını sonra hemen taht-i turâb et

Gördük de iki münkeri teysîr-i cevâb et

Leylâ kulunu âteş-i aşkınla kebâb et

Dûzahda koyup yakma onu nâre İlâhî[187]

[187] Paylaşılan güfte Hâfız Kâmil Kilisî'ye aittir. Bkz. Sinanoğlu, *Seçme Şiirler "Na't, Münâcât, Gazel, Kasîde, Koşma"*, 79.

Gazel

Asiyab-i dehr-i dûn eyyâma etmez ilticâ
Hasılı devr-i felek dolaba etmez ilticâ

Bim-i seng-i hâdisat ile hu nârın fikreden
Şişe-i bezm-ü şarab-ı naba etmez ilticâ

Âsitân-ı Kābe-i aşkın gedâsı kâm için
Arz-ı hacatından gayri bâbe etmez ilticâ

Giryeden vakt-i firağı bulmayan üftâdenin
Didesi şam-ü seherde hâbe etmez ilticâ

Rûhîyâ bâlâ-nişin-i evc-i istiğnâ olan
Kâse-i hurşid-i âlem tâba etmez ilticâ[188]

[188] Paylaşılan güfte Ruhi Efendi'ye aittir. Bkz. Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 19.

Gazel

Cemâlinden cüdâ düşmek câna celâlimdir
Celâlinle bana cevreylesen mahzâ cemâlimdir

Cemâlin pertevinden aks olur ayine-i kalbim
Seni bir lahza Şah'ım görmemek amma celâlimdir

Celâlin bezm-i hüsnünde bir özge hâlettir
Şehid-i gamzen olsam bilmiş ol cânâ cemâlimdir

Cemâlin şem'ine cem oldular üftâdeler amma
Benim pervâneveş-per yaktığım hâlâ celâlimdir

Celâli bu perişân hâline rahmeyle Sultân'ım
Esir-i zülfünüm cevr-ü gamın zirâ cemâlimdir[189]

[189] Paylaşılan güfte Celal Paşa'ya aittir. Bkz. Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 21.

Gazel

Feleğin nişteri kâr edeli cânımıza
Girdin ey gözleri huni bir avuç kânımıza

Dağlar ziynetidir sine-i mecruhumuzun
Lâleler neşv-ü nemâ verdi gülistânımıza

Lem'ay-ı tâb-i rühünden alalı şûle-i şevk
Etmeyiz mihr-i kadeh bezm-i dirah şânımıza

Reşk ile bezmimize cânın atardı hurşid
Nigeh etseydi eğer şem-i şebistânımıza

Himmet-i aşk ile menzile el erdirdik
Kûy-i hurşide çalar gele çevgânımıza

Mâlik-i pençe-i zor âver-i nazmız ki Vâhid
Kahramanlar giremez bîm ile meydânımıza[190]

[190] Paylaşılan güfte Bekir Vahid Efendi'ye aittir. Bkz. Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 39.

Gazel

Vermeden sofi acep hem-i nihânın sana
Bî-edep dâvet kılıp çün gösterir yânın sana

Cehlinden vaslın diler, ammâ hayasızlık eder
Kılmadan vârın fedâ, hem vermeden cânın sana

Bakmadın etrafına ey cehl-i hâr, cehl-ü füruş
İlm-ü irfân ile açmış hoca dükkânın sana

Şükür kim bâ himmet-i pîri-i harâbat ey dilim
Duhter-i rez kim helâl etmiş bugün kanın sana

Gördü sermest tamam acz-ü bî hâsıl seni
Eyledi pîr-i mugân teslim meyhânın sana.[191]

[191] Paylaşılan güfte Abdullah Sermest Tazebay'a aittir. Bkz. Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 56.

Gazel

Ey mazhar-i esrâr-ı hitâb-ı ehâdiyyet
Ey efdal-ü mahlûk-u Hudâ bâis-i Hilkat

Bir nûr-i hakikat gibi doğdun ki o demde
Ummân-ı dalâlette yüzerdi beşeriyyet

Cehlin koyu ilhâdı boğarken bu cihânı
Teşrifin ile parladı envârı hidâyet

A'sârı yarıp çiğnedi zulmetleri cehl
Saçdıkça ziyâ âleme hurşid-i nübüvvet

Tavsif edebilmekte kalem âciz-ü kasîr
Levlâk ile tebcil edilen şânını elbet

Çoktur günâhı şefkatine lütfuna muhtaç
Kadri kulunu eyleme mahrûm-ı Şefaat[192]

[192] Paylaşılan güfte Faruk Kadri Timurtaş Kilisî'ye aittir. Bkz. Sinanoğlu, *Seçme Şiirler "Na't, Münâcât, Gazel, Kasîde, Koşma"*, 67.

Gazel-i Şeref Tahmisi

Vermiyor ye’s-i melal ruhuma rahat yâ Rab
Hırpalar nefsimi envâ-i şekâvet yâ Rab
Sen saâdet yolunu eyle hidâyet yâ Rab
Kalmadı çekmeye cân dilde liyâkat yâ Rab
Ersin encame yeter rencü felâket yâ Rab

Muzdarip münkesir ef‘alime vâkıf sensin
Hiç salah bilmeyen a‘mâlime vâkıf sensin
Aşikâr gizli hep ef‘alime vâkıf sensin
Nikübed hayr-ü şer ehvaline vâkıf sensin
Arzu hal etmeye var mı sana hâcet yâ Rab

Fazlını koydu rehifekri tutar keşt-i dil
Daldı enginlere görmekte hata keşt-i dil
Fazlın olmaz ise hüsranla yanar keşt-i dil
Düşdü girdabı mezelletde yatar keşt-i dil
Erişe sahili ümmide selâmet yâ Rab

Kıl ilaç illetime müşkili âsân eyle
Yeniden sıhhatimin avdetin esen eyle
Akıbet siyretin ifşasın ihsân eyle
Hastayım hasta medet derdime dermân eyle
Ver şifâ hane-i lütfundan infâk et yâ Rab

Bakma noksanıma isyânım unuttur yine sen

Urefa menzile kâmili kondur yine sen

Affedip bezmimutiatde bulundur yine sen

Ne kadar mücrîm isem kendi kulundur yine sen

El emân eyle şeref zâre inâyet yâ Rab[193]

Gazel /Ramazan'a Veda[194]

Elvedâ ey mâh-ı savm-ı rahmet-efşân elvedâ

Elvedâ ey mehtâb-ı ğufrân-ı Rahmân elvedâ

Pertevinden feyz alır hurşid-i tâbân elvedâ

Çün duyan âlûde-i ma'nâ-ı ğufrân elvedâ

Bin şehirden hayri bin leylin dühûli sendedir

Anda her ferd ümmete rahmet şümûli sendedir

Ba-husûs Kur'ân-ı zi-şânın nüzûli sendedir

Hâsılı her emri bir hayrın husûli sendedir

Elvedâ ey ma'siyet derdine dermân elvedâ

[193] Paylaşılan güfte Hâfız Kâmil Kilisî'ye aittir. Bkz. Sinanoğlu, *Seçme Şiirler "Na't, Münâcât, Gazel, Kasîde, Koşma"*, 77.

[194] Mehmet Atik hocamızdan edindiğimiz bilgiye göre, Ramazan ayında özellikle kadir gecesi itibariyle son dört günde irticalen okunan bir güftedir.

Sende Şâh-ı enbiyâ etdi terâvihe kıyâm
Hatm-i Kur’ân ile verdi subhu şâmına hitâm
Erdi evkâtın tesâbih ile imrâr has-u‘am
Sende bulmuşdur mesâcid mânevî bir intizâm
Elvedâ ey ma‘siyet derdine dermân elvedâ

Tutmayanlar savmını her dem karalar bağlasın
Nâr-ı firkatle ciğergâhın serâpa dağlasın
Gözlerinden kanlı yaş sular gibi çağlasın
Şu sözü tekrar ile çalsın taşa baş ağlasın
Elvedâ ey ma‘siyet derdine dermân elvedâ

Ey şu câmide tecemmü eyleyen ihvân-ı din
Bu zaman fırsat demidir olmayın gâfil hemen
Yalvarın Mevlâ’ya bu mahi bize kılsın mûin
Bir ağızdan idelim hep cümlemiz ah-ü enin
Elvedâ ey ma‘siyet derdine dermân elvedâ

Halik’in etmiş tecelli cürm-ü pür-envârına
Kudsiyân müştakdır nûr-i füyûzât bârine
Teşnedir kerrûbidin savm-ı saâdet kârine
Ne saâdettir samimiyetle rûz-i bârine
Elvedâ ey ma‘siyet derdine dermân elvedâ

Ağlayın kardeşlerim işiteyim olduk yine

Mah-ı savmın borcunu balade boş bulduk yine

Nevbaharı savm ile handan iken solduk yine

Gülşeni ğufrânın eyvah güllerin yolduk yine

Elvedâ ey ma‘siyet derdine dermân elvedâ

Ey mah-ı ğufran git feyz aldığın dergâhe var

Söyle kim ey şafı-i rûz-i cezayı hevli bar

Âcizane ümmetinden hüzni-i bî itibar

Âsitânından umar imdâdını eykâm-ı kar

Elvedâ ey ma‘siyet derdine dermân elvedâ[195]

Gazel-i Sezai Tahmisi

Ey risâlet nazmının yekta dür-i şehdânesi

Şem’icem’i enbiyâ nûr-i ehad suzânesi

Pertevi ilmi münirin aklı gül pervânesi

Hazreti Hakk’ın Habîbi sevgili bir dânesi

Oldüğuçün oldu âlem hüsnünün divânesi

[195] Paylaşılan güfte Hüsni Kilisî’ye aittir. Bkz. Sinanoğlu, *Seçme Şiirler “Na‘t, Münâcât, Gazel, Kasîde, Koşma”*, 61.

Nuri veçhin bais oldu mehr-i meh ikâdına

Arşüferş-ü levh-ü kürsinuh felek bünyâdına

İlleti ğahiyeyi arşın dükevn abâdına

Zât-ı pâkindir sebep bu âlemin icâdına

Olmasa teşrifin olmaz dü cihân kâşânesi

Rû siyah bir bendeyim lütfunla ruyımüşte kıl

Hizmeti hak-i derin iclâline pâbeste kıl

Al elim hicrin kumarından beni vâreste kıl

Yâ Resûlallah visâlin bezmine şâyeste kıl

Tâ gönül olsun şarabı aşkın mestânesi

Dil müdami canı aşkin semti vahdetten bula

Öğle sermest ola kim feyzi muhabbetle dola

Bundan özge aşıkı didarına maksat nola

Aşıkın ancak murâdı hazretinden kim ola

Aşina-i bezmi hasın âlemin bigânesi

Gerçi bi şîkeste dil virân-ı akşam ben gedâ

Yek rütbe-i kudretin dava-i aşka ola sezâ

Zerre-i naçizi aşkın bir necibi bi nevâ

Kenzi aşkın mehzeni olmuş Sezâi galiba

Hiç imaret istemez bu gönlümün viranesi[196]

[196] Paylaşılan güfte Necip Efendi'ye aittir. Bkz. Sinanoğlu, *Seçme Şiirler "Na't, Münacact, Gazel, Kaside, Koşma"*, 87.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KİLİS'TE MÛSİKÎŞİNAS İMAM, HÂFIZ, MEVLİDHÂN VE MUTASAVVIF ŞAİRLER

Kilis 18. ve 19. yüzyıllarda güneyin en önemli Doğu ve İslâm Bilimleri merkezi olmuştur. Her mahallesinde bulunan câmileri ve hemen hemen her câmisinde bulunan medreseleri ile uzaktan yakından gelen birçok öğrenciye ilim ve bilim yolunda kapısını açan bu şehrin hâfız, imam, şair gibi dinine ve şehrine hizmet edecek şahsiyetler yetiştirmesi de gayet tabidir.

Seçkin ve aydın kişilerin toplandığı odalarda günün bilimleri ve edebiyatı konuşulurdu. Kilis Tarih yazarı Faruk Kadri Timurtaş, Kilis halkının edebiyattan çok hoşlandığını; herkesin iyi kötü bir gazel, bir türkü veya bir koşma bildiğini ifâde ediyor. Medreselerden, odalardan başka bir yanda da herkese açık bir tekke var olup tekkenin şeyhi, şairi, hâkkâk, müzik sever bir kişi olurdu. Mânevî iklim öğrenmeye ve öğretmeye meylediyor, nalbant çırağından ney üfleyen bir şair çıkabiliyordu. Bu iklimin etkisiyle kapalı kapılar ardından bir Fasiha Hanım, bir Merküpçü Rahmi çıkabiliyordu.[197]

Çoğu medreselerde yetişen şairler, günün gelişen sanat akımları ve dil üslûpları ile pek ilgilenmemiş, geleneği yaşatmaya çalışmışlardır. Abdullah Sermest Efendi, Zihni Baba gibi şairler tasavvuf yolunda şiirler yazmış, tasavvufa bağlı olmayanların birçoğu dahi Münâcât, Na'‌t ve Mi'‌râciyye gibi dinî şiirler yazmışlardır. Bu şairlerden Hâfız Kâmil Kıdeyş ve Orhan Veli'nin çağdaş olduklarını hatırlatmak isteriz.[198]

Aşağıda ismi geçen mûsikîşinas hâfızlar, imamlar ve şairler, kaleme aldıkları veyahut icrâda bulundukları Gazel, Tahmis, Na'‌t-ı şerif, Münâcât, Kasîde ve İlâhîleriyle çalışmamızın içeriğine dahil olmuşlardır. Kendilerini birçok alanda geliştiren bu şahsiyetler, Kur'ân ve medrese eğitimiyle birlikte dil eğitimi de almış, kendi iç dünyalarında yaşadıklarını edebî bir dille kaleme dökmüşlerdir.

[197] Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 4.
[198] Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 6.

Edebî kişiliklerinin yanı sıra bazen besteleriyle, bazen güfteleriyle ve bazen de güzel sesleriyle mûsikîye alakalarını hissettirmişlerdir. Yazılan güftelere ait okuyuşların bir kısmı belli bir döneme kadar kulaktan kulağa aktarılsa da günümüze kadar maalesef ulaşamamıştır. Bu bağlamda Kilis Mûsikîsi'ne çeşitli şekillerde katkı sağlayan mûsikîşinasların hayatları hakkında alfabetik sıraya göre bilgi verilecektir.

3.1. ABDULLAH SERMEST TAZEBAY

1819 yılında Kilis'te doğan Abdullah Sermest'in babası Çekmeceli Câmii müderrisi Mehmet Tazebay'dır. Annesi ise Çekmeceli hocanın torunlarındandır. Süleyman Tazebay aşiretinden olup tahminen Irak tarafından göçüp 18. yüzyılın yarılarında Kilis'e yerleşmişlerdir.[199]

Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa Kilis'e girip yerleştiğinde yanına asker olarak verilen kimsesiz gençler arasında olan Abdullah Sermest, sonradan Kölit Efendi isimli bir fransızdan hekimlik ve biyoloji öğrenir.[200] Rüyasında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kendisini Mekke'ye davet etmesi üzerine askerlikten kaçar ve Mekke'de eğitimini tamamlayıp icâzetnâmesini alır. Şeyh Muhammed Cân-ı Efgâni'ye bağlı olarak on iki yıl çilesini dolduran Abdullah Sermest sonradan şeyhi tarafından Kilis'e gönderildi.

Çekmeceli Câmii'nin karşısına "Baytazoğlu Tekkesi" olarak adlandırılan Nakşibendî tekkesinin yapımına destek oldu. "Tanrı sadece mescidde, medresede değil; duyabilen, bulabilen için her yerdedir."[201] diyen şair, bir Kasîde'sinde şöyle sesleniyor:

Hân-kâhe, mescide gitme o çıkmaz yollara
İşte râh-i meykede her kimde istidâd olur
Şeyhi, dervişi; molla müderris dinleme
Hazret-i Pir-i Mügân'dan olsa bir imdâd olur.

[199] Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 49.
[200] Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 49.
[201] Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 50.

Baytazzâde Vakfı isminde bir vakıf kuran Abdullah Efendi, zor günlerinde halkın yanında olduğu için halk tarafından çokça sevilmiştir. Tekke içerisinde bulunan türbesi Kilis'te ziyaret edilen yerlerden birisidir.

H.1297/M.1880 yılında vefat eden şairden geriye kalan ve Mustafa Baytaz'dan alınmış bir Divân örneği vardır. Ayrıca "*Sıffin Vakası*" isminde biri tarih ve biri de tıpla ilgili iki yazması olduğu da bilinmektedir. Ne yazık ki eserleri kayıp durumdadır.[202]

Son olarak Abdullah Sermest farklılıklara açık bir tekke şeyhi olarak müziğe düşkünlüğü ile de bilinmektedir. Yaratandan ötürü yaratılanı sevmek ve yaratılanlara yaratanı gören gözle bakmak kadar yumuşak kalpli olan Abdullah Sermest Efendi, aynı zamanda katı ve kaba görüşlere karşı da ömrü boyunca amansız bir mücadele vermiştir.[203] Bilhassa tasavvuftaki mânevî iktidarı ile sadece Kilis halkının değil, Anadolu'nun birçok kesiminde insanların hüsn-i zannını ve hürmetini kazanmıştır. Tekkedeki derslerinin yanında yapılan zikir merasimlerinde de mûsikî bulundurmakta bir beis görmemiş, Hocazade Abdullah Enveri Efendi'den aldığı derslerle kıraat ilmine de tam bir şekilde vâkıf olmuştur.[204]

3.2. AHMED RAMİ

1899'da Kilis'te doğan Ahmed Rami Atan, ilk öğrenimini tamamladıktan sonra Çalık Câmii medresesinde Asım Efendizâde Ahmed Hoca'nın derslerine devam etti. Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecine girmesinden dolayı kendisini Kuva-i Milliye hareketine adamış ve yıllarını bu mücadeleye hizmet etmekle geçirmiştir.[205]

1952-1958 yılları arasında Kilis Belediye Başkan vekilliği ve yardımcılığı yapmış, idarî görevlerinin yanında kaleme aldığı tasavvufî şiirlerle (İlâhî, Kasîde vb.) de tanınmıştır. H.1377/M.1958 yılında vefat etmiştir.

---

[202] Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 51.
[203] Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 52.
[204] Tazebay, *Kilisli Abdullah Sermest Tazebay Divânı*, 29.
[205] Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 124.

3.3. ALÂEDDİN YAVAŞCA

1 Mart 1926'da Kilis'te doğan Alâeddin Yavaşca'nın babası Kilisli şair Yavaşcazâde Sezai Efendi'nin oğlu Hacı Cemil Efendi olup, annesi ise Enver Hanım'dır. 1951'de İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi mezunu olan Yavaşca, Kadın Doğum Uzmanlığı yapmış ve meslek hayatı boyunca 54 bilimsel çalışması yayınlanmıştır.[206]

Kilis'te yaşadığı dönemlerde henüz 8 yaşındayken Ziya Çelikalp'ten aldığı keman dersleriyle müzik sevgisinin temelleri oluşmaya başlayan Yavaşca, İstanbul'da Saadettin Kaynak, Münir Nureddin Selçuk, Subhi Ezgi, Refik Fersan gibi birçok kıymetli isimden ders almıştır. Daha çok talebesi olmaktan gurur duyduğu Saadettin Kaynak ve Zeki Arif Ataergin'i örnek almış ve onların mûsikîye bakış açıları doğrultusunda besteler yapmıştır.[207] Konservatuvar ve korolarda icrâ kabiliyeti ve mûsikî bilgisi gelişmiş, başta TRT ve İstanbul Radyosu olmak üzere birçok kurumda solistlik, koro şefliği ve kurul üyeliği yapmıştır.

İcrâcılığının yanında 2'si Kâr-ı nâtık, 5'i Takım, 1'i Âyîn-i şerif (Acem makamında) olmak üzere yapmış olduğu 647 bestede; 33 form (Şaz Semâi, Kâr-ı nâtık, Divân, Mesnevî Âyini, Şarkı, Peşrev, Medhal, Çocuk Şarkıları, Etüd, Marş, İlâhî vs.) 74 makam, 46 usul kullanmış ve bu bestelerde 159 şairin güftesine yer vermiştir.[208] Bestelerinin birçoğu plak ve kasetlere okunmuş olup, radyo repertuvarında da mevcuttur. 200'e yakın CD dolduran Yavaşca, Kilis Kültür Vakfı'na da (Kilis'imin Bağları) 2 CD ve VCD hediye etmiştir.

Eserleri ve farklı alanlardaki çalışmalar ile ülkesine çokça hizmet etmiş olan Yavaşca, 2018 itibariyle yaşlılığa bağlı bazı sağlık sorunları nedeniyle yaklaşık iki

[206] Türkan Başyiğit, "Türk Müzik Devriminin Duayenlerinden Alâeddin Yavaşca'nın Sanat Yaşamı", *Tarihten Günümüze Ayıntab-Gaziantep*, ed. Ahmet Gündüz vd. (Gaziantep: Gazikültür A.Ş., 2018), 217.
[207] Metin Mercimek, "Hocamız Alâeddin Yavaşca'nın Türk Müziği Gelişimine Katkısı", *Kent* (20 Ekim 2017), 16.
[208] Prof. Dr. Alâeddin Yavaşca (AY), "Biyografi" (Erişim 18 Temmuz 2021).

buçuk yıl hastanede tedavi görmüş, H.1443/M.2021'de 95 yaşında vefat etmiştir.[209] Beşiktaş'taki Yahya Efendi Türbesi Haziresi'nde toprağa verilmiştir.

Doktor kimliğinin yanında sanatçı ve bestekâr olarak da toplumda saygın bir yer edinmiş olan Yavaşca'nın, dinî mûsikî reyonundaki birkaç eseri aşağıda paylaşılmıştır:

[209] Çalışmamıza katkı sunmaları adına birçok kez iletişim kurulmaya çalışılmış fakat ağır geçen hastalık sürecinden dolayı birebir görüşme yapılamamıştır. Nihayetinde 23 Aralık 2021'de tedavi gördüğü hastanede vefat etmiştir.

Şekil 13: Acem – Âyin-i Şerif "Birinci Selam"[210]

[210] Alâeddin Yavaşca'nın Acem makamında bestelemiş olduğu Âyin-i Şerif "Üç Selam"dan oluşup çalışmamızda sadece "Birinci Selam" notası verilmiştir. Tamamına ulaşmak için Bkz. Prof. Dr. Alâeddin Yavaşca (AY), "Eserler" (Erişim 22 Temmuz 2021).

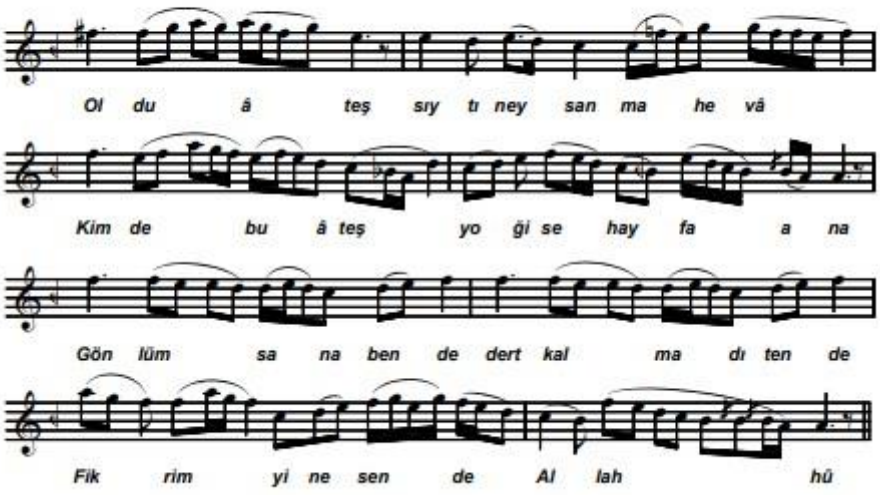
"Âcem âyin-i şerif "

"Âcem âyin-i şerif "

"Âcem âyin-i şerif "

Âcem Âyin-i Şerif

(Birinci Selâm)

Dinle neyden kim hikâyet etmede
Ayrılıklardan şikâyet etmede

Der kamışlıklardan kopardılar beni
Nâlişim zâreyledi merd-ü zeni

Şerha şerha eylesin sînem firâk
Eyleyem tâ şerh-i derd-i iştiyâk

Her kim aslından ola dûr- cüda
Rüzigâr-ı vaslı eyler muktedâ

Ben ki her cem‘iyetin nâlânıyım
Hemdem-i hoş-hâl-ü bed-hâlânıyım

Her kişi zu‘munca bana yâr olur
Sohbetimden tâlib-i esrâr olur

Sırrım olmaz nâlişimden gerçi dûr
Liyk yok her çeşm-i gûşa feyz-i nûr

Birbirinden can-ü ten pinhan değil

Liyk yok destûr-ı rü‘yet câna bil

Oldu âteş sıyt-ı ney, sanma hevâ

Kimde bu âteş yoğ ise hayf‘ana

Şekil 14: Uşşâk -Del'etme Beni Allah[211]

[211] AY, "Eserler".

Del’etme Beni Allah

Del’etme beni Allah

Aşkın ile dağlara düşürme beni Allah

Hasretinle yanıp köz oldum ben Allah

Zamandan mekândan çıkıp öz oldum ben

Yoolarına baş koyalı öz oldum ben

Beni mahrum etme Allah sevgi selinden yâ Allah

Yâ Hay yâ Hay yâ Rahman hû

Şekil 15: Mâye -İlâhî Duyguyla Geldim Kapına "Söndürme"[212]

[212] AY, "Eserler".

"İlâhi duyguyla geldim kapına"
"Söndürme"
lı ğın la Lût fun e sir ge me Ay ten ku lu na
4-
Uç mak is ter gö nül kuş ka na dın da Kay bol sa da
rû hum e sen rüz gâr da Ka vu şur sam sa na bir gün
o lur da Sön dür me bu aş kı ya na yım nar da
SON
Dr.Semra Özgün
Ekim-2005

İlâhî Duyguyla Geldim Kapına

(Söndürme)

İlâhî duyguyla geldim kapına
Açtım ellerimi niyâzım hep sana
Affet günâhımı lutfet bu cana
Medet sendedir hû imdâd kuluna

Çok günahkârım ben muhtâcım sana
Yâ Allah diyerek dönüp dururum
Yanarım aşkınla yolum hep sana
Söndürme bu aşkı yanayım nâra

Yıkandı yüreğim gökteki nurla
Gitti tüm günâhım yağan yağmurla
Gözlerim açıldı aydınlığınla
Lütfun esirgeme Ayten kuluna

Uçmak ister gönül kuş kanadında
Kaybolsada ruhum esen rüzgârda
Kavuşursam sana bir gün olurda
Söndürme bu aşkı yanâyım nârda

Şekil 16: Evçmâye -Kesildi Ravza-i Dilden Heman Su[213]

[213] AY, "Eserler".

Kesildi Ravza-i Dilden Heman Su

Kesildi ravza-i dilden heman su

Gel ey sâki kerem kıl el aman su

Gönülden bağ-ı aşk ey hakkı ancak

O sâkiden bulur bu gülistân su

Terennüm: Ah a dildârum a sultânım bendenem ey yâr

Şekil 17: Evçmâye – Safâyı Aşktan Kim Anlar Kiminle Söyleşelim[214]

[214] AY, "Eserler".

"Safâyı aşkı kim anlar kiminle söyleşelim"
iş ve bâ zım dil nü vâ zım
ki min le söy le şe lim vay
(4.Bend) Ah Be lâ yı aş kı
ki ki kim an lar ki min le
söy le şe lim vay
(Terennüm)
Câ nım öm rüm a ci vâ nım
iş ve bâ zım dil nü vâ zım
ki min le söy le şe lim vay
SON
Dr.Semra Özgün
Mart-2005

Safâyı Aşkı Kim Anlar Kiminle Söyleşelim

Safâyı aşkı kim anlar kiminle şöyleşelim

Cefâyı aşkı kim anlar kiminle söyleşelim

Fütâde oldu gönül dâm-ı zülf-i cânâne

Belâyı aşkı kim anlar kiminle söyleşelim

Terennüm: Cânım ömrüm a civânım işvebâzım dilnüvâzım kiminle söyleşelim

3.4. BEKİR VAHİD EFENDİ

1802 yılında Kilis'te doğan şairimiz, çalışkanlığı ve zekâsı ile müderrisliğe kadar yükselmiş olup yoksul bir ailenin çocuğu olmasına rağmen dil eğitimini ihmal etmemiştir. Kilis'in yetiştirdiği en ünlü müderrislerinden olan Bekir Vahid Efendi, Kur'ân'ın buyruklarından ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yolundan ayrılmamış yazıları ve sözleri ile bu yolda mücadele vermiştir. Aynı zamanda alaycı bir dil kullanan Bekir Bey, alaya alıp taşladığı kişilerin çocuklarını ve torunlarını incitmekten çekindiği için bu tür taşlamalarını kendi sağlığında yakıp ortadan kaldırmıştır.[215]

133 gazel, 21 ebced hesabıyla yazılmış tarih,4 şarkı, 3 tahmis, 18 rubâî, 16 kıta ve tercümeleri bulunmaktadır.[216] Çok yönlü bir insan olan Bekir Vahid Efendi davûdî bir sese sahip olup makam bilgisi bulunmaktaydı. H.1304/M.1887 yılında 86 yaşında vefat etmiştir.

3.5. CELÂL PAŞA

Seyyid Ali Celâlüddin Paşa olarak da anılan Celâl Paşa, devlet içerisinde yüksek sayılabilecek görevlerde bulunmuş, bilgili, haksızlıklar karşısında hakkı arayan ünlü bir devlet adamı olarak tanınır. 1756 yılında Kilis'te doğan şairimiz, ilk öğrenimini bitirdikten sonra medrese eğitimine başlamış, hocası Küçük Ebubekir Efendi'den dersler almıştır. Babasının vefatından sonra annesi ve kardeşlerine Kilis'e gönderip kendisi öğrenimini tamamlayınca İstanbul'a gelmiştir.[217] Daha birçok üst düzey görev de üstlenen şair, Mora isyanını bastırmak için Rumeli Seraskerliği'nde görevlendirilse de yolculuk esnasında H.1237/M.1822 yılında vefat etmiştir. Genelde Gazel türünde yazan şairimizin şiirleri kaybolsa da düz yazıları Ali Enver Efendi tarafından "*Münşeat-i Celâl*" adlı eserde toplanmıştır.[218]

[215] Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 37.
[216] Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 38.
[217] Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 20.
[218] Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 21.

3.6. FARUK KADRİ TİMURTAŞ

1891 yılında Kilis'te doğmuş olup babası Kara Timurtaş Paşa soyundan Adülmennan Efendi'dir. İlk öğrenimini Kilis'te bitiren Kadri Bey, medrese eğitiminden sonra Halep Vilâyet-i Adliye Teşkilâtı'nda görev almış, ardından Gaziantep Mustantıklığı'na (sorgu yargıçlığı) atanmıştır.[219]

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Kilis'e dönüp Kilis'in öncü aydınlarından biri olarak Maarif Cemiyeti'nin kurucu üyelerinden oldu. Kilis'te birçok eğitim ve kültür girişimlerinde bulunan Faruk Kadri Timurtaş, H.1404/M.1984 yılında Ankara'da hayata gözlerini yumdu ve Çebeci Mezarlığı'na defnedildi.

Faruk Kadri Timurtaş'ın en önemli eseri *Kilis Tarihi*'dir. Ayrıca *Ali Şîr Nevâî'nin Türk Diline Hizmetleri, Mehmet Âkif ve Cemiyetimiz, Osmanlıca I: Eski Yazı-Gramer-Metinler, Osmanlıca Grameri: Eski Yazı ve İmlâ-Arapça, Farsça, Eski Anadolu Türkçesi, Aruz, Dil Dâvâsı ve Ziya Gökalp, Yunus Emre Divânı, Şeyhî-Hayatı ve Eserleri: Eserlerinden seçmeler, Süleyman Çelebi Mevlid: Vesîletü'n-necât* önemli eserlerinin bazılarıdır. İlk şiirleri ve yazıları Halep'te "*Seday-ı Şehba Gazetesi* ve *Fırat Gazetesi*"nde yayınlanmıştır. Kilis'e döndükten sonra ise "*Hududeli Gazetesi*" nde yayınlanmıştır.[220]

Kasîde ve Na'tları ile tanınan şairimiz, Peygamberimiz (s.a.v.) için yazılmış olan ünlü "*Kasîde-i Bürde*"yi Türkçeye çevirmiş olup müsveddesi oğlu Halûk Timurtaş'ta bulunmaktadır.

[219] Başçıllar, *Kilisli Divan Şairleri Antolojisi*, 223.
[220] Başçıllar, *Kilisli Divan Şairleri Antolojisi*, 225.

3.7. HÂFIZ İZZET GÖKÇEK HOCA

1908'de Kilis'te doğan Hâfız İzzet'in babası Kara Ahmet Çavuş, annesi Hatice Hanım'dır. Dokuz yaşında trahom hastalığından gözlerini kaybeden İzzet Efendi, hâfız olmak istemesine rağmen babası tarafından zanaat öğrenmesi amacıyla zembilci dükkanına çırak olarak verilmiş, 11 yaşından ailesinden habersiz bir şekilde medrese eğitimi almak için Halep'e gitmiştir.

Ailesi ise uzun bir süre araştırdıktan sonra oğullarının bir kazaya kurban gittiğini kabullenmek durumunda kalmışlardır. İlerleyen yıllarda Halep'te Zekeriya Câmii'nde karşılaştığı Kör Fatma isimli bir kadına sahip çıkan İzzet Efendi, ceketini Kör Fatma'ya vermiş, Kör Fatma Kilis'e döndüğünde İzzet Efendi'nin babası Kara Ahmet Çavuş ile karşılaşmıştır. Bunun üzerine oğlunun yaşadığını öğrenen baba, oğlunu Halep'te bulur ve oğlunun hâfızlık eğitimini tamamlamasına müsaade eder.

Kıraat ilmini öğrenmek için Antakya'ya giden Hâfız İzzet, icâzetnâmesini alıp Kilis'e döndükten sonra Ulu Câmii ve Alacacı Câmii'nde Sabah Namazı öncesi seheriye cüzleri, İkindi Namazlarından önce Tekke Câmii'nde Amme sûresi okumaya devam eder. Bunun yanında her sene Ramazan ayında Ankara Hacı Bayram Câmii'nde başhâfız olarak seheriye cüzünü okur, Kilis'teki tütün satarak geçindiği dükkanında hâfızlara ders verip sohbetler düzenleyerek insanlara faydalı olmaya çalışırdı.[221]

H.1384/M.1965 yılında Sabah Ezanı okumak için Alacacı Câmii'ne giderken beyin kanaması geçirerek 57 yaşında vefat etmiş ve Kilis Asri Mezarlığı'na defnedilmiştir.

[221] Ergün Özuslu-İbrahim Halil Kocaoğlan, *Gaziantepli Hâfızlar ve İlim Adamları* (Gaziantep: Gaziantep Kur'ân Hâfızları ve Gönüllüleri Derneği, 2020), 379.

3.8. HÂFIZ KÂMİL KIDEYŞ

Kilis'in yetiştirdiği pek çok âlim ve âriflerden birisi olan Hâfız Kâmil Kıdeyş Hocaefendi, 1911 yılında Kilis'te doğmuş olup Kıdeyşoğulları'ndandır. Kardeşi Dr. Fazıl Kıdeyş'in verdiği bilgilere göre beş yaşında trahom hastalığından dolayı gözlerini kaybetmiş, 1960 yılına kadar körler çarşısında çalışarak hayata karşı direnişin sembolü haline gelmiştir.[222]

Halep'te Kur'ân ve medrese eğitimini alan Kıdeyş, zamanın ünlü medreseleri Şabaniyye ve Haşimiyye medreselerinden de istifade etmiştir. 1941 – 1949 yıllarında Kadı Câmii'nde Kur'ân dersleri verdi ve ilk resmi görevini 1949 yılında Şeyh Câmii'nde yapmıştır.[223] Gaziantep'te de çeşitli görevler üstlenen Kıdeyş, 1975 yılında 64 yaşında iken emekli olup Kilis'e döndü. Yüzlerce insana ışık olan Hâfız Kâmil Kıdeyş, felç geçirmiş ve H.1400/M.1980 yılında vefat etmiştir.[224]

3.9. HÂFIZ MEHMET ATİK HOCA

1938 yılında Kilis'te dünyaya gelen Mehmet Atik, 1940-1960 yılları arasında Kadı Câmii'nde görev yapmış olan Hüseyin Atik'in oğludur. Mehmet Atik de defalarca din görevlisi olmak için sınavlara katılmış fakat kendisinden daha az hak edenler bile başarılı kabul edilirken kendisine nasip olmamıştır.

Buna rağmen içindeki hizmet ve mûsikî aşkının peşinden gitmiş, 1960 - 1980 yılları arasında emekli olabilmek için görevini devam ettirmek isteyen fakat sağlık sorunları yaşayan babasının vazifesini devam ettirmiştir.[225]

Çeşitli câmilerde okuduğu Salâlar, Ezanlar, Kasîde ve İlâhîlerle adını bizlere kadar duyurmuş ve çalışmamıza dahil olmuştur.

---

[222] İsmail Rıfkı Kıdeyş (ed.), *Divân-ı Kâmil "Hâfız Kâmil Kıdeyş Hocaefendi"* (İstanbul: Adım Kitap Yayınevi, 2011), 19-20.
[223] Kıdeyş, *Divân-ı Kâmil "Hâfız Kâmil Kıdeyş Hocaefendi"*, 21.
[224] Kıdeyş, *Divân-ı Kâmil "Hâfız Kâmil Kıdeyş Hocaefendi"*, 22.
[225] Mehmet Atik, Kişisel Görüşme, 11 Haziran 2021.

Geçimini ise ticaret ve demir doğramacılığı yaparak sağlamaya çalışmış, çok başarılı olamasa da başkasına muhtaç duruma düşmeden hayatını idame ettirmiştir. Çevresi tarafından da dürüst ve iyi bir şahsiyet olarak tanınmıştır.[226]

3.10. HÂFIZ MUSTAFA İSLAMOĞLU (PAFE HOCA)

Kilis'in hayatta olan en yaşlı ve hatırı sayılır okuyucularından olan İslamoğlu, yıllarca okuduğu Kasîdeler, Salâlar, Mevlid ve Methiyelerle Kilis Dinî Mûsikîsi adına özel ve akla gelen şahsiyetlerinden birisi olmuştur. Müezzin olarak Çalık Câmii'nde görevine başladığı ilk yıllarda şerefeden okuduğu Na't ve Kasîdelerle Kilis halkının ruhunda iz bırakan İslamoğlu, Kilis'te Medine tarzı Ezan okuyan ilk hoca olarak da tanınmaktadır.

Kendisiyle özel bir mecliste sohbet etme imkanına kavuştuğumuzda mütevazi kişiliği ile dikkatimizi çekmiş ve Kilis halkının kendisinden dinlemekten zevk aldığı "Mu'cizât-ı Câbir"i bizler için icrâ etmiştir.[227] Yaşı itibariyle sağlıklı bir icrâ edinemesek de kaynağından edindiğimiz bir eser olarak çalışmamızda yerini almıştır.

Minarelerin değişmez sadâsı olan Mustafa İslamoğlu Kilis'te "Pafe Hoca" olarak da çağrılmaktadır. Hem yaşı hem de mesleğindeki ünü itibariyle her gittiği mekânda özenle ağırlanmakta olup kendisinin yaptığı icrâlara hazirûn tarafından heyecanla eşlik edilmektedir.

[226] Mehmet Atik, Kişisel Görüşme, 11 Haziran 2021.
[227] Mustafa İslamoğlu, Kişisel Görüşme, 6 Mart 2019.

3.11. HÜSEYİN ATİK

1889 tarihinde Kilis'te dünyaya gelen Hüseyin Atik, Mehmet Atik'in babasıdır. İlköğretim ile nihayete eren eğitim hayatından sonra ilerleyen yıllarda nüfus memurluğu görevinde bulunmak istemiş fakat dedesinin telkinleri be ısrarı sonucu hayatının geri kalanını müezzinlik görevini ifa ederek geçirmiştir.

65 sene fiili görev yapan Hüseyin Atik, bu sürenin son 30 senesini Demokrat Parti dönemindeki yönetmelik değişikliği sebebiyle emekli olabilmek için yapmak durumunda kalmış, şartların zorlaştığı ve sağlık sorunlarının baş gösterdiği dönemde ise oğlu Mehmet Atik resmî olarak olmasa da vekâleten babasının görevi üstlenmeye çalışmıştır.

Ekseriyetle Kadı Câmii'nde görev yapan Atik, genel olarak Sabah ve Yatsı Namazı vakitlerinde görevlendirilmiş, özellikle özel gün ve gecelerde gerek câmide gerekse özel meclislerde yaptığı Ezan, Salâ, Salavât, Kasîde, Na't, Mevlid-i şerif icrâlarıyla kalplere ve kulaklara imzasını atmıştır.[228]

Görevi süresince icrâda kullandığı eserlerin bir kısmını Osmanlıca olarak el yazısıyla kaleme almış ve günümüze kadar ulaştırmıştır.[229]

3.12. HÜSNÜ EFENDİ

1876 yılında Kilis'te doğan Hüsnü Efendi Kilis'in bilinen ailelerinden Hacı Muhiddinzâde Muhiddin Ağa'nın oğludur. Herhangi bir görevi olmayan Hüsnü Bey ailesinden kalan mal varlığı ile geçinip Na't, Kasîdeler ve Gazeller yazmaktaydı. Vatan ve millet duygularına dair şiirler de kaleme alan şair, H.1331/M.1913 yılında 43 yaşında Antep'te yakalandığı grip sonucu hayata gözlerini yummuştur.[230]

[228] Mehmet Atik, Kişisel Görüşme, 11 Haziran 2021.
[229] Bahsi geçen güfte mecmuası ekler bölümünde görsel olarak paylaşılmıştır. El yazısı çok okunaklı olmadığı için günümüz Türkçesine çevrisi yapılamamıştır.
[230] Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 182.

3.13. MEHMET ÖKKEŞ ÖZKÖSELER

1950'de Kilis'de doğan Özköseler, tüm öğrenimini Kilis'te tamamlamış ve çeşitli okullarda öğretmenlik ve idarecilik yapmıştır. Sağlık Meslek Lisesi, Halk Eğitim Merkezi ve çeşitli özel okullarda müzik dersleri vermiştir.

Mûsikîye ilgisi ilkokul öğretmeni Nihat Ulusoy'dan aldığı derslerle başlayan Özköseler, tam anlamıyla 1969 yılında itibariyle mûsikîyi hayatının vazgeçilmezleri arasına almıştır. Bazı dergilerde besteci olarak da yer alan Özköselerin türkü besteleri yanında marş besteleri de önemlidir. Ud, tanbur, kanun, keman vb. birçok enstrümanı icrâ etmekte olup Kilis Mûsikî Derneği'nde birçok öğrenci yetiştirmiştir. 1983'ten beri Kilis Mûsikî Derneği'nin koro şefliğini ve başkanlığını yapmaktadır.

Yıllarca TRT sanatçılarının ve birçok sanatçının kitabındaki notalarını yazmış olan Özköseler ile yaptığımız görüşmede geçmişe ve günümüze dönük olarak Kilis'te Mûsikî eğitimi hakkındaki görüşlerini şu cümleler ile ifâde etmiştir:

"Bir sınıf öğretmeni olarak öğrencilere müziği öğretmek ve sevdirmek için pop müzikten başlar olduk. Gerek Halk ve Sanat Mûsikîsi'ni gerekse Dinî Mûsikî'yi sevdirebilmek için aralarda ne verebiliyorsak kâr sayıyoruz. Biz öğrencilerimize bilgiyi değil, kaynağın yolunu öğretirdik. Yoksa kimseye her şeyi öğretemezsin. Bizden öğrendiklerinden sonra konservatuarlarda başka türlü şeyler öğreniyorlar. Fakat başkalarına öğretmekte zorlanınca tekrar bizim yanımıza gelip sormak istiyorlar. Ben sınıf öğretmeni olduğum için basitten zora doğru öğretip öğrenmeyi kolaylaştırıyorum."[231]

Halk Mûsikîsi üzerine yaptığı çalışmalar hakkında ise şu ifâdelere yer veriyor:

"Türkülerde beste olmaz. Anonimdir. Bizler sadece onların yöresel ağızlarını notaya alırız. Üniversite ile "*Kilis Türküleri*" kitabını bastık. Genel olarak bizde anonim türküler ve onların notaya alınmış halleri var. Benim kaynak aldığım bizzat benim öğretmenimdir. O da vefat etti, onun dışında da belki bir iki isim sayabilirim. Derlediğimiz hatta bir kısmını TRT'ye ulaştırdığımız orijinal notalar, sonradan

[231] Mehmet Ökkeş Özköseler, Kişisel Görüşme, 17 Nisan 2020.

basılan kitaplarda usul olarak eleştirilere maruz kalmamak için değiştirilirdi. Buraya asker olarak veya çalışmaya gelenler duyduklarını kayda alıp TRT'ye veriyordu. Fakat usul tartışmaları anonim bestelerin orijinalliğini yitirmesine sebep olmuştur."[232]

Kilis'teki Dinî Mûsikî kültürüne ise şu cümlelerle değiniyor:

"Günümüzde maalesef Kilis'te Dinî Mûsikî adına güfte yazan veya besteleyen bir isim bulmak çok zor. Ülke genelinde bile önceden Süleyman Erguner, Ahmet Hatipoğlu vardı. Şimdi ise ekranlarda gördüğümüz veya kendi çalışma alanlarında hizmet etmeye çalışan, bu işe gönül vermiş birkaç isim dışında kimseyi bulamıyorsunuz.

Kilis'te Dinî Mûsikî yapan olmamakla birlikte bir şeyler yapmaya çalışanlarında kaynak aldıkları yer belli değil. Özellikle tekkede okunan eserler bile türkü güftelerine ait besteler İlâhî güftelerinin üzerine işlenerek okunmaktadır. Eser zenginliği olmamakla birlikte aynı melodiler üzerine yazılan sözler vardır.

Bütün bu yokluk girdabında bizler erişebildiğimiz genç kitlelere bazı temel kavramları aşılamaya çalıştık. En basitinden gençlerimiz, "Mevlid nedir, Ezan nedir?" diye sorulduğunda, ölü için okunan şiirdir diye tanımlamaktaydı. Biz yaptığımız çalışmalarla, kaleme aldığımız yazılarla Mevlid, Ezan gibi halkımızda yer etmiş birçok türü tanımlamaya, gençlerin de bu tanımlamaları ifâde edebilecek kadar bilgi sahibi olmalarına yardımcı olmaya çalıştık."[233]

Özköseler, Kilis Mûsikîsi ve mûsikîşinasları hakkında yakındığı durumları ise şöyle ifâde ediyor:

"Kilis'te mûsikîşinas çok ama icrâat yok. Herkes menfaat için bir şeyler yapıyor. Bizim yetiştirdiğimiz öğrenciler de dahil olmak üzere herkes sesi güzel olan veya güzel çalan kim varsa piyasaya dağılıp işi ticarete döküyorlar. Asıl orijinal olarak bu mirasa sahip çıkanlar amatör korolar ve derneklerdir. Buna rağmen Halk Mûsikîsi'nde bizi baz aldığını belirtenlerin bile yanımıza geldikleri yok. Biz köy köy gezdik, kaynak topladık. Artık kaynak kişi de kalmadı. Bizler kaynak kişi değiliz. Biz olanı derleyip toplamaya çalışıyoruz.

[232] Mehmet Ökkeş Özköseler, Kişisel Görüşme, 17 Nisan 2020.
[233] Mehmet Ökkeş Özköseler, Kişisel Görüşme, 17 Nisan 2020.

Valilik ve belediyemiz maalesef çalışmalarına bizi dahil etmiyorlar. Bizim çalışmalarımızı dikkate almıyorlar. Bizi Gaziantep'ten bile çağırıyorlar konser için. Kilis'te özel günlerde bile çağırmıyorlar. Bizlere yer gösterin ücretsiz ders verelim diyoruz. Ona dahi olumsuz yanıt alıyoruz maalesef. Bizleri Kilis'e küstürüyorlar. Halbuki biz Kilis için bir şeyler yapmak derdindeyiz. Bir menfaatimiz yok."[234]

3.14. MEHMED SEZAİ

1829'da Kilis'te doğan Mehmed Sezai, Yavaşçazâde Süleyman Efendi'nin oğlu olup, akrabalarından Hacı Ali Bey'in kızı Şakire Hanım ile evlenmiştir. Kilis'te Kaymakamlık İdare Meclisi Başkitâbeti olarak görev yapan Mehmed Sezai, Kilis dışından gelen yüksek görev tekliflerini reddetmiş ve Kilis'te kırk yıl boyunca memurluk yapmıştır.

H.1313/M.1896 yılında şeker hastalığından ötürü vefat eden şair, Canpolat Paşa (Tekke) Câmii'nin mezarlığına defnedilmiştir.[235]

Babası Süleyman Çelebi'nin uzak torunlarından olup, bir hayır sever olarak 1682 yılının Ramazan ayında Yavaşçazâde Vakfı'nı kurmuştur.[236]

Şair memuriyetini devam ettirirken Na't-ı şerifler, Kasîdeler, Münâcât ve Gazeller kaleme almıştır.

[234] Mehmet Ökkeş Özköseler, Kişisel Görüşme, 17 Nisan 2020.
[235] Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 103.
[236] Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 104.

3.15. MEHMET SİNAN NÜNÜKOĞLU

Kilis'te 1992 yılında dünyaya gelen Nünükoğlu, ilköğretim ve ortaöğretim eğitimini Kilis'te tamamlamıştır. İmam-hatip Lisesi mezunu olan Nünükoğlu, mezuniyetinden bir yıl sonra imam-hatiplik görevine hak kazanmış ve yaklaşık 6 yıl kadar Kilis'in muhtelif köylerinde vazifede bulunmuştur. Sonrasında Gaziantep il merkezinin çeşitli câmilerinde 2 yıl görev yapan olan Nünükoğlu, nihayetinde baba ocağı Kilis'e dönmüştür. Yaklaşık 2 yıl aşkın bir süredir de il merkezinde bulunan Hacı Mustafa Cümbüş Câmii'nde müezzin olarak görev yapmaktadır.

Din görevlisi olan babasından aldığı dersler ve nasihatler kılavuzunda, görevini hakkıyla yapmaya ve üstlendiği misyon çerçevesinde kendisini geliştirmeye çalışan Nünükoğlu, mûsikîye dair ilgisini şu cümlelerle ifâde ediyor:

"Babam başta olmak üzere büyük küçük ailemizin her ferdi mûsikîye merak beslemekle birlikte ayrı bir uğraş alanı olarak mutlaka zaman ayırmışlardır. Şahsım olarak yakın çevremizdeki hocalar dışında zamanın tanınmış olan üstatlarının okuyuşları ve eserlerinden de istifade ederek hem ruh doygunluğu hem de kulak zenginliği kazanmaya çalıştım. Görev hayatım boyunca da fırsatları değerlendirmeye çalışarak mûsikî ile olan irtibatımı diri tutmaya çalıştım. Gaziantep'te iken Gaziantep Üniversitesi Konservatuarı'nda öğretim üyesi olan Mehmet Yılmaz hocamdan makamlar ve Dinî Mûsikî üzerine belli bir süre eğitim aldım. Kilis'te ise Kilis 7 Aralık Üniversitesi Güzel Sanatlar Bölümü'nde öğretim üyesi olan Ali Nünükoğlu hocamdan ud ve makam dersleri almaya devam ediyorum. Böylece hem görevimiz çerçevesinde liyakatimizi artırmaya hem de Kilis'teki Dinî Mûsikî'ye sahip çıkmak sûretiyle şehrimize olan vefa borcumuzu ödemeye gayret gösteriyoruz."[237]

[237] Mehmet Sinan Nününoğlu, Kişisel Görüşme, 29 Temmuz 2021.

3.16. MEYLİ

1770 yılında Kilis'te doğan şair Meyli'nin asıl adı bilinmemekte olup yoksul bir ailede doğduğu için, zekasına ve yeteneğine rağmen okuma imkânı bulamamıştır. İçindeki okuma hevesi sönmeyen şairin, Hâki Efendi'nin derslerinde rast geldiği "*Şahidi*" adlı manzum eser kendisine ilham olmuş ve "*Meyli Tuhtesi*"ni kaleme almıştır. Bastırılmak üzere elden ele dolaşan eser kaybolmuş. Bu eserden sadece Süleyman Çelebi'nin kaleme aldığı Mevlid'in başlangıcındaki

"Allah adın zikredelim evvelâ, Vâcib odur cümle işte her kulâ" Münâcât'ını andıran bölümü kalmıştır.[238]

Nâm-ı Hudâ zikredelim evvelâ
Menzil-i maksûde odur rehnümâ

Nâm-ı Hudâ cân-u dili şâd eder
Cümle lügat ehli anı yâd eder

Nâm-ı Hudâ olsa esas-ı kelâm
Ana bina vezniyle olsa tamam

Başka hiçbir şiiri derlenmeyen Meyli, H.1256/M.1841 yılında ölmüştür.[239]

[238] Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 25.
[239] Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 26.

3.17. MUHARREM AĞA

Kilis'te doğan ve Kilisli olan Muharrem Ağa, İstanbul'un Yenibahçe Semti'nde yaşamıştır. Osmanlı'nın parlak dönemlerinden Sultan Mehmet Han'ın döneminde meşhur olan Muharrem Ağa, sipahiler zümresindendir. Düşünmeye, çalışmaya, gayrete meyilli olan kişiliği ile birçok meziyete sahip olan Muharrem Ağa'nın süslü ve güzel nağmelere olan merakı tahsil hayatında kendini göstermiş, mûsikî ve binicilik yeteneğinin iş birliği ile atı üzerinde gösteriler düzenlemiştir. Meziyetlerle dolu öğrenim hayatını başarıyla tamamlamış, ustalık dergâhının ulûfe defterinin başına adını yazdırmış ve ehliyet ulûfesi olmuştur. Latif sesi hazin, güzel edalı lehçesi gönle hoş gelici ve zarif olup mûsikî ilminde meziyet sahibi olmuştur. Hem bilgi olarak hem de pratikte kendini yetiştirmiş ve bir üstat olarak anılmıştır.

Aşiran makamında, Devr-i Revân usulünde:

Hayâlin dîdeden, nakşın dil-i sûrideden çıkmaz,

O bir mu'ciz-nümâ tasvirdir âyineden çıkmaz.

Murabba-ı acem makamında hafif usulde:

Bir bî-kesim ki halime mahrem bulunmadı,

Zahm-ı derûn-i sineye merhem bulunmadı.

Bu eserleri neşeli ve hareketli eserlerinden olup bunlardan başka dönemin mûsikî ilminin kaidelerine uygun, ruhu dinlendiren, ferahlık veren on beş eseri daha vardır. Bu eserler, mûsikî üstatlarınca da beğenilmiş ve onay almıştır. H.1111/M.1700'lü yıllarda vefat ettiği bilinmektedir.[240]

[240] Mehmed Es'ad Efendi, *Atrabu'l- Âsâr Fî Tezkireti Urefâi'l-Edvâr* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 1739), 34a; Diğer bir nüshası için Bkz. Mehmed Es'ad Efendi, *Atrabu'l- Âsâr Fî Tezkireti Urefâi'l-Edvâr* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 6204), 30b; Zeynep Sema Yüceışık, *Şeyhülislâm Es'ad Efendi Atrabu'l- Âsâr Fî Tezkireti Urefâi'l-Edvâr (Giriş – Metin – Tercüme – Terimler -Dil Notları)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1990), 242-243.

3.18. NİHAT FERAH HOCA

29 Mayıs 1932 Kilis doğumlu olan Ferah, beş yaşında Kur'ân-ı Kerîm okumayı öğrenmiş, ortaokulda iki yıl okuduktan sonra babası Ahmet Ferah'ın çiftlik işlerinden dolayı okulundan ayrılmıştır. Babasının işlerinin yanı sıra ilerleyen yıllarda ayakkabıcılık ve duvar ustalığı ve ziraat işlerinde çıraklık yapmış, boş zamanlarında ise halk kütüphanesinde dinî kitaplar başta olmak üzere batı klasikleri vb. eserleri okumuştur. 1956'da üç boş kadro için yapılan sınavda birinci olarak Kilis Hasan Attar Câmii'nde müezzin olarak göreve başlamıştır.

Azimli, başarılı ve aksiyoner bir şahsiyet olan Ferah, 1960 ihtilalinde duvarlara darbe karşıtı sloganlar yazıp halkı seçtiği kişilere sahip çıkmaya çağırdığı için tutuklanır. Önce Malatya oradan da Sivas Cezaevi'ne gönderilir ve 8 ay kadar tutuklu kalır.[241] Mimlenen şair sonraki dönemlerde de çokça tutuklanmış ve ağır yaşantılara maruz kalmıştır.

1965-1975 yılları arasında "Kur'ân Kursu Derneği, İmam Hatipliler Derneği, Din Görevlileri Derneği" gibi birçok mesleki örgütlenmelerde yöneticilik yapmış, müezzinlik görevinden ayrılması üzerine zamanın Diyanet İşleri Başkanı İbrahim Elmalı Hoca Efendi'nin ricası üzerine görevine geri dönmüştür. Adına belediye tarafından kültür merkezi yapılmıştır. 1981'de Hacı Derviş Câmii'nin minaresinin yıkılmasında gösterdiği tepki nedeniyle halkı galeyana getirdiğine dair iftiralara maruz kalmış ve meslekten ihraç edilmiştir.[242] Meslekten ihracından sonra ise geçimini açtığı hurdacı dükkânı ile sağlamaya çalışmıştır.

Hece ve aruz vezinleriyle birçok şiiri kaleme alan şairimiz, aynı zamanda iyi bir mûsikîşinastır. Hâfızasında özellikle Türk Sanat Mûsikîsi'nin birçok şarkısının güftesi, bestesi, güftekârı ve bestekârı kayıtlı olan şairimizin kaleme aldığı Münâcatları, tahmisleri, rubâîleri, Ramazan şiirleri ve şahıslara yazılmış Kasîdeleri

[241] Nihat Ferah, *Divân-ı Nihat'tan Seçme Şiirler*, nşr. Mahmut Kaçarlar (Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Kilis Tarihi ve Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2020), 12.
[242] Ömer Şekeroğlu, Kişisel Görüşme, 23 Nisan 2021.

ilgi konusu olmuştur.[243] İflah olmaz bir demokrat olarak da ifâde edilen şairimizin kalemini bazen hiciv ve suallere cevap için kullandığını da biliyoruz.

3.19. ÖMER ŞEKEROĞLU

1952'de Kilis'te dünyaya gelen Ömer Şekeroğlu, diğer beş kardeşiyle birlikte mutaassıp bir ailede büyümüş olup babası din görevlisidir. Babasının çevresinden dolayı küçük yaşta müzik merakı olan Şekeroğlu, çok iyi bir radyo dinleyicisidir. Esnaflık yaparak büyümüş olup çocuklarının yardımı ile hâlâ aynı işle meşgul olmaktadır.

Müziğe bakış açısındaki değişim ise 1990'da hac dönüşünde olmuştur. Hacdan sonra özellikle tasavvuf içerikli ilâhîlerdeki derin ma'nâlara erişme çabası içerisinde olmuştur. Fırsat buldukça müziğe, tasavvufa, şiire, ma'nâya meraklı kişilerle sohbet etmiş; Şeyh Galip'ten, Niyâzî-i Mısrî'den eserlerle ma'nâ arayışına devam etmiştir. Her ne kadar kendisinin mensubu olduğu bir tarikat olmasa da babasının intisap ettiği cemaatinin etkisiyle manâ-i ismin, manâ-i eşyanın ve manâ-i zatın arayışında olmuş ve derin bakmanın ilmini öğrenmiştir. Her gördüğü güftede ve eserde, "Asıl anlatmak istediği ne?" merakıyla bakış açısını geliştirmiştir. İlâhî ve özellikle Kilis Kasîdeleri ile başlayan bu merak yolculuğu sonradan şarkı ve türkü güftelerinde de kendini göstermeye başlamış, özellikle Neşet Ertaş ve Aşık Veysel'in türküleri üzerinde kafa yormuştur. Türk Sanat Mûsikîsi'ndeki tasavvufî ma'nâlarında takipçisi olmuş ve eserleri her türlü yönüyle ele almaya çalışmıştır.

Şekeroğlu'nun genel olarak Kilis'teki Mûsikî'ye dair bizlerle paylaştığı notlar Kilis Mûsikîsi'nin tanınması ve gelişimi açısından zannımızca önem arz etmektedir:

- "Makam ruhtan çıkan bir serzeniştir. Akşam olduğunda her anne babanın çocuğunu eve çağırırken yaptığı serzeniş farklıdır. Kimisi kızarak, kimisi şefkatle kimisi ise korku ile seslenir yavrusuna. Bu bakımdan besteler aklımızın değil ruhumuzun eseri olmalıdır ki dinleyicisine de o ruhu yaşatabilsin. Bir güfteyi idrak ederekten beste yaparsan işte ondan herkes

[243] Ferah, *Divân-ı Nihat'tan Seçme Şiirler*, 16.

lezzet alır. Beste kendiliğinden olur zaten. O ruhu, o ma‘nâyı hissetmek lazım.”[244]

- “Elimizde bulunan ve bize miras bırakılan birçok eser, ki bunlar derin ma‘nâlar içeriyor, şimdiki din görevlilerimiz tarafından maalesef göz ardı ediliyor. Okunsa bile anlamı düşünülmüyor. Hatta bazıları okumaktan bile imtina edip, kendi yazıp kendi yazdığını okuyanlar var. Hatta kimilerinin okuduğu bazı eserler de vardır ki mesela içerisinde “Avnî” mahlası geçen bir eseri okuyup onun Fatih Sultan Mehmet’e ait olduğunu bilmeyenler bile var.”[245]

- “Din görevlileriyle birçok konuyu istişare etmeye çalışıyorum. Mesela bana göre, Mevlid, İlâhî vb. formlar ma‘nâ bakımından ve melodi bakımından yakışan türkülerle birleştirilerek okunabilir. Ben bunu söylediğim de kimse dinlemez diyorlar ama neden dinlenmesin. Bir deneyin bakalım. Ama deneyen de yok. Halbuki sürekli ezberden aynı tonda yapılan programlar insanları uyutuyor. Hatta icrâ esnasında kendi aralarında başka şeyler konuşuyor insanlar. Çünkü artık insanlar farklı bir şey arıyor ama ben kimseye anlatamıyorum.”[246]

- “Eskiden televizyon olmadığı için, radyo ise çok az olduğu için insanlar her türlü işinin ortasında meşk ederler, özellikle Türk Sanat Mûsikîsi’ne çok ilgi duyarlardı. Şu an benim dükkanımdan evimin arasındaki beş yüz metrelik mesafede bile 15-20 tane mûsikî ile ilgilenen esnaf tanırım. Kilis’te bulunan âmâlar çarsısında hasır ören esnafların çoğu câmilerde Kasîdeler, İlâhîler okurdu.”[247]

- “Ayrıca Kilis’te Tahmis yapanların sayısı da çoktur. Çünkü eskiden herkes bir ma‘nâ arayışında ve düşünerek yaşıyor. Her birinin en az bir Kasîde, bir

[244] Ömer Şekeroğlu, Kişisel Görüşme, 18 Eylül 2020.
[245] Ömer Şekeroğlu, Kişisel Görüşme, 5 Aralık 2020.
[246] Ömer Şekeroğlu, Kişisel Görüşme, 12 Şubat 2021.
[247] Ömer Şekeroğlu, Kişisel Görüşme, 26 Mart 2021.

Na‘t bir Gazeli vardır. Yazmak için değil yaşamak için, lafzı için değil ma‘nâsı için var olan insanlardan bahsediyoruz.”[248]

- “Eskiden Kilis’te her yerde medrese vardı. Medresede eğitim gören öğrenciler dışarıya çıkmasın diye her medresenin yanına küçük minareli bir mescid yapılmıştı. Fakat insanlarımız câmi ile medrese arasındaki farkı pek anlamadıkları için, kavram olarak da karıştırdıkları için, “Böyle her köşe başında yan yana câmi mi olur kardeşim?” diyorlar. Halbuki onlar câmi değil mesciddir.”[249]

3.20. RUHİ EFENDİ

Bildiğimiz ilk Kilisli şairdir. Çelebioğulları’ndan olup 1720 yılında Kilis’te doğmuştur. İlk öğrenimini bitirip Çekmeceli Hocadan dersler alarak medrese öğrenimini tamamlamıştır. Daha sonra Güllü Câmii Medresesi’nde ders vererek zamanın bilimlerine büyük katkılarda bulunmuştur. Faruk Kadri Timurtaş, Ruhi Efendi’nin Arpça ve Farsça’yı bu dillerde şiir yazacak kadar iyi bildiğini bildirmektedir.

Ders okutmanın yanında önemli eserler de vermiştir. “*Ruh-i Şuruh, Tabirnâme ve Kur’ân-ı Kerîm Havası*” adlarını taşıyan bu eserleri basılmamıştır. Bu eserlerin el yazması olarak mirasçılarında bulunduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Zamanın bilimleri ve şiirlerin yanında bazı işaretlerle gaipten haber veren remilcilik alanında da bilgi sahibi olmuştur. Dolu dolu yaşadığı ömrü H.1211/M.1797 yılında, 77 yaşında son bulmuştur.[250]

[248] Ömer Şekeroğlu, Kişisel Görüşme, 26 Mart 2021.
[249] Ömer Şekeroğlu, Kişisel Görüşme, 12 Mayıs 2021.
[250] Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 7.

3.21. SAĞIR KATİP

Esas adı Abdurrahman olan Sağır Katip, 1784 yılında Kilis'in Bölük mahallesinde dünyaya gelmiş ve küçük yaşta babasını kaybetmiştir. Hayatı hakkında pek bir bilgi bulunmamakla birlikte bilim ve şiir üzerine çalışmaları olduğu bilinmektedir. Müftü kâtipliği, müderrislik ve baş müderrislik yapmıştır. Ne yazıktır ki ölüm tarihine dair resmi bir belge dahi yoktur.[251]

3.22. SAİT DİLMEN

1903 yılında Kilis'te doğan şair, kendini iyi yetiştirmiş bir öğretmendir. Uzun yıllar Kilis'te Fransızca öğretmenliği yapmış fakat çalıştığı okulda çıkan bir anlaşmazlıktan dolayı görevine Elazığ'da devam etmek zorunda kalmıştır. Sonradan Gaziantep'te hayatına devam eden şair, H.1388/M.1969 yılında ölmüştür. Tüm şiirleri ele geçirilememiştir.[252]

3.23. ZİHNİ BABA

Asıl adı Mehmed Nadrad olan Zihni Baba, 1834 yılında Kilis'te doğmuş olup ilk öğreniminden sonra Bekir Vahi Efendi'den dersler almaya devam etmiştir. Fakat içkiye olan düşkünlüğünden dolayı okumaya devam edememiştir. Zihni mahlasını kullanmaya başlayan Mehmet Bey, Abdullah Sermest Efendi'nin vefatından sonra Kilis'i terk edip Bilecik'te yaşamaya başlamış ve dört yıl sonra H.1308/M.1891 yılında orada hayata gözlerini yummuştur.[253]

[251] Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 27.
[252] Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 231.
[253] Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 128.

Bir mutasavvıf olan Zihni Baba'ya göre Allah kendi güzelliğini yansıtmak amacıyla evreni yaratmış ve bu yaratılış içerisinde insanı en kıymetlisi olarak var etmiştir. Zihni Baba'yı diğer Kilisli şairlerden daha ön plana çıkaran şey ise Divân Edebiyatı geleneğine bağlı edebî anlayışı ve padişahın tahta oturuşuna düştüğü tarihler olmuştur.[254]

Faruk Kadri Timurtaş'ın ifâdeleri ile çok güzel ve etkili bir sesi olan Zihni Baba, şiir okuduğunda ve İlâhî söylediğinde hem kendisi coşar hem de dinleyicileri coştururdu.[255]

Bir Nakşibendî tekkesi olan Baytazoğlu Tekkesi'ne bağlı olan Zihni Baba, Abdullah Sermest Efendi'yi hayatında en çok sevdiği saydığı ve güvendiği isim olarak tanıtmıştır.

[254] Armağan Zöhre, "Kilisli Divân Şairlerinin Şiirlerinde Tarihin İzleri", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*19/2, 604.
[255] Başçıllar, *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*, 127.

SONUÇ

İnsanlık tarihinin değişmeyen fonu olan müzik, kimi zaman ıssız bir evde kısık sesle söylenen Ninniyle, kimi zaman uzaklarda bir minareden yükselen Ezanla, kimi zaman da bir demirci dükkânında yankılanan çekiç sesiyle Anadolu insanın hayatında yer edinmiş; kulak zevkinin, ruh doygunluğunun, sevginin ve muhabbetin tükenmeyen kaynağı olmuştur.

Hayatımızın her bölümünde İlâhîlerle, Ezanlarla, Salâlarla, Salavâtlarla, Mevlidlerle ve en önemlisi Kur'ân-ı Kerîm'den okunan ayetlerle var olan Dinî Mûsikî, yöresel olarak da farklılıklar arz etmeye başlamış ve ayrı bir zenginlik olarak günümüze aktarılmaya çalışılmıştır.

Bu zenginlik içerisindeki farklılıklara ışık tutmaya çalıştığımız çalışmamızda Kilis yöresini konu edinerek, Kilis Dinî Mûsikîsi'nin özellikle kendine özgü uygulama ve materyal içeren formlarını sunmaya çalıştık. Aynı zamanda Kilis dinî Mûsikîsi'ne hizmet etmiş olan şahıslara ve eserlerine de yer verdik.

Kilis'teki müzik geçmişten bugüne herhangi bir mekânla sınırlı kalmamış, her bir ev her bir dükkân yöreye ait müzik kültürünün yolcu biriktirdiği duraklardan olmuştur. Halk Mûsikîsi ile birlikte Kilis Mûsikî kültüründe çokça yer edinen Dinî Mûsikî'nin, câmi ve tekkelerin dışında bazı özel meclislerde de icrâ edildiğini görebiliyoruz.

Özellikle Câmi Mûsikîsi'ne dair icrâların ön planda olduğu Kilis Dinî Mûsikîsi'nde Salâ, Temcîd, Münâcât ve Kasîde formları ön plana çıkmaktadır. Çok sayıda câmi ve mescid barındıran Kilis'te minarelerden yankılanan icrâlar, kulaklarda ve kayıtlarda yer edinmiş olup yıllar öncesine ait kayıtlar, "Kilis Ağzı"nı fazlasıyla yansıtmaktadır. Fakat günümüzde daha çok Anadolu'nun birçok yöresinde hâkim olan tarzda icrâlar söz konusudur.

Câmi Mûsikîsi içerisinde değerlendirdiğimiz "Cuma Namazı ve Perşembe Gecesi" uygulamalarında diğer yörelere kıyasla küçük farklılıklar görülmekle birlikte özellikle cenaze defni sonrasında yapılan "Tevhid Zikri" Kilis yöresine ait en özgün uygulamalardan birisi olarak görünüyor.

Tarikatlara ait mekânlarda yapılan ve Tekke Mûsikîsi olarak tasnifl ediğimiz eserlerin icrâlarında genellikle enstrüman olarak def kullanılmaktadır. İlâhî formuna ait bazı eserlerde bilindik türkü melodilerinin icrâları süslediği görülmektedir. Gazel, Na‘t ve Kasîde formunda güftelerin de irticâlen çokça icrâ edildiği dergâhlar, maalesef günümüzde aktif değil. Bazı kişi veya gruplar tarafından dinin istismar aracı olarak kullanılmasının önüne geçmek adına faaliyetlerini kısmen veya tamamen durduran dergâhlardaki işleyiş ve uygulamalara dair bilgilere geçmişe dönük kayıtlar ve kişisel görüşmeler neticesinde ulaşabilmiştir.

Gerek Câmi Mûsikîsi’nde gerek Tekke Mûsikîsi’nde ortak kullanım olarak öne çıkan formlar da vardır. Özellikle “Salât-ı Kemâliye ve Kasîde-i Bürde” az da olsa ilgisi olan herkesin güftesiyle bestesiyle bildiği ve eşlik ettiği formlardır.

Bütün bunların yanında özel meclislerde icrâlarına rastladığımız “Sivâsî Mevlid-i Şerifi, Mu‘cizât-ı Câbir” gibi eserler, Gazel ve koşmalar hitap ettiği kitle açısından sınırlı olsa da meraklıları ve okuyucular tarafından geçmişten bugüne aktarılmış ve konumuza dahil olmuştur.

Kilis’teki dinî ve sosyal yaşantının her geçen gün farklılıklara gebe olduğunu gözlemlediğimiz araştırma sürecinde, özellikle göç hareketliliğiyle birlikte günlük hayata dair her alanda güncellemeler söz konusu olmuştur. Dinî Mûsikî’ye dair uygulamaların da bölge bölge bu güncellemelerden nasibini aldığını görüyoruz. Kilis’te yaşayan Suriyeli göçmenlerle yaptığımız görüşmelerden anladığımız kadarıyla Suriye’deki câmi uygulamaları, Kilis’teki uygulamalar ile bazı noktalarda benzerlik taşımakla birlikte farklılıklar barındırmaktadır. Göç sonrası ise etkileşimin doğal sonucu olarak değişimler söz konusu olmuştur.

Çalışmamız sonucu elde ettiğimiz veriler itibariyle “Kilis’te Dinî Mûsikî”ye dair tespitlerimizi ve temennilerimizi şu şekilde sıralayabiliriz:

Birçok yöremizde olduğu gibi Kilis’te de Dinî Mûsikî özellikle yeni nesil tarafından göz ardı edilmeye başlanmıştır. Yaptığımız görüşmeler ve izlenimlerimize göre bunun sebebi hitap edilen kitlenin yapılan icrâların özellikle güftesini anlamaması ve bunun doğal sonucu olarak içselleştirememesidir. Bu kopukluğun önüne geçebilmek adına sade ve bilindik güfteleri kullanmak suretiyle yeni nesli Dinî

Mûsikî ile buluşturmak, kıymetini anlatmak, zevkini tattırmak ve bu mirasın yeni taşıyıcıları olmalarını sağlamak önem arz etmektedir.

Yaşadığı yöreye ait eski nüshalara ve ses kayıtlarına ulaşmaya çalışıp bunları titizlikle muhafaza eden sanatçı ve sanat severlerin varlığı bizleri mutlu etmekle birlikte sayılarının çok az olduğunu görüyoruz. Aynı zamanda bu kimselerin ve çalışmalarının (kendilerinin ifâdeleriyle) yeteri kadar kıymet görmemesi, önemli gün ve gecelerde özel veya resmî platformlarda yer bulamaması, akademik çalışmalarda kaynak edinilirken orijinal halinin korunmasına özen gösterilmemesi motivasyon düşmesine ve iştah yoksunluğuna sebep olmaktadır.

Kilis'e özgü olan, Kilis ağzını yansıtan Dinî Mûsikî'ye dair örneklerin özellikle câmilerde yeterince yer bulmaması da yakınılan bir durum olarak karşımıza çıkıyor. Görüştüğümüz emekli câmi görevlilerinin bize sunduğu örneklerin günümüz Câmi Mûsikîsi'nde Kilis'e has şekliyle icrâ edilmiyor olması Kilis Dinî Mûsikîsi'ni nicelik ve nitelik açısından eksikliğe sürüklüyor. Bu durumun son bulması ve eksiklerin telafi edilebilmesi adına, bizim yaptığımız çalışmanın yanı sıra il müftülüğü ve Kilis 7 Aralık Üniversitesi'nin ilgili bölümünün himayelerinde bir çalışma başlatılabilir. Bu kurumlarda görevli veya emekli olmuş kişiler ve diğer Dinî Mûsikî meraklılarının sunacakları katkılarla Kilis Dinî Mûsikîsi'ne dair büyük bir birikimin elde edileceğine inanıyoruz. Diğer kurumların vereceği destek de çalışmanın uzun vadede ve titizlikle yürütülebilmesi adına önem arz etmektedir.

Bu bağlamda bugüne kadar yapılan çalışmaların her biri Dinî Mûsikî mirasımız için çok değerli olup takdire şayandır. Temennimiz sayılarının artmasıdır.

KAYNAKÇA

Yazılı Eser

Akgül, Ahmet. *Ah-u Figan'ım*. Konya: Kültür Yayıncılık, 5. Basım, 2003.

Akpınar, Hüseyin. *Mevlid-i Efdal Muhammed İzzeddin Doğanhisarî'nin Besteli Mevlid ve İlâhîleri*. Konya: Manolya Yayınları, 1. Basım, 2020.

Akpınar, Hüseyin. *Şanlıurfa'da Dinî Mûsikî*. Ankara: Yayınevi Yayınları, 1. Basım, 2011.

Aksoy, Hasan. "Şemseddin Sivâsî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/523-526. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Aksoy, Hasan. "Şemseddin Sivâsî, Hayatı, Şahsiyyeti, Tarikatı, Eserleri". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/2 (Aralık 2005), 1-43.

Algar, Hamid. "Bahâeddin Nakşibend". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/458-460. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Algar, Hamid. "Nakşibendiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/335-342. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Alkan, Uğur. "Osmanlı Kültüründe Salât-u Selâm Mûsikîsi Geleneği". *Artuklu Akademi* 1/2 (Mayıs 2015), 83-104.

Akdoğu, Onur. *Türk Müziği'nde Türler ve Biçimler*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 1. Basım, 1996.

Aydın, Egecan. *Mardin'de Dinî Mûsikî (Hâfız Mehmet Ali Demir Örneği)*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Azamat, Nihat. "Kādiriyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 24/131-136. İstanbul: TDV Yayınları, 20001.

Baş, Nuri. "Yâ Resûlallah", *İslâm'ın İlk Emri Oku (Dinî, İçtimaî, Edebî Aylık Mecmua) Dergisi* 10/110 (Mayıs 1971), 13.

Başçıllar, Seyfettin (ed.). *Kilisli Divân Şairleri Antolojisi*. İstanbul: Kilis Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, 1. Basım, 1998.

Başyiğit, Türkan. "Türk Müzik Devriminin Duayenlerinden Alâeddin Yavaşca'nın Sanat Yaşamı". *Tarihten Günümüze Ayıntab-Gaziantep*. ed. Ahmet Gündüz vd. 217-219. Gaziantep: Gazikültür A.Ş., 1. Basım, 2018.

Câmî, Mevlânâ Abdürrahman. *Şevâhid-ün Nübüvve.* çev. Hüseyin Hilmi Işık. İstanbul: Hakîkat Kitâbevi Yayınları, 2017.

Can, Halil. "Dini Türk Mûsikîsi Lügatı". *Mûsikî Mecmûası*. 224 (Mart 1967), 3-22.

Ceyhan, Semih. "Semâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/455-457. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Ceyhan, Semih (ed.). *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*. İstanbul: İSAM Yayınları, 1. Basım, 2015.

Çelebi, Evliya. *Seyahatname.* haz. Orhan Şaik Gökyay. 1. Cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. Basım, 1996.

Çiçekler, Mustafa. "Na't".*Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 32/435-436.İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Elmalı, Hüseyin. "Kasîde". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/562-564. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Eren, Murat. *Bûsîrî'nin Kasîdetü'l-Bürdesi ile Ahmet Şevkî'nin Nehcü'l-Bürdesi'nin Karşılaştırılması*. Bingöl: Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Eroğlu, Süleyman. "Mutasavvıf, Bestekâr Bir Şair: Zâkirî Hasan Efendi ve Yayımlanmamış Şiirleri". *Turkish Studies International Periodical For the Languages.Literature and History of Turkish or Turkic Volume* 9/12 (Aralık 2014), 235-254.

Es'ad Efendi, *Atrabu'l- Âsâr Fî Tezkireti Urefâi'l-Edvâr*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 1739, 1a-43a.

Es'ad Efendi, Mehmed. *Atrabu'l- Âsâr Fî Tezkireti Urefâi'l-Edvâr*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 6204, 1a-38a.

Ezgi, Suphi. *Nazarî ve Amelî Türk Mûsikîsi*. 3.Cilt. İstanbul: Milli Mecmua Matbaası, 1. Basım, 1933-1953.

Ferah, Nihat. *Divân-ı Nihat'tan Seçme Şiirler*. nşr. Mahmut Kaçarlar. Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Kilis Tarihi ve Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi, 1. Basım, 1441/2020.

Gölpınarlı, Abdülbâki. *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik.* İstanbul: İnkilap ve Aka Kitabevi, 2.Basım, 1983.

Güllüce, Hüseyin. "Salât Kavramı: Etimolojisi ve Bazı Mülâhazalar". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23 (Eylül 2005), 171-184.

Hamdi, Hamdullah. *Ahmediyye*. haz. Süleyman Eroğlu. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınevi, 1. Basım, 2021.

Hasipek, Ahmet. "Beyoğlu Ağa Camii'nin Musikişinas Müezzini; Hâfız Kemal Tezergil". *Çevrimiçi Müzik Bilimleri Dergisi* 3/1(Temmuz 2018), 109-124.

Hazar, Ahmet Turan. "Ulema ve Câmileriyle Kilis Medreseleri". *Vakıflar Dergisi* 25/25 (Haziran 1995), 285-289.

Kara, Mustafa. *Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Basım, 1992.

Kaya, Mahmut. "Bûsîrî, Muhammed b. Saîd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/468-470. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Kaya, Mahmut. “Kasîdetü’l-Bürde”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/568-569. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Kıdeyş, İsmail Rıfkı (ed.). *Divân-ı Kâmil “Hâfız Kâmil Kıdeyş Hocaefendi”* İstanbul: Adım Kitap Yayınevi, 1. Basım, 2011.

Kılıç, Muhammet Fatih. “Mardin’de Bir Salât-ı Kemâliye Örneği”. *Mardin Artuk Üiversitesi Mukaddime* 6/2 (Ocak 2016), 309-318.

KMDA, Konya Mevlânâ Dergâhı Arşivi. No. 54/10, No. 90,1, 90/3, 90/10.

Koca, Fatih. *İslâm Medeniyeti'nde Salâ ve Salavât Geleneği -Anadolu Örneği-*. Ankara: DİB Yayınları,2. Basım, 2017.

Koca, Fatih. *İslâm Tarihi ve Medeniyeti'nde Salâlar ve Salavâtlar*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.

Koca, Fatih - Turabi, Ahmet Hakkı. "Türk Din Mûsikîsi Formları". *Türk Din Mûsikîsi ElKitabı.* ed. Ahmet Hakkı Turabi. 71-131. Ankara: Grafiker Yayınları, 2. Basım, 2017.

Konyalı, İ. Hakkı. *Âbideleri ve Kitâbeleri İle Kilis Tarihi*. İstanbul: Fatih Matbaa, 1. Basım, 1968.

Küçük, Sezai. *XIX. Asırda Mevlevîlik ve Mevlevîler*.İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000.

Küçükdağ, Yusuf. "Kilis Mevlevîhânesi, Vakıfları ve Vakfiyeleri". *Osmanlı Araştırmaları Dergisi* 24/24 (Aralık 2004), 257-287.

Macit, Muhsin. "Münâcât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 31/563-565. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Öğüt Tahir & Karataş Ali Rauf. "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Kilis'in İktisadi ve Sosyal Yapısı". *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi* 4/6 (Haziran 2012), 35-58.

Ösen, Serdar. "Türk Eğitim Tarihi İçerisinde Mevlevîhânlerin Yeri". *Türk Tarih Eğitimi Dergisi* 4/2 (Ekim 2015), 259-271.

Özcan, Nuri. "Câmi Mûsikîsi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/102. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Özcan, Nuri. "Salâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/15-16. Ankara: TDV Yayınları, 2008.

Özel, Ahmet. "Mevlid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/475-479. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Özler, Mevlüt. "Tevhid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 41/22-24. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Özkan, İsmail Hakkı. "Gazel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 13/442-443. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 1. Basım, 1992.

Özuslu Ergün-Kocaoğlan İbrahim Halil. *Gaziantepli Hâfızlar ve İlim Adamları.* Gaziantep: Gaziantep Kur'ân Hâfızları ve Gönüllüleri Derneği, 2020.

Pekolcay, Necla. "Mevlid".*Türkiye Diyanet VakfıİslâmAnsiklopedisi.* 8/171-176. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1993.

Sinanoğlu, Hâfız Abdurrahman (ed.). *Seçme Şiirler "Na't, Münâcât, Gazel, Kasîde, Koşma"*. İstanbul: Kilis Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, 1. Basım, 2016.

Şimşek, Selami. "Seyyid Mehmed Nûri Üsküdârî ve Salât-ı Kemâliye Şerhi". *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi* 11 (Temmuz 2003), 351-376.

Tamdoğan, Zehra Gözütok. "Mağrib'de Mevlîd-i Nebî Merâsimleri". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 50 (Aralık 2019), 99-132.

Tanrıkorur, Cinuçen. *Osmanlı Dönemi Türk Mûsikîsi.* İstanbul: Dergâh Yayınları, 4. Basım, 2016.

Tanrıkorur, Ş. Barihüda. "Kilis Mevlevîhânesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 26/8-10. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Tanrıkorur, Ş. Barihüda. "Mevleviyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/468-475. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Tanrıkorur, Ş. Barihüda. *Türkiye Mevlevîhânelerinin Mimarî Özellikleri*.Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000.

Tatcı, Mustafa. "Yûnus Emre". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*.43/600-606. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Tazebay, Abdullah Sermest. *Kilisli Abdullah Sermest Tazebay Divânı*. nşr. Abdullah Şahin. Ankara: Uğur Tazebay, 1. Basım, 1419/1999.

Timurtaş, Faruk Kadri. *Kilis Tarihi*. İstanbul: Kilis Cumhuriyet Kütüphanesi, 1. Basım, 1933.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre. *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*. nşr. Ebü'l-Eşbâl Ahmed b. Muhammed Şâkir b. Ahmed b. Abdülkādir. 2. Cilt. Kahire: Âlemü'l Kütüb, 1. Basım, 1356/1937.

Tosun, Necdet. "Nakşibendiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/342-343. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Tuncer, Orhan Cezmi. "Kilis Mevlevîhânesi". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 2 (Haziran 1996), 259-281.

Turabi, Ahmet Hakkı. "Bir Tekke Mûsikîsi Olarak Salât-ı Kemâliye ve Şanlıurfa'da Okunan Salât-ı Kemâliyelerle Karşılaştırılmalı Değerlendirilmesi". *Geçmişten Günümüze Urfa'da Müzik*. ed. Hüseyin Akpınar vd. 183-189. Ankara: Gece Akademi Yayınları, 1. Basım, 2019.

Uludağ, Süleyman. “Devrân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/248-249. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Uzun, Mustafa İsmet. “Mi'râciyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 30/135-140. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

VGMA, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi. *Vakfiye Defterleri [VGMA. VKF.d.],* No:1759,253-256.

Yılmaz, Hasan Kâmil. "Cezbe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/504. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Yüceışık, Zeynep Sema. *Şeyhülislâm Es‘ad Efendi Atrabu’l- Âsâr Fî Tezkireti Urefâi’l-Edvâr (Giriş – Metin – Tercüme – Terimler - Dil Notları)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1990.

Zöhre, Armağan. “Kilisli Divân Şairlerinin Şiirlerinde Tarihin İzleri”. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 19/2, 589-605.

Web Sitesi

Academia.edu. “Kaside-i Bürde”. Erişim 05 Nisan 2019. https://www.academia.edu/28100290/Kaside-i_Bürde

Academia.edu. “Kasîde-i Bürde Besteleri 2014”. Erişim 24 Mart 2019. https://www.academia.edu/7064566/Kaside-i_Burde_Besteleri_2014

AY, Prof. Dr. Alâeddin Yavaşca. "Biyografi". Erişim 18 Temmuz 2021. http://www.alaeddinyavasca.com/index.php/biyografi

AY, Prof. Dr. Alâeddin Yavaşca. "Eserler". Erişim 22 Temmuz 2021. http://www.alaeddinyavasca.com/index.php/eserler/notalar

Büyükoruç, Bayram. “Rabbu'l Âlemin”. *Youtube*. 8 Nisan 2016, 13.37. Erişim 28 Ocak 2021. https://www.youtube.com/watch?v=9uKmXVGgARU

Çetin, Ramazan. “Sen Muhammmed Mustafasın”. *Youtube*. 1 Haziran 2018, 17.15. Erişim 27 Aralık 2020. https://www.youtube.com/watch?v=AlCNAS2wMIc

Dergâh, Grup. “Senin Aşkın Değil Midir”. *Youtube*. 20Nisan 2012, 16.02. Erişim1 Şubat 2021. https://www.youtube.com/watch?v=slIxFGR0TGU

Dinî Mûsikî, Kilis'te. "Kilis Temcîd’i Örnek 1". Youtube. 5 Ağustos 2021, 15.00. Erişim 6 Ağustos 2021. https://youtu.be/1yNTZ2LWIiQ

Dinî Mûsikî, Kilis'te. "Kilis Temcîd’i Örnek 2". Youtube. 6 Ağustos 2021, 16.00. Erişim 7 Ağustos 2021. https://youtu.be/iOG17fSGlw4

Dinî Mûsikî, Kilis'te. "Kilis Temcâd'i Örnek 3". Youtube. 7 Ağustos 2021, 17.00. Erişim 11 Ağustos 2021. https://youtu.be/4Z8-PFWfTu0

Dinî Mûsikî, Kilis'te. "Kilis Temcîd'i Örnek 4". Youtube. 8 Ağustos 2021, 18.00. Erişim 12 Ağustos 2021. https://youtu.be/8jS37fm2ydg

Dinî Mûsikî, Kilis'te. "Kilis Temcîd'i Örnek 5". Youtube. 9 Ağustos 2021, 19.00. Erişim 14 Ağustos 2021. https://youtu.be/rzMOsUO57pE

Dinî Mûsikî, Kilis'te. "Kilis Temcîd'i Örnek 6". Youtube. 10 Ağustos 2021, 20.00. Erişim 15 Ağustos 2021. https://youtu.be/6JaeQFaYlkk

Durgun, Mahmut. "Mestü Hayranım". *Youtube*. 30 Ağustos 2018, 11.43. Erişim 6 Şubat 2021. https://www.youtube.com/watch?v=7T7GyNxG7sk

Dursun, Hasan. "Aşkın Sardı Ben Neyleyim". *Youtube*. 24 Haziran 2019, 20.23. Erişim 2 Şubat 2021. https://www.youtube.com/watch?v=8bGMGW28O3I

Ergüçlü, Hasan. "Kerbelâ". *Youtube*. 18 Kasım 2014, 10.32. Erişim 25 Aralık 2020. https://www.youtube.com/watch?v=AXMi7nmHn_o

FB, Facebook. "Kilis Kādiriyye Dergâhı". Erişim 9 Şubat 2021. https://www.facebook.com/Kilis-kadiri-dergah%C4%B1-532252666876583

Gürbulak, Âdem. "Ya İlâhî". *Youtube*. 11 Ekim 2014, 22.48. Erişim 6 Şubat 2021. https://www.youtube.com/watch?v=NAv0QRvwe4c

Hayber, Grup. “Zaman Ahir Zaman”. *Youtube.* 23 Mayıs 2013, 12.18. Erişim 3 Şubat 2021. https://www.youtube.com/watch?v=HsELGAuoG8I

İslam, İbrahim Halil. “Olmuşsun Dünyaya Hayran”. *Youtube*. 8 Nisan 2013, 21.34. Erişim 2 Ocak 2021. https://www.youtube.com/watch?v=u8NSyg6zZkY

İS, İlâhî Sözleri. “Hüseyin Güleç-Ulu Dergâhına Girdim”. Erişim 24 Mart 2022. https://ilahisozleri.net/huseyin-gulec/ulu-dergahina-girdim.html

Kilis İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. Kilis Dinî Mekânlar ve Uygulamalar hk. E-Posta 4 Ağustos 2020, Alıcı Yunus ASLAN.

Kurtis, Mesut. “Ya İlâhe’l Kevni”. *Youtube*. 6 Haziran 2013, 14.21. Erişim 25 Ocak 2021. https://www.youtube.com/watch?v=iD6JDXB9cbs

Mercimek, Metin. “Hocamız Alâeddin Yavaşca’nın Türk Müziği Gelişimine Katkısı”. *Kent* (20 Ekim 2017), 16. http://kentgazetesi.biz/hocâmiz-alaeddin-yavascanin-turk-muzigi-gelisimine-katkisi/

Mercimek, Metin. “Kilis’te Müzik Aşkı”. *Kent* (25 Aralık 2020). http://kentgazetesi.biz/kiliste-muzik-aski/

NA, Nota Arşivleri. "Türk Sanat Müziği". Erişim 23 Temmuz 2021. https://www.notaarsivleri.com/arama.html?kelime=bayati

Salihoğlu, Mutlu Naim “Kilis’te Âmin Çağırma Geleneği Yaşatılıyor”, *Kilis Postası Gazetesi* (1 Haziran 2019), 13. https://www.kilispostasi.com/kilis-te-amin-cagirma-gelenegi-yasatiliyor/1215241/

Taif, Grup. “Ah Medine”. *Youtube*. 9 Mayıs 2017, 18:25. Erişim 15 Ocak 2021. https://www.youtube.com/watch?v=s3YUCOOOCHE

YT, Youtube. "Kilis'te Dinî Mûsikî". Erişim 24 Temmuz 2021. https://www.youtube.com/channel/UCJuPXIdfBJvtYl4w9ALnpaA

Kişisel Görüşme

Alabdan, Fadıl. Kişisel Görüşme. 17 Aralık 2020.

Alabdan, Yusuf. Kişisel Görüşme. 17 Aralık 2020.

Atik, Mehmet. Kişisel Görüşme. 14 Nisan 2019, 22 Şubat 2020, 11 Haziran 2021.

Bora, Osman. Kişisel Görüşme. 8 Şubat 2018.

El Ahmed, Muhammed. Kişisel Görüşme. 13 Ekim 2020.

El Halef, Said. Kişisel Görüşme. 12 Haziran 2020.

El Kedri, Naim. Kişisel Görüşme. 25 Haziran 2020.

El Salih, Ammar. Kişisel Görüşme. 18 Ocak 2020.

Hac Ali, Mahmun. Kişisel Görüşme. 2 Nisan 2020.

Külli, Hacı Abdullah. Kişisel Görüşme. 2 Nisan 2020.

Lok, Abdülaziz. Kişisel Görüşme. 2 Nisan 2020.

Mederati, Muhammed. Kişisel Görüşme. 21 Mayıs 2020.

Nünükoğlu, Mehmet Sinan. Kişisel Görüşme. 25 Mart 2019, 10 Nisan 2019, 12 Aralık 2019.

Özdemir, Muhammed Talha. Kişisel Görüşme. 11 Aralık 2021.

Özköseler, Mehmet Ökkeş. Kişisel Görüşme. 17 Nisan 2020.

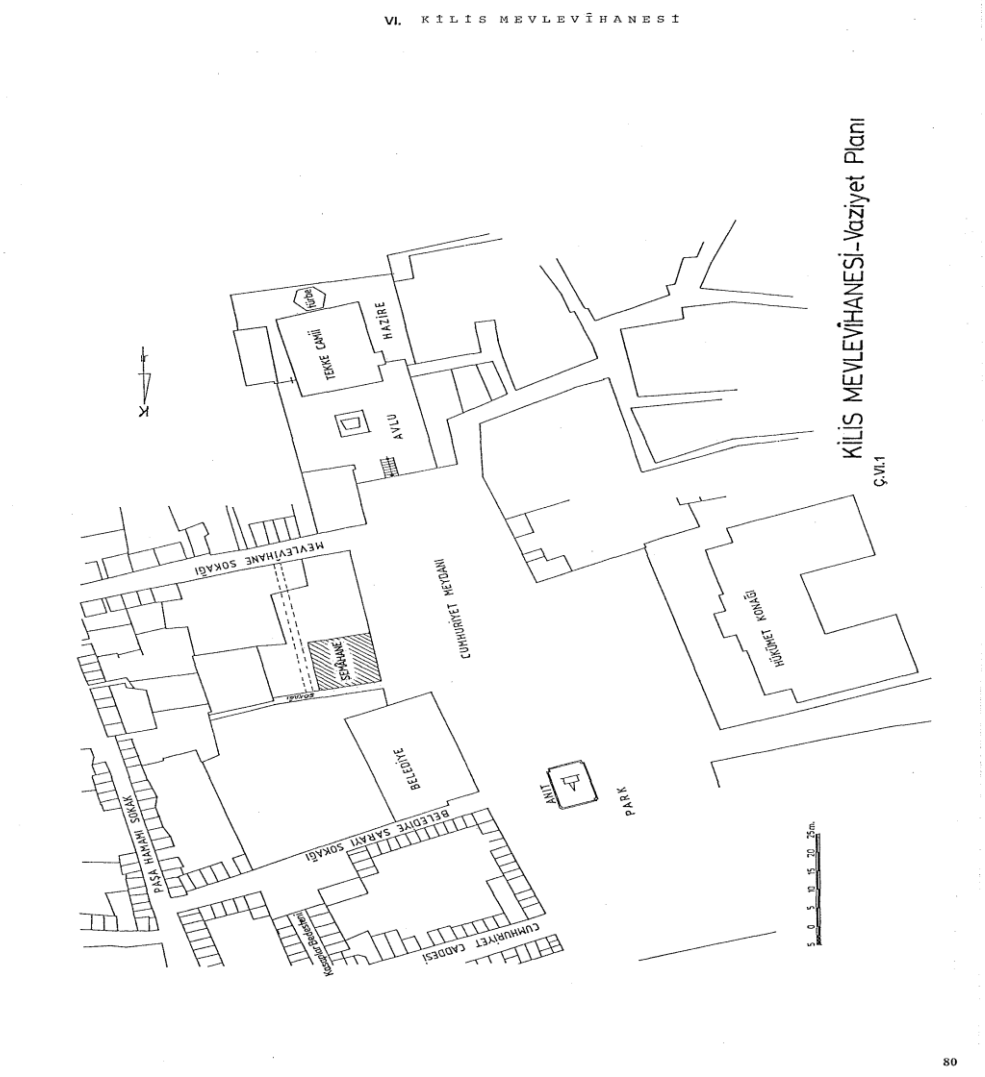
Seydan, Muhammed Mustafa. Kişisel Görüşme. 21 Mayıs 2020.

Şekeroğlu, Ömer. Kişisel Görüşme. 8 Şubat 2018, 12 Şubat 2020, 18 Eylül 2020, 5 Aralık 2020, 26 Mart 2021, 19 Nisan 2021, 23 Nisan 2021, 12 Mayıs 2021.

Şirimo, Muhammed. Kişisel Görüşme. 8 Temmuz 2020.

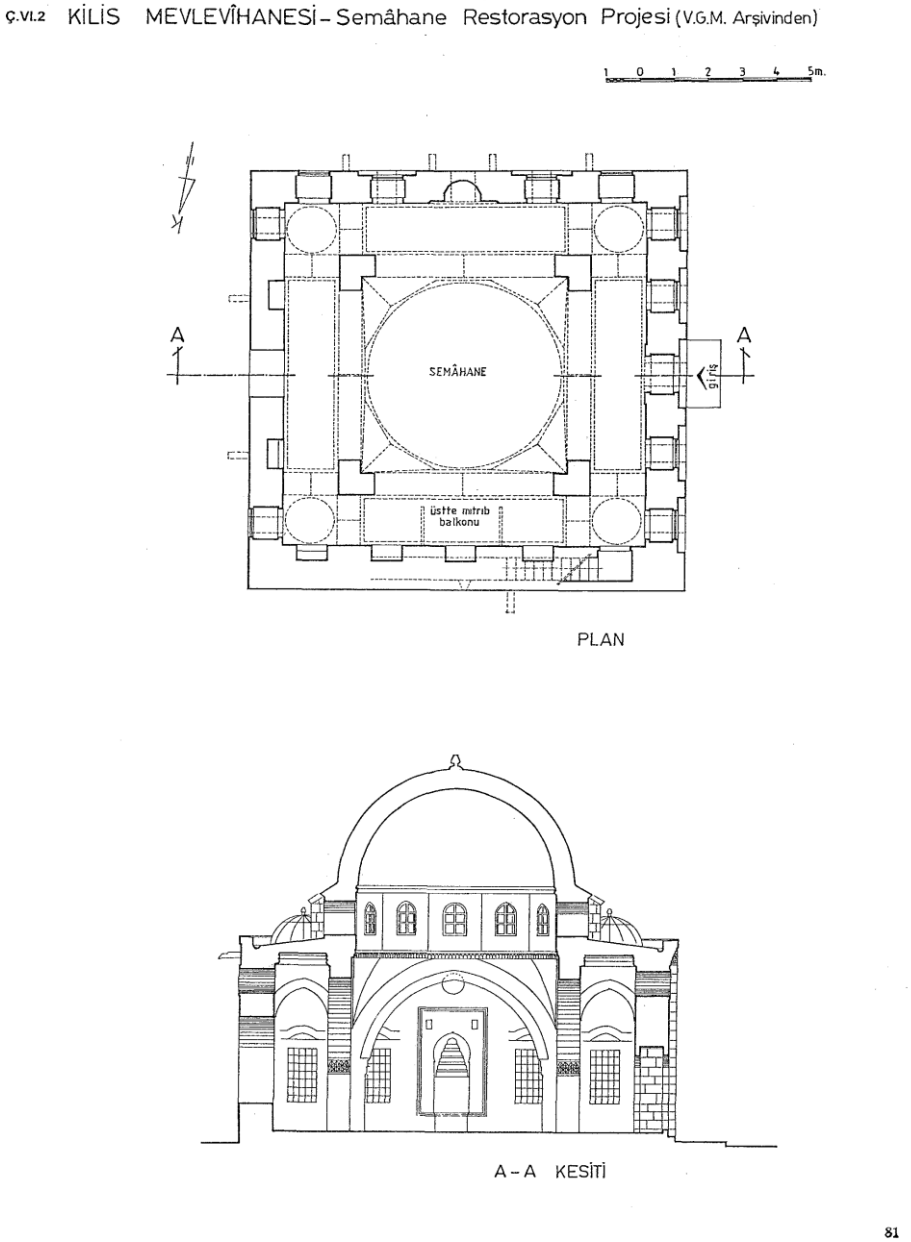
EKLER

EK-1: Kilis Mevlevîhânesi Çizim ve Resimler

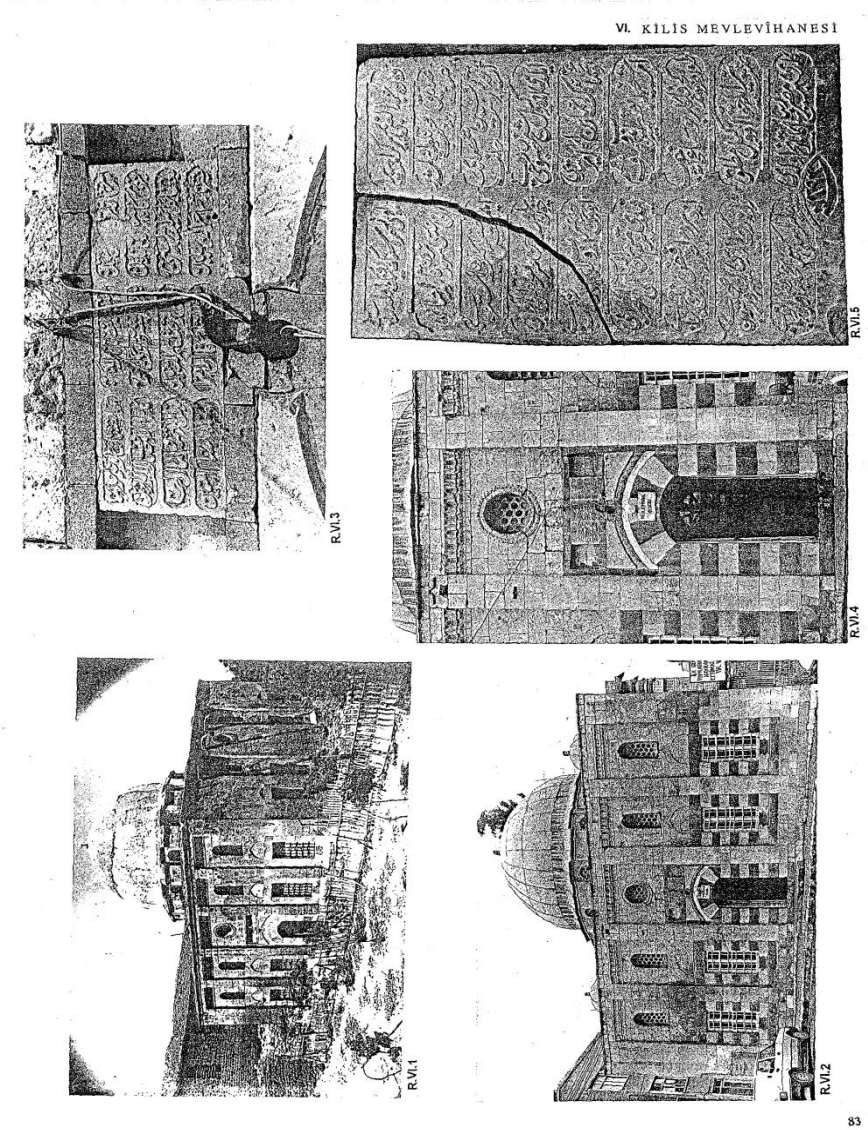
Ç.1. Kilis Mevlevîhânesi Vaziyet Planı (Tanrıkorur 1994).[256]

[256] Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhânelerinin Mimarî Özellikleri*, 80.

Ç.2. Kilis Mevleviîhânesi Semâhâne Rölüvesi plan ve kesiti (VGMA).[257]

[257] Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhânelerinin Mimarî Özellikleri*, 81.

F. A.1. Kilis Mevlevîhânesi semâhâne dış görünüş (Abdülhamdi Alb no:90435/40).

F.A.2. Semâhânenin (batı) giriş cephesi (Tanrıkorur 1993).

F. A.3. Semâhâne cümle kapısı kitabesi (Tanrıkorur 1993).

F.A.4. Semâhâne cümle kapısı (Tanrıkorur 1993).

F. A.5. H.1293/M.1876 tarihli tamir kitâbesi (Tanrıkorur 1993).[258]

[258] Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhânelerinin Mimarî Özellikleri*, 83.

EK-2: Ömer Şekeroğlu'nun Güfte Mecmuası'ndan Kilis'e Dair

Nâm-ı Hudâ zikredelim evvelâ,

Menzil-i maksûde odur rehnûmâ.

Nâm-ı Hudâ can-u dili şâd eder,

Cümle lügat ehli aynı yâd eder.

Nâm-ı Hudâ olsa esrâr-ı kelâm,

Ana bina vezniyle olsa tamam.[259]

* * * *

Derd-i mihnet tende rahat koymuyor,

Neyleyeyim takdîre tedbir uymuyor. [260]

[259] Paylaşılan güfte Kilisli şair Meyli'ye aittir.

[260] Paylaşılan güfte Kilisli Niyazi Usta'ya aittir. 1940-1950'li yıllarda Kilis'ten İstanbul'a gitmiş iyi bir sanatçıdır. Kalamış'ta yaşamış ve Beyoğlu'nda dükkân açmıştır. Yakınlarda bir hastanede doktor olarak görev yapan Alâeddin Yavaşca ile öğlen vakitlerinde buluşup meşk ederdi. Kilis'te ise mobilyacılık yapmıştır. Bu sebeple marangoz anlamında "dülger" olarak da isimlendirilirdi.

Mihneti zevk etmekmiş alemde hüner,

Gam-ı şâd-ı felek böyle gelmiş böyle gider.[261]

* * * *

Sultân-ı Rüsûl, mebde-i gül mazhâr-ı levlâk,

Minhâcı olup buldu âlem-i eflâk,

Sen Seyyid-i kevneyn, Resûlü's-Sekaleyn'sin,

Mi'râcına nice yetişir sülle-i idrâk.

Ey vâsili ser-menzil-i valây-ı ev ednâ,

Billâhi lekad kerremellâhu lâ hayye,

Zâtındır olan ona mahrem-ı esrâr,

Tenhârev-ü halvet gede-i ins-i şerefnâk.

Bu Haki nâçârî günahkâra şefî ol,

Şol gündeki nefy eylemeye evlâd-u emlâk. [262]

[261] Paylaşılan güfte Ömer Şekeroğlu'nun amcası Ahmet Şekeroğlu'na aittir.
[262] Paylaşılan güfte Kilisli Haki Bey'e aittir. Kilis'in Akcurun çarşısında ikamet ederdi. Güfte, Ömer Şekeroğlu'na amcası Ahmet Şekeroğlu tarafından yazdırılmıştır.

Giriftâr-ı belâyım rahat-ı dünyâ nedir bilmem,

Eğer isterse cânân cânım istiğnâ nedir bilmem,

Benim bir bildiğim var başka bir Mevlâ nedir bilmem.[263]

* * * *

Kişinin kendine ettiğini dağ taş edemez,

Ne ehibba ne karındâş illâ yoldaş edemez,

Bir tanışmada varıp müşkülünü fâş edemez,

İş bu gaflette iken kimse bunla baş edemez,

Bilir iken ne çekersin sen bu tul-i emeli,

Herkesin çektiği kendi amelidir ameli.

Bu cihânın ne idi zâtı binâsı temeli

Gâfilin cemini bazâr eder illâ kömeli,

Sâde cevher ile yükseltsen eğer bin cemeli,

Hâlet-i mevte erişdik de bu adam neylemeli,

Bilir iken ne çekersin sen bu tûl-i emeli,

Herkesin çektiği kendi amelidir ameli. [264]

[263] Paylaşılan güfte Kilisli Hüseyin Atik Hoca'ya aittir.

[264] Paylaşılan güfte Kilisli Durmuş Hoca'ya aittir. Akcurun çarşısında eskiden müezzinlik yapmıştır. Ceketçi Hocanın babasıdır.

Bütün dünya benim olsa gamım gitmez nedendir bu,
Tâ ezelden hâk-i gamla yoğrulmuş bir bedendir bu,

Çektim elimi gayrı şu dünya hevesinden,
Kurtar Allah'ım beni şu kör şeytânın hevesinden.[265]

* * * *

İlâhî sen bana verdin bu derdi renc-i hicrânı,
Tabipler bilmiyor yâ Rab yine sen eyle dermânı,
Şikâyet eyleme ey dil tahammül eyle sabır ol,
Ki böyle çâre olmuştur Hudâ'nın emr-i fermânı.

Ki bilmezsin ne ola ahvâlın,
Ey âsî girince zulmeti kabre giderme şem-i imân
Recâyı kesmezem ey Hayri yönel aşk ile Allah'a
Ki talip kullara çoktur Hudâ'nın lütfu ihsânı[266]

[265] Paylaşılan güfte Kilisli Ceketçi Hoca'ya aittir.

[266] Paylaşılan güfte Kilisli Hayri Çınar Hoca'ya aittir.

Ehl-i muhabbet arasında, ne gezer bu hergele,

Tut kulağından at dışarı, hemen kapıyı sürgüle.

Ya ders ile evrâka bakıp kılmayı lak lak,

Tesbih ile seccâdede vird etmeyi cakcak.

Kulluk mu sanırsın ey dibi yelli,

Kalk kalk hadi kalk git işine ey terelelli.[267]

* * * *

Kalmadı çekmeye cân; dilde liyâkat yâ Rab,

Ersin encâmâ yeter renc-i felâket yâ Rab,

Nik-ü bed hâyr-u şer ahvâline vâkıf sensin,

Arzuhal etmeye var mı sana hâcet yâ Rab.

Düştü girdâb-ı mezellete yatar keşd-i idil,

Erişe sâhil-i ümmüde selâmet yâ Rab,

Hastayım hasta medet derdime dermân eyle,

Ver şifâhâne-i lütfundan infâk et yâ Rab.

Ne kadar mücrîm ise kendi kulundur yine sen,

El emân eyle Şeref-i zâre inâyet eyle. [268]

[267] Paylaşılan güfte Kilisli Abdullah Sermest Efendi'ye aittir.

[268] Paylaşılan güfte Kilisli İhsan Şerif Hanım'a aittir.

Okurum arkadaşlar bir kenz-ı irfân,

Durmadan çalışır okurum her ân,

Tembelin durduğu yerlerde virân,

Okurum olurum mesrûru şâdân.[269]

* * * *

Baba bir hazîne kapısıdır açmasını bilirsen,

Ana bir cennet kapısıdır girmesini bilirsen,

Kardeş bir gönül aynasıdır bakmasını bilirsen,

Evlat bir deniz suyudur ne içilir ne vazgeçilir.[270]

* * * *

Cihânda bulamadım bir yâr-ı sâdık,

Olaki derdi derdime muâfık,

Eğer buldu isem bir yâr-ı sâdık,

O sâdık sandığım çıktı münâfık.[271]

[269] Paylaşılan güfte Kilisli Mehmet Gülcam'a aittir. Culcu Hoca olarak da bilinir.
[270] Paylaşılan güfte Kilisli Ahmet Çınaroğlu'na aittir.
[271] Paylaşılan güfte Kilisli Ahmet Çınaroğlu'na aittir.

Aman çeke çeke de bu dert beni öldürür,

El âlemi de bu hâlime güldürür,

Korkarım divâneye döndürür,

Yaş kemâlini bulana kadar,

Bulana kadar, bulana kadar,

Mecnûn arayıp Leylâ'sını bulana kadar,

Korkarım divâneye döndürür,

Yaş kemâlini bulana kadar.[272]

* * * *

Soru…

Tug-i sert-i aklımızla kırk yararken bir kılı,

Bu cihânda biz mecnûn isek yâ kim akıllı?[273]

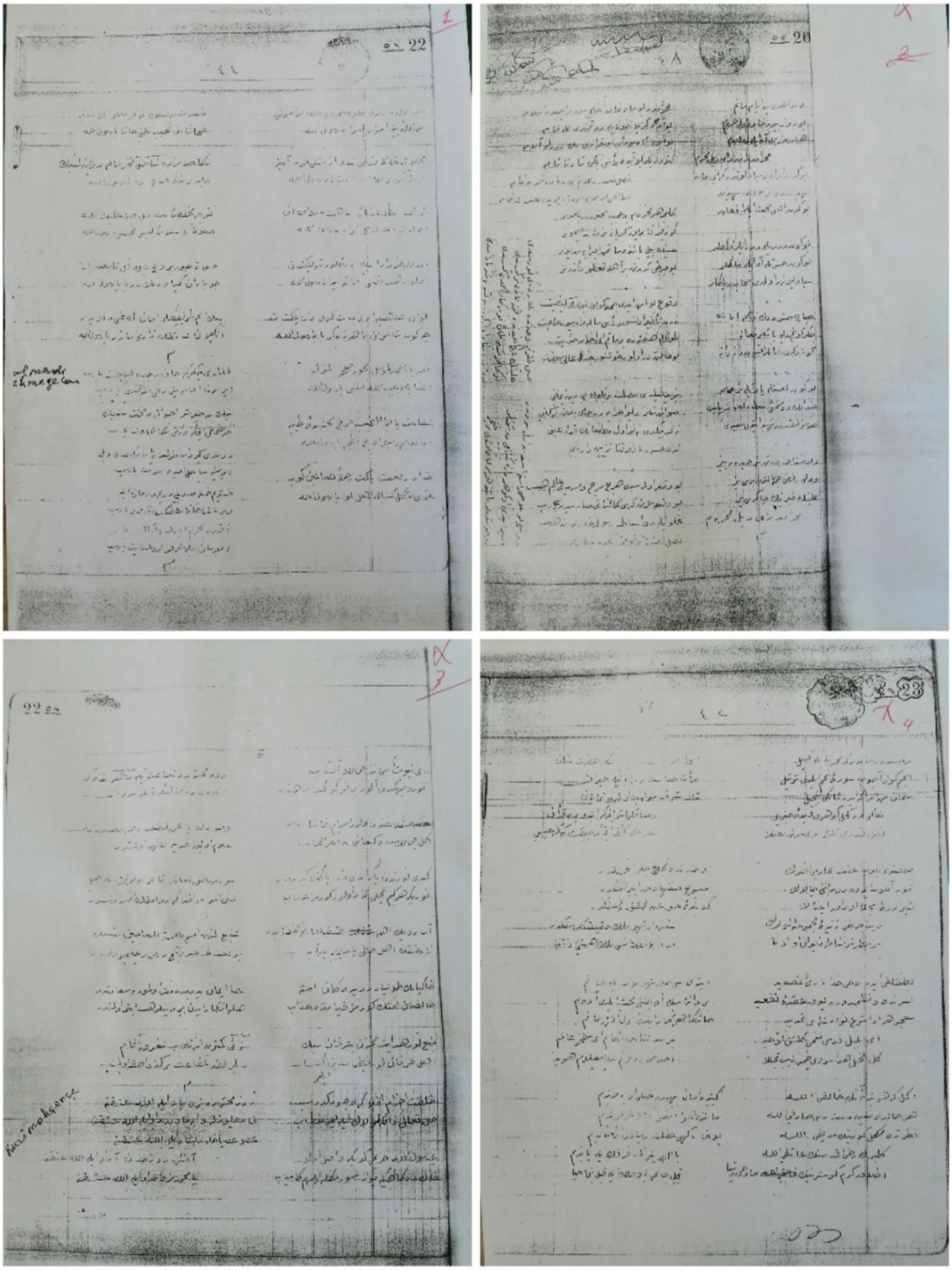
Cevap…

Hudâ'yı lemyezel infâz için takdirini,

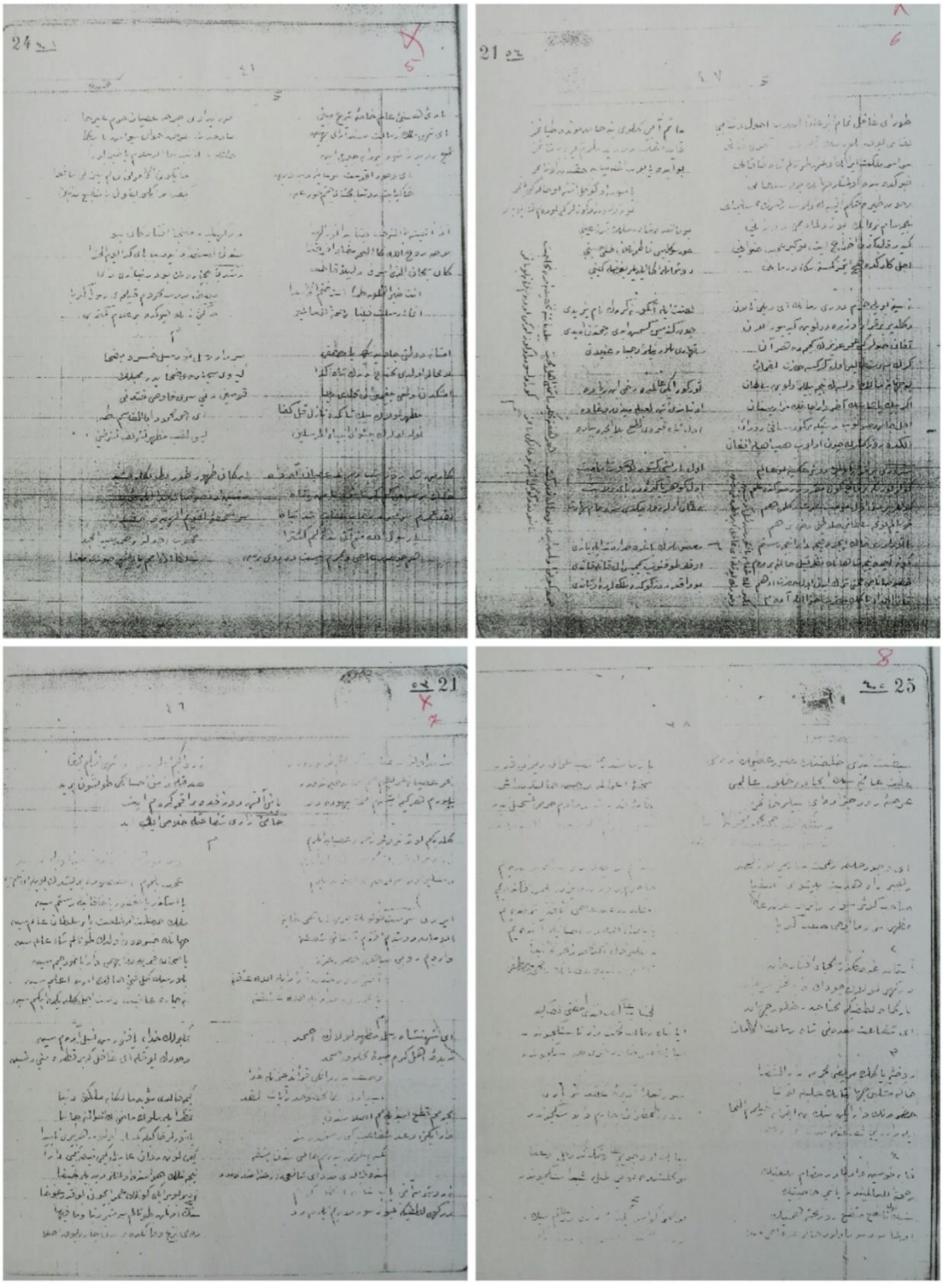
Selb eder akl-ı selimin aklını tedbîrini[274]

[272] Paylaşılan güfte Kilisli Kunduracı Mehmet Özköylü'ye aittir.
[273] Paylaşılan güfte Antepli Akıldâne'ye aittir.
[274] Paylaşılan güfte Kilisli Saatçi Sedat'a aittir.

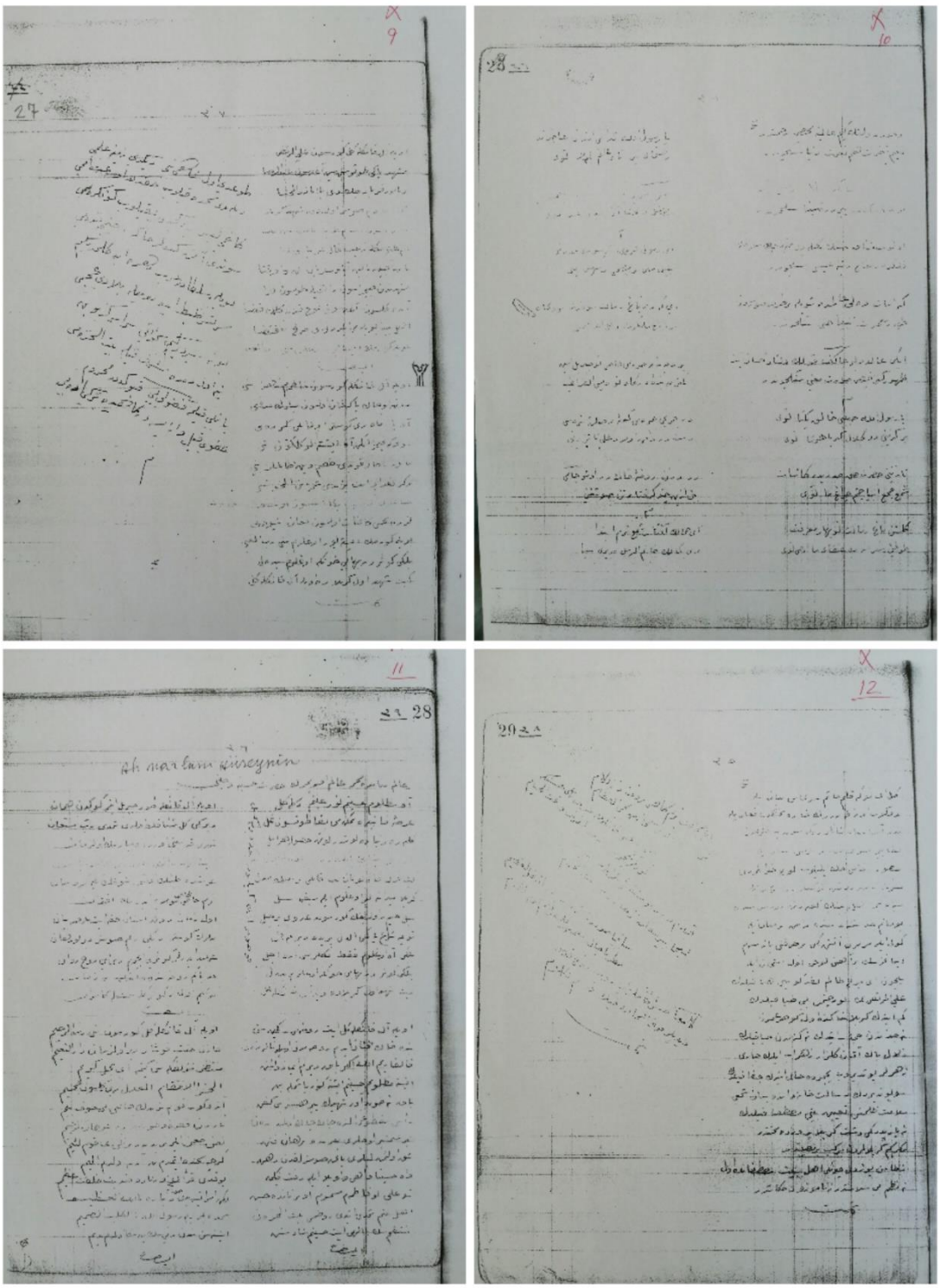
EK-3: Hüseyin Atik Güfte Mecmuası

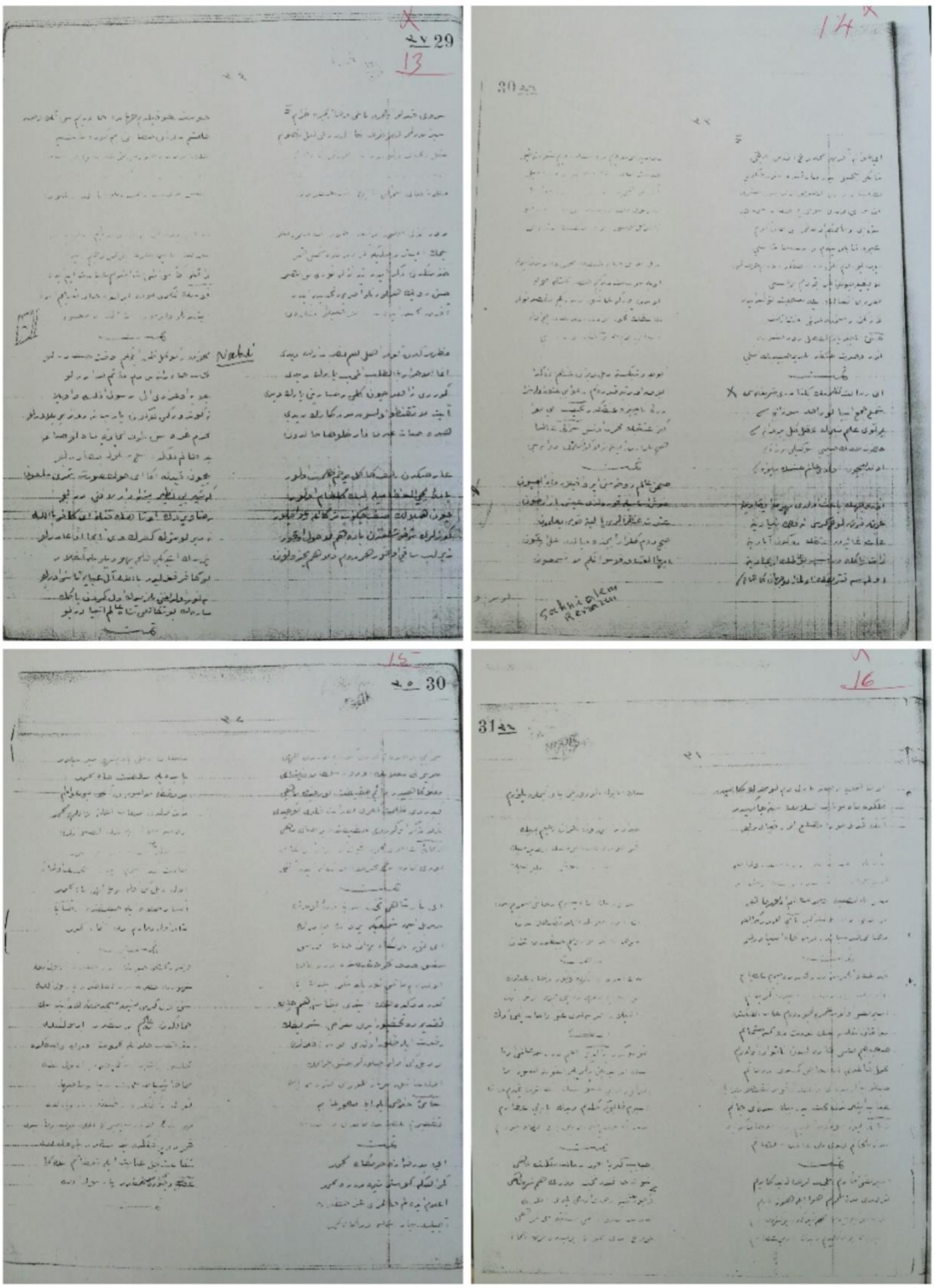
F. B.1. Hüseyin Atik Güfte Mecmuası sayfa aralığı 1-4.

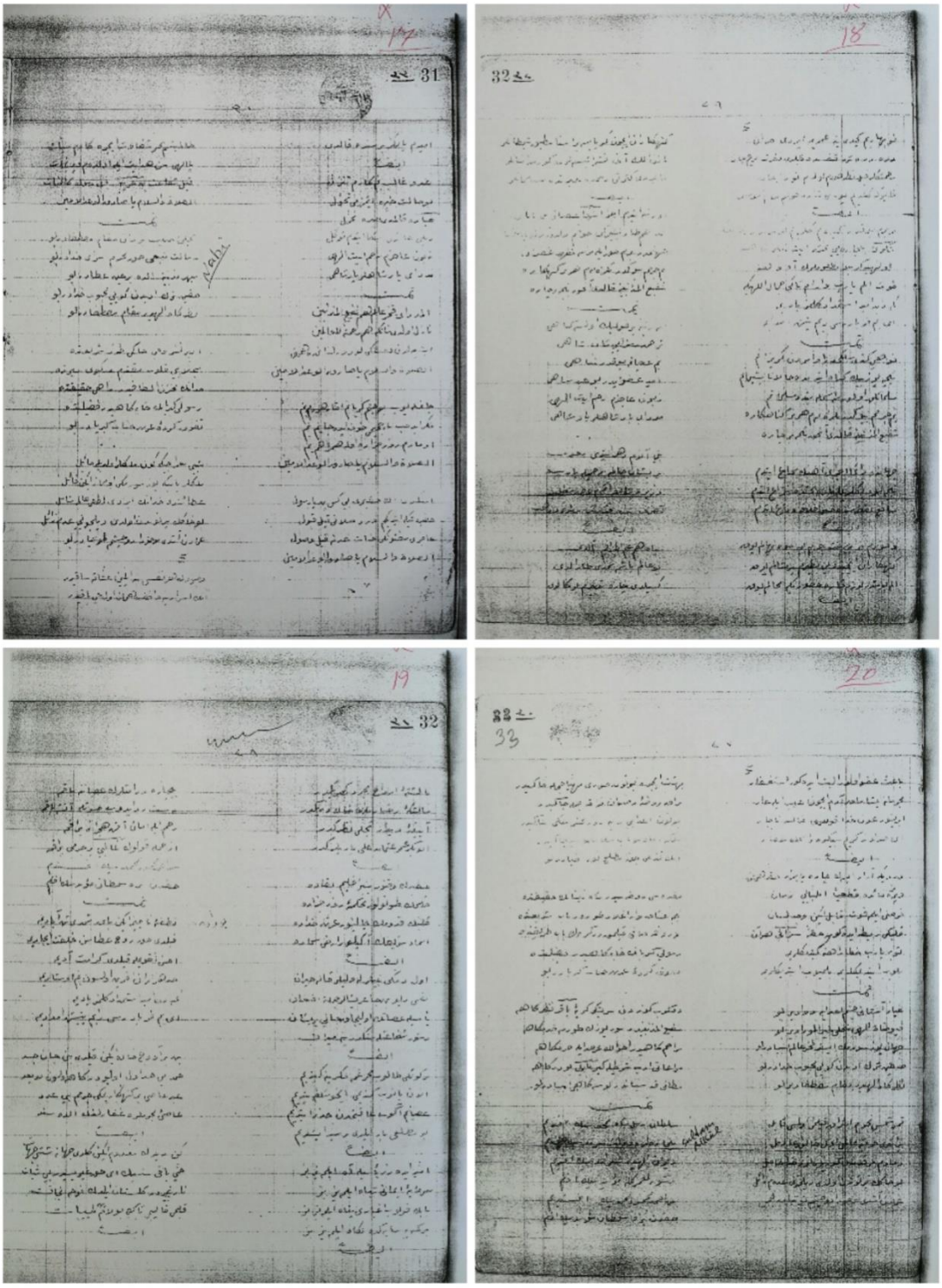
F. B.2. Hüseyin Atik Güfte Mecmuası sayfa aralığı 5-8.

F. B.3. Hüseyin Atik Güfte Mecmuası sayfa aralığı 9-12.

F. B.4. Hüseyin Atik Güfte Mecmuası sayfa aralığı 13-16.

F. B.5. Hüseyin Atik Güfte Mecmuası sayfa aralığı 17-20.[275]

[275] Güfte mecmuasının bir kısmı paylaşılmıştır.